



Issue №15

Part 2



International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 89.14)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №15
Part 2
September 2022

Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.



УДК 336.1

**ANALYSIS OF A MODERN SITUATION OF THE LOCAL BUDGETS
IN UKRAINE****АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ****M.V. Tymots/M.B. Тимоць***PhD in Economics, Associate Professor/ к.е.н., доц.**ORCID ID 0000-0001-9369-490X**King Daniel's University, Ivano-Frankivsk, Konovaltsa, 35, 76018**Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, Коновальця, 35, 76018***Анотація.** В статті проаналізовано сучасний стан місцевих бюджетів в Україні.

Досліджено динаміку дохідної та видаткової частини бюджетів органів місцевого самоврядування. Обгрунтовано причини структурних змін в частині доходів та витрат. Встановлено, що збільшення дохідних джерел можливе лише в умовах успішного функціонування реального сектору економіки, що забезпечуватиме стабільну фінансово-економічну основу для формування доходів бюджету. Вирішення проблем збільшення дохідної частини бюджету, оптимізації її структури, стане можливим за рахунок регулювання доходів місцевих бюджетів, оптимального рівня розподілу і перерозподілу новоствореної вартості між усіма суб'єктами суспільних відносин. Проаналізовано виконання місцевих бюджетів за видатками в розрізі областей країни.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи та витрати бюджету, структура, динаміка, фінансові ресурси

Вступ.

Основними питаннями, які виникають у сучасному розвитку місцевого самоврядування, є забезпечення органів управління на місцевому рівні необхідними фінансовими ресурсами для їх ефективного функціонування та належного виконання покладених на них функцій. Місцеві бюджети відіграють вагомe значення у формуванні, розподілі та використанні коштів органів місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування є дієвим та результативним елементом функціонування демократичної держави, яка має створювати необхідне життєве середовище для всіх суб'єктів господарювання за рахунок достатніх фінансових ресурсів. Тому актуальним залишається питання вивчення сучасного стану місцевих фінансів.

Виклад основного матеріалу.

Місцеві бюджети є важливим інструментом ефективної реалізації фінансової політики на місцевому рівні.

Бюджет є вагомим інструментом макроекономічного регулювання. Він здійснює розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту між регіонами країни, секторами економіки, верствами населення з метою підвищення ефективності реалізації фінансової політики держави, забезпечення фінансування об'єктів соціально-культурної сфери, державного управління та охорони навколишнього природного середовища та ін. [1, с. 96].

Реформа децентралізації істотно вплинула на кількість місцевих бюджетів та їх стан. Загальна кількість місцевих бюджетів на початок 2022 року на території України наведена в табл. 1.

**Таблиця 1 - Кількість місцевих бюджетів України станом на 01.01.2022**

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають відношення до державного бюджету
обласні бюджети	25	24
бюджети міст республіканського/ обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети об'єднаних територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	6	0
бюджети селищ міського типу	39	0
бюджети сілрад (сіл)	229	0
Разом	1952	1582

Джерело: [2]

Зміна в кількості місцевих бюджетів суттєво позначилось на їх стані, зокрема впродовж останніх років збільшилась як дохідна, так і витратна частина місцевих бюджетів (табл. 2). При цьому позитивним є той факт, що темпи зростання доходів бюджету перевищують видатки. За даними Державної служби статистики до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 502031,5 млн. грн., що на 11,8% більше, ніж за даний період минулого року. Збільшення доходів до спеціального фонду порівняно з періодом 2020 року склало 72,8% . В частині видатків загального фонду, їх розмір у 2021 році зріс на 14,3% по відношенню до 2020 року. Деяко більше фінансувались видатки за рахунок коштів спеціального фонду, з якого у 2021 році було виділено на 33,4% більше, ніж за аналогічний період минулого року.

Таблиця 2 - Баланс місцевих бюджетів, млн. грн.

Показники виконання	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом		
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	Темп росту
Доходи	425953,4	502031,5	45526,5	78667,5	471479,9	580699,1	109219,1 (123,1%)
Видатки	357728,5	408858,6	120379,5	160569,5	478108,0	569428,2	91320,1 (119,1%)
Кредитування	169,9	313,4	50,1	-71,7	220,1	241,7	21,6
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	68054,9	92859,4	-74903,1	-81830,2	-6848,2	11029,1	17877,3

Джерело: [2]

З метою кращого розуміння сучасного стану місцевих бюджетів розглянемо структуру та динаміку доходів місцевих бюджетів (рис. 1).

Як бачимо, у 2021 році основну частку в доходах місцевих бюджетів займали податкові надходження. У 2021 році їх частка значно зросла в порівнянні з попередніми роками. Принагідно зазначимо, що найбільшу питому частку в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займав податок з доходів фізичних осіб. Сума доходів у вигляді податку на доходи фізичних осіб впродовж січня - вересня 2021 року складала 150,489 млрд. грн. Підвищення доходів з податку на доходи фізичних осіб до відповідного періоду 2020 року становить 19,5% або +24,55 млрд. грн.

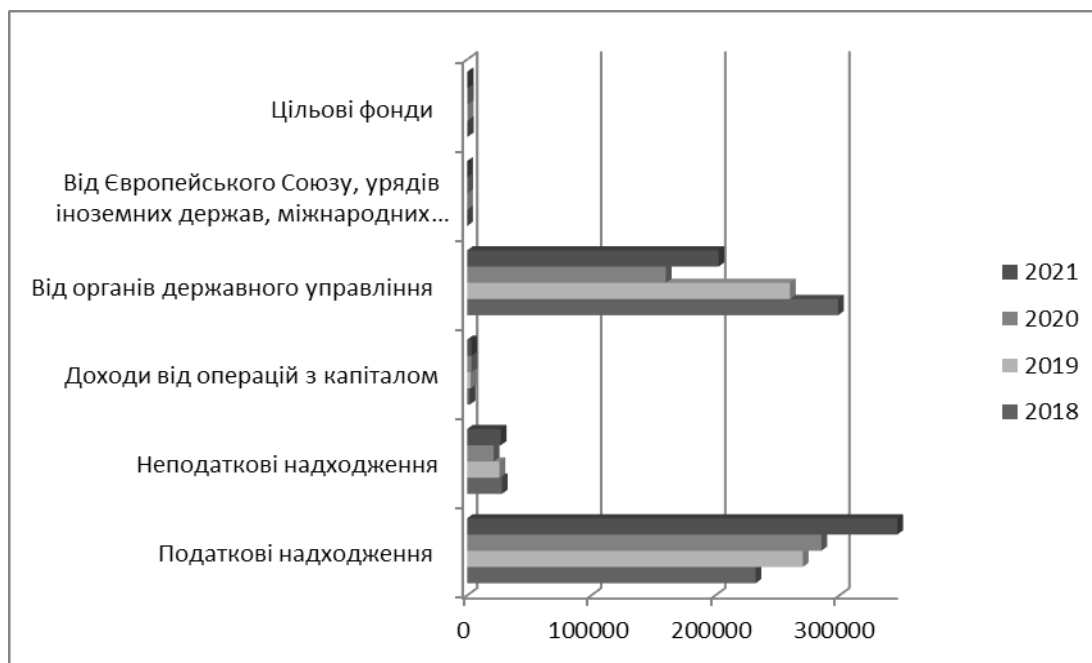


Рисунок 1 - Доходи місцевих бюджетів за 2008-2021рр., млн. грн.

Джерело: [3]

У 16 регіонах темпи зростання податку на доходи фізичних осіб вищі за середні по Україні. Так, Тернопільська область сформувала приріст понад 25%. Найнижче зростання відбулось в Дніпропетровській, Кіровоградській, Полтавській та Вінницькій областях.

У сучасних умовах важлива фіскальна роль місцевих податків і зборів пов'язана, насамперед, з їх досить значною оподатковуваною базою та прямим зв'язком між доходами та майновим станом платників та їх платежами до місцевих бюджетів.

Роль того чи іншого джерела надходжень у частці конкретного бюджету місцевого рівня можна пояснити специфікою поділу податків і зборів поміж бюджетами місцевих громад різних рівнів у Бюджетному кодексі. Так, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) направляється до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення а також районних та обласних бюджетів. До сільських бюджетів, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення даний податок не надходять. Останні «живуть» переважно завдяки місцевим податкам.

Отже, фіскальна ефективність місцевих бюджетів можлива лише за достатньо високого економічного розвитку країни та її регіонів як необхідної умови зростання доходів та майна, з якого сплачуються податки, а також запровадження інтегрованого регіонального моніторингу доходів та майна як об'єктів оподаткування [4, с. 967].

Іншу частину надходжень бюджетів місцевого значення складають фінанси, що передаються їм з бюджету державного рівня (або іншого місцевого бюджету) за рахунок субсидій і субвенцій (мається на увазі міжбюджетні трансферти).

Частка інших надходжень в структурі місцевих бюджетів впродовж аналізованого періоду буда доволі низькою.



Проаналізувавши сучасний стан доходів місцевих бюджетів, розглянемо виконання місцевих бюджетів за видатками в розрізі областей України (табл. 4).

Таблиця 4 - Виконання місцевих бюджетів за видатками, млн. грн.

Назва території	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
Вінницька	95,6	1807,9	2012,1	204,1	11,2
Волинська	67,5	1185,0	1316,6	131,6	11,1
Дніпропетровська	225,6	4468,9	5694,0	1225,0	27,4
Донецька	86,1	2482,7	3075,5	592,7	23,8
Житомирська	63,1	1397,5	1561,0	163,5	11,6
Закарпатська	69,9	1295,8	1444,1	148,3	11,4
Запорізька	128,2	2102,8	2384,8	281,9	13,4
Івано-Франківська	85,0	1397,6	1588,4	190,7	13,6
Київська	102,6	2595,8	3006,1	410,3	15,8
Кіровоградська	64,8	1099,4	1249,0	149,5	13,6
Луганська	37,0	817,6	1007,3	189,6	23,2
Львівська	105,9	2993,1	3379,7	386,5	12,9
Миколаївська	66,6	1249,7	1437,4	187,6	15,0
Одеська	133,5	2895,7	3291,3	395,5	13,6
Полтавська	82,5	1919,7	2266,7	346,9	18,0
Сумська	59,7	1151,8	1331,	179,4	15,5
Тернопільська	58,2	1028,5	1296,0	267,5	26,0
Харківська	164,3	3099,9	4426,1	1326,2	42,7
Херсонська	63,9	1111,3	1309,4	198,0	17,8
Хмельницька	88,8	1345,8	1629,4	283,6	21,0
Черкаська	75,6	1332,9	1524,8	191,9	14,3
Чернівецька	47,3	869,7	1007,6	137,8	15,8
Чернігівська	55,5	1124	1285,9	161,9	14,4
м.Київ	207,0	5794,5	6944,7	1150,2	19,8
Всього	2310,6	47810,8	56942,8	9132,0	19,1

Джерело: [2]

Аналізуючи дані, наведені в табл.4, бачимо, що видатки місцевих бюджетів збільшились на 9132 млн. грн. порівняно з 2020 роком. Найбільші витрати були в Харківській, Дніпропетровській та Донецькій областях.

Структура видатків місцевих бюджетів також регулюється БКУ, а також частково (у частині витрачання коштів, які отримуються як трансферти) законом про Держбюджет на відповідний рік. За ст. 10 БКУ є декілька класифікацій видатків місцевих бюджетів.

У таблиці 5 проаналізовано динаміку та структуру видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією за 2019-2021 р.р.

Як бачимо, найбільшу частку у структурі видатків місцевих бюджетів у 2021 році займають видатки на освіту, які у структурі місцевих бюджетів охоплюють:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту;
- професійну (професійно-технічну) освіту);
- фахову передвищу та вищу освіту;
- післядипломну освіту;



- позашкільну освіту та заходи з позашкільної роботи з дітьми;
- інші заклади та заходи у сфері освіти.

Таблиця 5 – Аналіз структури видатків місцевих бюджетів за 2019-2021 р.р.

Державні функції	2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
загальнодержавні	34914	6,2	40969	7,8	47490	9,5
громадський порядок, безпека та судова влада, зокрема протипожежний захист	1305	0,2	1834	0,4	1645	0,3
економічна діяльність	81854	14,5	93926	18,0	86173	17,2
охорона навколишнього середовища	3414	0,6	2420	0,5	2774	0,6
житлово-комунальне господарство	34379	6,1	32126	6,1	28099	5,6
охорона здоров'я	89816	15,9	50866	9,7	26387	5,3
духовний та фізичний розвиток	21583	3,8	21884	4,2	25296	5,1
освіта	187100	33,0	199426	38,2	244305	48,8
соціальний захист і соціальне забезпечення	103158	18,2	23999	4,6	26524	5,3
міжбюджетні трансфери	8725	1,5	10658	2,0	11478	2,3
Всього видатків	566248	100,0	522522	100,0	500172	100,0

Джерело: [2]

Задля вивчення головних тенденцій у побудові та реалізації бюджетів різних рівнів варто звернути увагу на розмір дефіциту / профіциту місцевих бюджетів. Відповідно до офіційних даних статистики прослідковується позитивна динаміка щодо покриття витрат бюджетів їх доходами впродовж 2021 року. Винятком став тільки грудень 2021р., де видатки місцевих бюджетів перевищили доходи, що спричинило дефіцит бюджету. Прогнозовано, що в майбутньому сума профіциту бюджетів місцевого рівня будуть зменшуватися, враховуючи вплив воєнного стану.

Висновки.

Оцінюючи стан місцевих бюджетів в Україні, варто зазначити, що процес децентралізації дав певні позитивні зрушення. Зокрема, йдеться про зростання доходів місцевих бюджетів в частині збільшення податкових надходжень та зменшення трансфертних платежів. Усе це є свідчення зростання рівня фінансової автономії місцевих бюджетів.

Водночас проведений аналіз структури доходів місцевих бюджетів дозволив виокремити ряд проблемних аспектів. Мова йде про необхідність розширення структури місцевих податків та зборів, що дозволить акумулювати додаткові фінансові ресурси та дозволить територіальним громадам стати ще більш фінансово самостійними учасниками економічних відносин.

Література

1. Тарасюк М.В., Сироветник О.С. Доходи державного бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018, № 21(2). С. 93–97.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>



3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=LOCAL>

4. Волощук Р.Є. Місцеві податки і збори та їхня роль у формуванні податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні: регіональний аспект. *Економіка і суспільство*. 2018. №19. С. 966-975.

Abstract. *It is analyzed the modern state of local budgets in Ukraine in this article. It is researched the dynamics of the income and the expenditure parts of the budgets of the organs of the local municipality.*

It is grounded the reasons of a structural changes in the part of incomes and expenses. It is established that the may be only in the situation of a successful functioning of a real sector the economy that will provide a stable financial and economic basis for the formation of the budget revenue.

A sawing of the problems of the increase in income of the budget, the optimization of its structure, will be possible due to the income regulation of local budgets, optimal level of distribution newly created value between all the subjects of social relations.

It is analyzed the implementation of local budgets by expenses in section of the regions of the country.

Key words: *state of local budgets, revenues and expenses of the budget, structure, dynamics, financial resources*

Стаття відправлена 16.09.2022 р.

© Тимоць М.В.



УДК 657.005:52

**THE IMPACT OF ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE ENVIRONMENT
ВПЛИВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ****Huryna M. M. / Гурина М.М.***student / студент*

ORCID: 0000-0002-9062-9456

Averkyna M.F. / Аверкина М.Ф.*d.e.s., prof. / д.е.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-1517-6434

*National University "Ostroh Academy", 3 Nezalezhnosti Ave., Ostrog, 35800**Національний університет «Острозька академія»,**Острог, пр. Незалежності, 3, 35800*

Анотація. У статті розглядається питання посилення негативного впливу економіки на навколишнє середовище, коротко описуються ідеї запобігання такій тенденції. Також розкрито взаємодію економічного розвитку та екології через такі сфери економіки як сільське господарство, енергетика, туризм та транспорт. Рівень забруднення визначено викидами CO₂ і за допомогою ІРАТ моделі показано зміну впливу людини на навколишнє середовище в період з 1990 по 2020 рік.

Ключові слова. навколишнє середовище, економічне зростання, реагування, економіко-екологічний зв'язок, ІРАТ модель.

Вступ.

Зниження рівня глобальної бідності та погіршення стану навколишнього середовища — це два найважливіших виклики, які постали перед людством сьогодні. Ці проблеми є взаємопов'язаними, адже зміна клімату загрожує економічному зростанню, особливо, в країнах з низьким рівнем доходу це загрожує життєдіяльності та здоров'ю вразливих верств населення. Крім того, екологічні зміни можуть мати економічний ефект, наприклад впливати на активності компаній виробничого сектору, а економічні зміни можуть впливати на навколишнє середовище.

У даній статті вважаємо за доцільне зосередитися на одному з двох напрямків причинно-наслідкового зв'язку проблеми, а саме: як економічний розвиток впливає на навколишнє середовище? Чи можливо, щоб рішення, які приймаються, максимізували економічне зростання і не загрожували стану навколишнього середовища? У статті розглянемо означену проблему у розрізі чотирьох сфер та побудуємо ІРАТ модель для аналізу рушійних сил, які лежать в основі динаміки забруднення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню і розвитку теорії та практики організації, формування й реалізації державної екологічної та економічної політики й їхнього взаємозв'язку відводилося місце у працях багатьох відомих українських учених, зокрема, таких як В. Бакуменко, М. Корецький, А. Бондар, В. Рибак, В. Ткачук, М. Гаман, О. Дацій, А. Даниленко, Я. Жовнірчик, О. Лазор, Н. Левченко, Н. Бондар та інших. Також дане питання розкрито у працях багатьох зарубіжних вчених, таких як Г. Дейлі, Дж. Медоуза, Т. Панайоту, К. Гофмана, Д. Гросмана, Н. Шафіка та ін.



Мета і завдання дослідження.

Метою статті є проаналізувати та дослідити особливості економіко-екологічних процесів, з'ясувати зв'язки між ними у різних сферах економіки.

Виклад основного матеріалу.

Розглянемо вплив економіки на середовище у розрізі чотирьох сфер: сільське господарство, енергетика, туризм та транспорт. Історично сільське господарство здійснювало позитивний вплив на ландшафти та біологічну різноманітність. Однак інтенсивність сучасного сільського господарства найчастіше становить загрозу для біологічної різноманітності, негативно впливає на навколишнє середовище, оскільки вичерпуються та забруднюються такі ресурси, як повітря, вода та ґрунти. Зараз використання добрив суттєво збільшується у країнах ЄС, а нітрати, що містяться в органічних та хімічних добривах, продовжують забруднювати питну воду та викликати евтрофікацію прибережних та морських вод [1]. Окрім того, площа зрошуваних земель у південних країнах ЄС збільшилася, що свідчить про інтенсифікацію сільського господарства, проте виробництво біопалива та, у перспективі, зв'язування вуглецю у ґрунті – нові джерела доходу фермерам, сприятливі для довкілля. Тим не менш, можливими навантаженнями на навколишнє середовище від вирощування енергетичних культур необхідно вправно керувати, щоб забезпечити загальний позитивний результат.

Щодо сфери енергетики, то споживання енергії та супутні викиди парникових газів продовжують зростати, незважаючи на підвищення ефективності енергокористування та збільшення частки відновлюваних джерел енергії в окремих районах. І ця тенденція продовжуватиметься, якщо не вживати додаткових політичних та інших заходів. Розробка та розповсюдження екологічно чистих технологій значно сприятимуть забезпеченню надійності та конкурентоспроможності енергетичної системи з прийнятними витратами та зменшенням впливу на навколишнє середовище [2]. З'явилися окремі європейські ініціативи щодо розроблення цілей загальної енергетичної політики, сприяння більш стійкому виробництву та споживанню енергії та забезпеченню стабільності енергопостачання. Підвищення ефективності енергокористування, включаючи мінімізацію втрат через застарілі промислові підприємства та інфраструктуру, є головним способом обмеження зростання споживання енергії та пом'якшення пов'язаних з енергетикою несприятливих екологічних наслідків, і, водночас, дозволяє підтримувати ціни на доступному рівні.

Розглядаючи туризм, як одну з важливих сфер впливу, то варто зауважити, що потік зарубіжних туристів продовжує зростати, а разом з ним і економічна значущість туристичної індустрії. Вона, як і раніше, є одним з основних факторів, що стимулюють потребу в транспорті. І, на жаль, особливо тих видів, які завдають найбільших збитків навколишньому середовищу: особистих автомобілів та повітряного транспорту [3]. Вплив туризму на навколишнє середовище, згідно з прогнозами, зростатиме внаслідок підвищення добробуту, зміни стилю життя та демографічних змін. На деяких напрямках наплив туристів у пікові періоди перевищує гранично допустимий рівень



навантаження. Тому відповідна поведінка туристів залишається ключовим чинником стійкого розвитку.

Також сфера транспорту має значний вплив, адже обсяг транспортних перевезень зростає майже пропорційно до зростання економіки. Є країни, у яких велику частку становить залізничний транспорт. Дуже важливо зберегти конкурентоспроможність залізничного транспорту, оскільки він найбільш безпечний для довкілля. Для цього потрібна координація промислового розвитку та модернізація залізничної мережі [4]. Споживання енергії транспортом та пов'язані з цим викиди CO₂ на душу населення у продовжують триматися на рівні, що перевищує зафіксовані норми. Споживання енергії швидко збільшується поряд із загальним зростанням обсягів транспортних перевезень, а також через подальший перехід до автомобільного транспорту [5]. Технічний огляд транспортних засобів є одним із способів забезпечення відповідності стану транспортних засобів первісним технічним характеристикам. Проте інвестиції в інфраструктуру протягом останніх років змістилися у бік автодорожнього транспорту. Це призводить до прискореного зростання обсягу перевезень автомобільним транспортом, особливо вантажним, що спричиняє збільшення викидів і споживання енергії.

Саме тому проблеми розробки інструментарію для оцінювання впливу економіки на навколишнє середовище в країнах з різним рівнем розвитку набувають все більшої актуальності. Складність полягає в неоднозначності впливу основних факторів: чисельність населення може збільшуватися і зменшуватися, інвестиції можуть вести до створення нових виробництв, що збільшує в тій або іншій мірі екологічне навантаження, а технологічна модернізація може її істотно знизити. Для дослідження впливу окремих факторів на динаміку забруднень є багато моделей, з яких слід виділити моделі IPAT і STIRPAT. В якості факторів в цих моделях розглядається чисельність населення, ВВП на душу населення, ВВП на одиницю використання енергії, інтенсивність енергоспоживання та кількість викидів вуглекислого газу в період 1990-2020 років. Модель має такий вигляд:

$$CO_2 = \infty POP^{a1} * G^{a2} * E^{a3} * CI^{a4} \quad (1)$$

де CO₂ — викиди вуглекислого газу від спалювання палива, POP — населення, G — ВВП на душу населення, E — ВВП на одиницю використання енергії, CI — інтенсивність енергоспоживання [7, 8].

Після лінеаризації даної моделі, отримали відповідні коефіцієнти і модель набула вигляду:

$$\ln(CO_2) = 10.8 + 0.12 * \ln(POP) + 0.34 * \ln(G) - 0.66 * \ln(E) - 0.49 * \ln(CI) \quad (2)$$

Наведемо статистику вищенаведених факторів з 1990 року по 2020 рік у всьому світі у вигляді графіків:

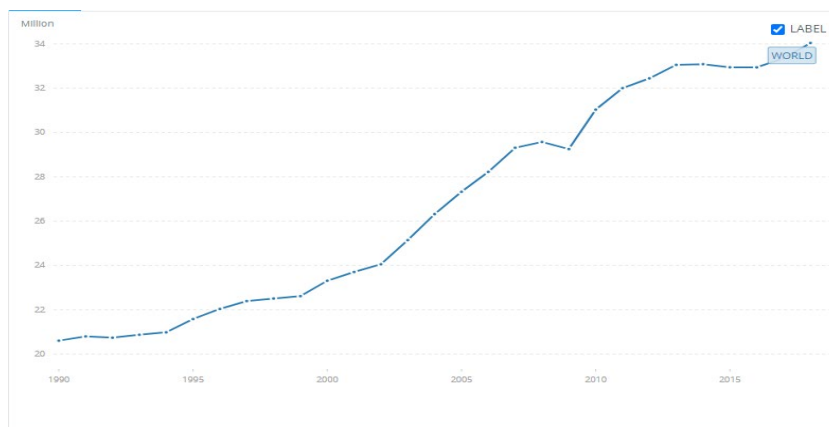


Рисунок 1 - Викиди CO2 (kt)

Джерело: [9]

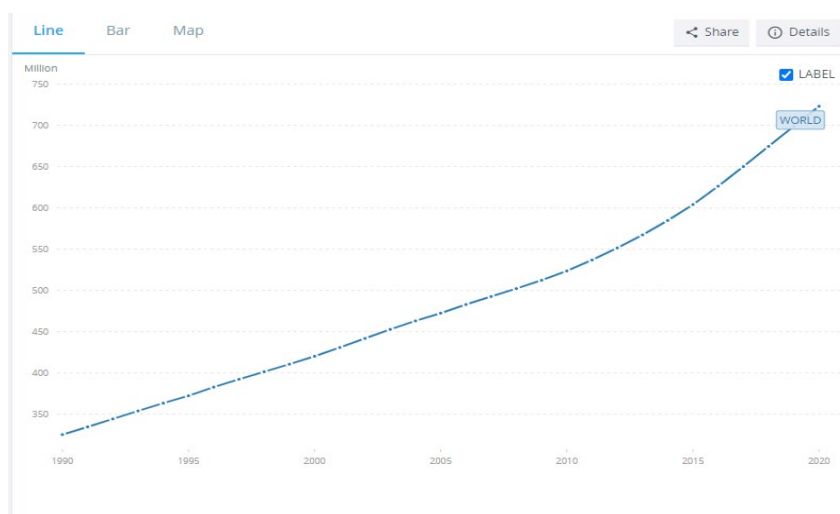


Рисунок 2 - Населення (млн.осіб)

Джерело: [9]

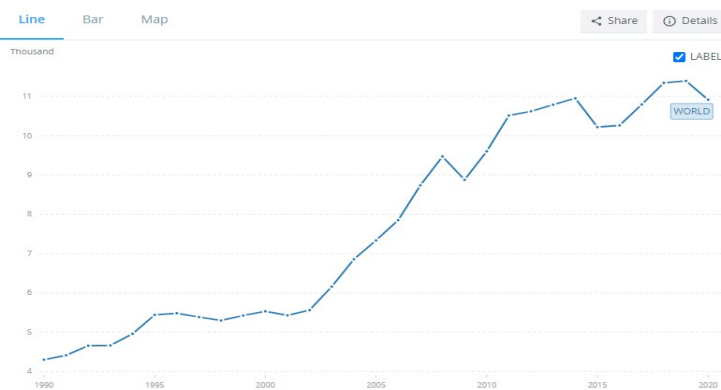


Рисунок 3 - ВВП на душу населення (дол. США)

Джерело: [9]

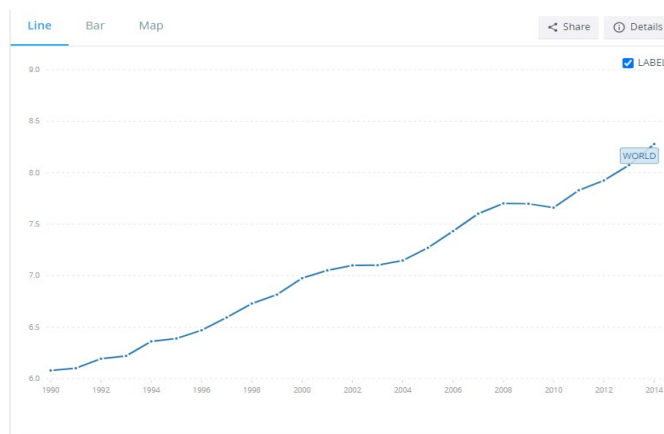


Рисунок 4 - ВВП на одиницю використання енергії

Джерело: [9]

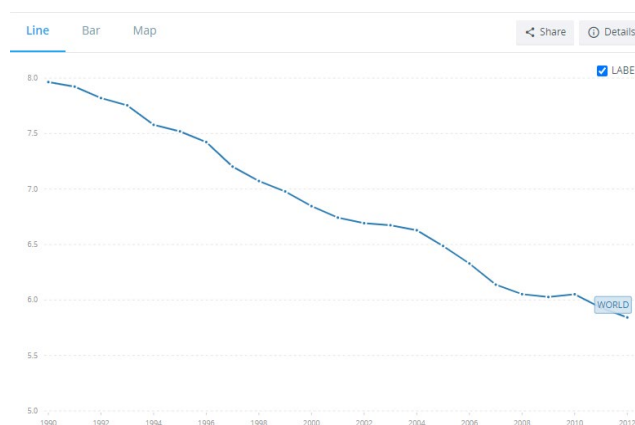


Рисунок 5 - Інтенсивність енергоспоживання

Джерело: [9]

В результаті дослідження спостережено, що зазначені фактори значно впливають на навколишнє середовище і рівень забруднення, який ми визначали у рівні викидів CO₂, зростає:

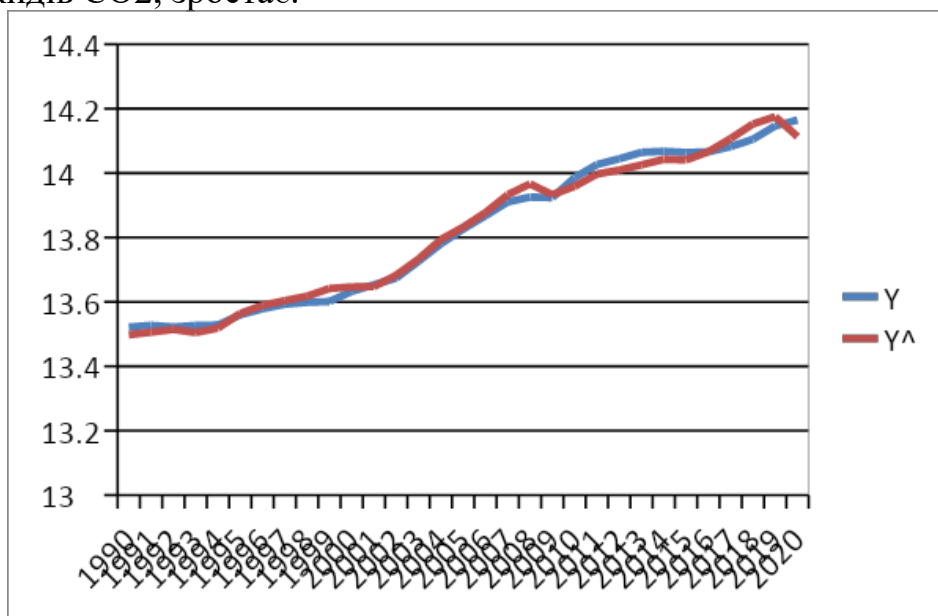


Рисунок 6 - Модельні значення викидів CO₂ (kt) за допомогою моделі ІРАТ.

Джерело: авторська розробка



З отриманих даних бачимо, що модель має високу точність і адекватність:

Регрессионная статистика								
Множественный R	0.994025985							
R-квадрат	0.988087658							
Нормированный R-квадрат	0.98625499							
Стандартная ошибка	0.026840138							
Наблюдения	31							
Дисперсионный анализ								
	df	SS	MS	F	Значимость F			
Регрессия	4	1.553606917	0.388401729	539.1525643	1.34667E-24			
Остаток	26	0.018730218	0.000720393					
Итого	30	1.572337135						
	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-значение	Нижние 95%	Верхние 95%	Нижние 95.0%	Верхние 95.0%
У-пересечение	10.81004011	4.155512897	2.601373255	0.015121408	2.268261017	19.3518192	2.268261017	19.3518192
Переменная X 1	0.121570337	0.258904518	0.469556645	0.642586014	-0.410615521	0.653756195	-0.410615521	0.653756195
Переменная X 2	0.345308158	0.045153382	7.647448359	4.07483E-08	0.252494052	0.438122265	0.252494052	0.438122265
Переменная X 3	-0.668829876	0.219182785	-3.051470837	0.005192236	-1.119366543	-0.218293209	-1.119366543	-0.218293209
Переменная X 4	-0.489070915	0.468753146	-1.043344283	0.306393301	-1.452606807	0.474464976	-1.452606807	0.474464976

Рисунок 7 - Оцінка ІРАТ моделі.

Джерело: авторська розробка

Висновки.

Отже, у багатьох сферах економічної діяльності досі існують проблеми забруднення навколишнього середовища. Відстеження розробок у даних секторах – енергетика, транспорт, сільське господарство та туризм – допомагає зрозуміти безпосередні причини виникнення змін у навколишньому середовищі, що піддаються спостереженню та виявляє області, де необхідно вжити заходів щодо зниження негативного впливу діяльності на навколишнє середовище. Встановлено, що без таких дій досягнення цілей із захисту навколишнього середовища та сталого розвитку видається вкрай малоімовірним. Побудувавши ІРАТ модель спостережено, що розвиток економіки негативно впливає на навколишнє середовище, оскільки рівень забруднення зростає. Вихід з еколого-економічної кризи не обов'язково повинен вимагати відмови від економічного розвитку, проте в світлі переосмислення еколого-економічних залежностей в світі рівень розвитку не може вимірюватися єдиним рішенням.

Література:

1. Як еко стандарти ЄС можуть допомогти мінімізувати нітратне забруднення вод від агросектору. URL: <https://ecoaction.org.ua/iak-ekostandarty-es-minimizuut-nitratne-zabrudnennia.html> (дата звернення: 21.02.2022)
2. Секретаріат Енергетичного співтовариства, Annual Implementation Report, 2015 р., с. 210—212.
3. Ольга Подосенова. Туризм: борьба с изменением климата. 2018. URL: <https://bellona.ru/2018/12/21/turizm-klimat/> (дата звернення: 21.02.2022)
4. The Environmental Impacts of Increased International Road and Rail Freight Transport. 2008. URL: <https://www.oecd.org/greengrowth/greening-transport/41380980.pdf> (дата звернення: 21.02.2022)
5. Cutting Transport CO2 Emissions. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789282123782-sum->



[ru.pdf?expires=1645575380&id=id&accname=guest&checksum=239B9768478511301CE432212271C426](https://www.sworldjournal.com/ru.pdf?expires=1645575380&id=id&accname=guest&checksum=239B9768478511301CE432212271C426) (дата звернення: 21.02.2022)

6. The world bank data. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 15.03.2022)

7. Saoussen Agir Bargaoui. Environmental Impact determinants: An empirical analysis based on the STIRPAT model. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1877042813051215?token=407276879BB1178DEE15E43D7552FA8C9DA85112CB05B5F08B03DC3133AE6542DE7976930FD86DCB2D1E047D9592F1ED&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220329101554> (дата звернення: 15.03.2022)

8. I.V. FilimonovaI.V. ProvornayaA.V. KomarovaE.A. ZemnukhovaM.V. Mishenin. Influence of economic factors on the environment in countries with different levels of development. 2019. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2352484719304305?token=100541A4CFE3AEC99B44CC9FAC6DAFE71815606D752537C36ABD881AA3554F5D1FACD9C3D21EBB8E85EA4850D7E1035F&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220329083924>

9. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 18.02.2022)

Abstract. *The article examines the issue of increasing the negative impact of the economy on the environment, and briefly describes the ideas for preventing such a trend. The interaction of economic development and ecology through such areas of the economy as agriculture, energy, tourism and transport is also revealed. The development of tools for assessing the impact of the economy in the form of population, GDP and intensity of energy consumption was reviewed. The level of pollution is determined by CO₂ emissions and using the IPAT model, the change in human impact on the environment between 1990 and 2020 is shown.*

Key words: *environment, economic growth, response, economic-ecological relationship, IPAT model*

Науковий керівник: д.е.н., проф. Аверкина М.М.

Стаття відправлена: 20.09.2022 р.

© Гурина М.М.



УДК 339.727.22:330.322](430+477)

PERSPECTIVES OF GERMANY INVESTMENT POLICY IN UKRAINE

Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.

Ph.D. in Economics, Assoc. prof. / к.е.н., доцент

ORCID: 0000-0002-6139-1653

Pysarenko A.D. / Писаренко А. Д.

4-th year student, majoring in international economic relations/
студент 4 курсу, спеціальність міжнародні економічні відносини

ORCID: 0000-0002-2285-677X

Vasyl' Stus Donetsk National University,

Vinnytsia, Akademya Yanyelia, str. 4, 21001

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

Вінниця, Академіка Янгеля, 4, 21001

Abstract. Since 2014, internal political upheavals in Kyiv, the conclusion of a major Association Agreement between Ukraine and the EU, the annexation of Crimea by Russia, the start of hostilities in the east of Ukraine and Germany's participation in further peace efforts have moved Ukraine into the center of attention of the German political elite. These events made Germany's relations with Ukraine one of the central topics of Germany's international affairs and the subject of heated public debates in Germany.

Direct investment and location of production in Ukraine are ambiguous topics for German business. Despite a number of favorable investment factors, such as low production and labor costs, as well as the strengthening of the integration of the Ukrainian economy into the EU internal market, bureaucracy, legal uncertainty, corruption, crime and the emigration of qualified workers are hindering the activities of foreign investors in Ukraine, in particular German ones. Moreover, the effect of the unclear situation with the national security of Ukraine as a geopolitical "gray zone" country, which deters investment, is often underestimated. Thus, the article will highlight the current state of affairs regarding German prospects and the role of Ukraine in them.

Key words: foreign direct investments, investment processes, economic stimulation, investment climate, investment cash flow.

Introduction.

The economy of Ukraine is in a difficult economic situation, which continues to deteriorate due to the continuation of the aggressive policy of the Russian Federation, the occupation of Crimea and military operations in the east of Ukraine. Foreign investments play an important role in creating favorable conditions for the development of the Ukrainian economy.

The purpose of the article is to research and analyze the structure of direct foreign investments in Germany and the role of Ukraine in them.

Attracting foreign investments allows the recipient country to receive a number of benefits, the main of which are the improvement of the balance of payments; transfer of the latest technologies and know-how; integrated use of resources; development of export potential and reduction of dependence on imports; achieving socio-economic effect (increasing the level of employment, development of social infrastructure, etc.). At the same time, the use of foreign investments for the country is a potential source of threats, such as the exploitation of raw resources and pollution of the environment, increasing the country's dependence on foreign capital, reducing the level of competitiveness of domestic producers, capital transfer abroad. Foreign



direct investment is a key factor in Ukraine's economic integration into the European Union.

It should be noted that the economy of Ukraine developed very positively before the start of the war. In 2022, experts predict growth of more than 3 percent. Russia's war of aggression in Ukraine, of course, stopped the positive economic growth. After the start of the war, most companies ceased their activities. Many companies were destroyed as a result of the attacks. The workers either fled or were drafted into the army. Important roads, bridges, ports and airports were destroyed.

We can only hope that the war in Ukraine will end soon. If a peace agreement is reached, Ukraine's GDP will grow rapidly in the next few years [1]. Ukraine would like to have closer ties with the EU and achieve rapid progress in the reconstruction of the country. Many European countries have already promised to provide Ukraine with reconstruction assistance. Ukraine hopes to restart the Marshall Plan. If this happens, Ukraine and the Ukrainian economy will develop very quickly, which, in turn, means unlimited opportunities for investors. The following sectors had great potential before the start of the war in Ukraine, and they will again be of great importance after the end of the war [2]: food Industry, agriculture; light industry; auto parts industry, IT field, construction industry.

It is clear that in the current situation the investment climate in Ukraine is not positive. According to a survey conducted by the German-Ukrainian Chamber of Commerce and Industry in April-May 2022, most companies in April were concerned about security measures, crisis management and cost savings. The survey also showed that companies already want to engage in strategic reorientation [3]. New sales channels and the creation of new business areas are also topics under consideration.

Main text.

The role of the world movement of capital in the conditions of globalization is steadily growing. Of particular importance is the movement of direct investments, which give the investor the right to participate in management control over the investment object. Of particular interest are large entities on the global direct investment market.

Germany, as one of the leading economies of the EU, is precisely one of the main subjects of this market. It should be noted that Germany is traditionally a net exporter of capital, the volume of foreign direct investment in Germany significantly exceeds foreign direct investment in Germany. Germany is one of the most important trade and investment partners of Ukraine. The most important goods of German exports are machines, vehicles, chemical products and electrical products. The most important Ukrainian export products are textiles, clothing, metals/alloys/iron products, and chemical products. Many German companies have representative offices in Ukraine. The number of representative offices of German companies in Ukraine is now about 250, the number of German companies and joint ventures is about 950 [4], the trend is growing. In general, there are more than 1,200 companies with the participation of German capital in Ukraine.

Germany's participation in the movement of capital is characterized by the active penetration of direct German investments into foreign markets. In the 1980s,



Germany, wanting to develop new markets and increase sales opportunities, began active export of direct investments abroad. Locating production near the sales market is more profitable than regular export. First, it allows you to reduce the costs of transporting products, adapt the manufactured products to the characteristics of the sales market, establish a sales system, as well as create centers for pre-sales training and after-sales service. Secondly, the lower wages of skilled labor force abroad cannot fail to attract investors. In addition, investors abroad have the opportunity to avoid many administrative barriers and strict environmental legislation existing in Germany.

In the table 1, we can see the dynamics of Germany's foreign direct investment for 2019-2021.

Table 1 – Germany's foreign direct investment, million USD

Foreign Direct Investment	2019	2020	2021
FDI Inward Flow (million USD)	52,665	64,589	31,267
FDI Stock (million USD)	963,567	1,107,839	1,139,106
Number of Greenfield Investments*	860	1,077	1,118
Value of Greenfield Investments (million USD)	21,324	25,917	40,527

Source: [8]

As mentioned earlier, Germany is the main subject of the global direct investment market. As a result of active investment activity, Germany pursues two economic goals:

1. Expansion of sales, conquest of new markets;
2. Increasing the competitiveness of German firms due to the strengthening of capital investments abroad, which positively affects the status of Germany as a country attracting investments.

Ukraine is interesting in European business, first of all, for its cheap labor force and proximity to Western European consumers. Investors are particularly interested in Western Ukraine, because the territory is close to the EU, and the labor force is not only cheap, but also has a Western European mentality.

According to the estimates of the German Embassy and the Foreign Trade Chamber, from 2,000 to 2,500 German companies operate in Ukraine at the same time, including many small and medium-sized enterprises (SMEs) [4]. Before the start of the coronavirus pandemic, German companies and investments created about 60,000 jobs in Ukraine, of which about 35,000 were in the field of automotive supplies alone [4]. Despite this generally positive trend, several problems remain.

In the course of implementing the Association Agreement with the EU, reforms in the fields of social policy, corporate and trade law need to be improved. A serious obstacle for foreign investments remains the vague image of Ukraine among the general population of Germany. The country continues to be perceived as a backward state with high levels of corruption and inefficient governance. On the contrary, there are claims from the Ukrainian side that German business is trying to attract Ukrainian workers to Germany, rather than creating jobs in Ukraine.

Despite these difficulties, German companies that were present in Ukraine before the start of the corona crisis were mostly optimistic about the future and had



appropriate investment plans. The German Chamber of Foreign Trade, for example, in 2018 estimated the possible investment of German companies in Ukraine in the next 10 years at 25 billion US dollars. Trade between Germany and Ukraine has recovered after the recession of 2014-2015 before the coronavirus pandemic. In 2017, its volume, for example, amounted to 7.8 billion dollars. USA, in 2018-2019 — 8.5 and 8.6 billion USD, respectively, and in 11 months of 2020, despite the pandemic, it reached 6.7 billion USD [5].

22 % of German exports to Ukraine are machines and equipment, 16 % are for the chemical and automotive industries Pharmaceutical, electrotechnical industry and information technologies account for less than 10 % [6]. Between 2015 and 2019, German exports to Ukraine increased by 15-22 % depending on the industry, especially in the automotive, machine-building, optical, chemical, textile and information technology industries [6]. The number of flights between German and Ukrainian cities has increased. In the first two years after the cancellation of the visa regime, Ukrainians made 33 million trips to the Schengen zone.

Back in 2017-2018, Germany ranked 11th in the ranking of the largest investors in Ukraine. But over time, the situation began to improve and Germany rose significantly in the rating [7]. In 2019, Ukraine exported goods and services to Germany worth 2.97 billion US dollars, which is 6 % more than in 2018 [7]. The market is very dynamic. From 2017-2018, the export of tobacco products increased by 367 %, coke chemical and petroleum products – by 167 %, and ores – by 53 %. However, exports of computer equipment (-37 %), pharmaceutical products (-21 %) and leather (-8 %) decreased [7].

The chart 1 quantitatively shows the amount of direct foreign investment in Ukraine by country in 2021.

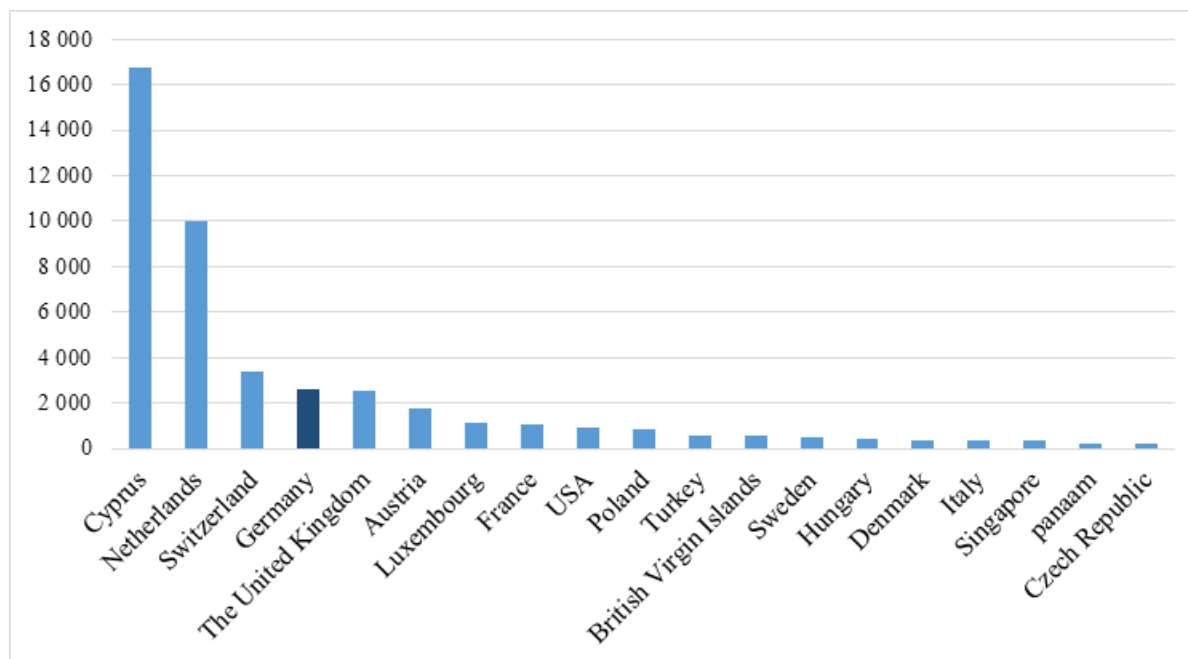


Chart 1. The main investor countries in Ukraine in 2021, million dollars

Compiled by the Author using data [8]



Despite the aforementioned obstacles to investment and the coronavirus pandemic, some experts believe that the prospects for German-Ukrainian economic cooperation in such areas as tourism and renewable energy sources are good. This also applies to agriculture, for which the nearly twenty-year moratorium on the purchase and sale of land was canceled (with restrictions). The rapidly developing Ukrainian IT industry offers more and more opportunities for investment and cooperation. The slow but consistent implementation of the Association Agreement with the EU is gradually improving the overall conditions for trade and investment and reducing technical and tariff barriers.

As for investments in 2020, the situation was not so good, because of October 2020, one can observe the outflow of money (-379 million dollars) from Germany [6]. This is the largest indicator among European countries that took their funds from Ukraine. In turn, our country invested 1.4 million dollars in the German economy [6]. We would like to remind you that according to the Ministry of Foreign Affairs, during 2018, the cumulative volume of direct investments from Germany into the economy of Ukraine amounted to 1 billion 668 million dollars. At that time, Germany ranked fourth among investor countries [9]. The largest volume of investments from Germany to Ukraine is directed to industry, wholesale and retail trade, car and motorcycle repair, transport, warehousing, postal and courier services, financial and insurance activities, agriculture, forestry and fisheries.

In view of the current situation in Ukraine, the government of Ukraine will work on restoring business ties with Germany and attracting German investments for the post-war reconstruction of Ukraine, in particular, modernization of infrastructure, reduction of industrial energy consumption, development of housing construction. The further development of bilateral economic cooperation between Ukraine and Germany was discussed during the meeting of the First Vice Prime Minister – Minister of Economy of Ukraine Yulia Svyridenko and the Ambassador of the Federal Republic of Germany to Ukraine Anka Feldhusen [10].

In 2021, Germany took second place among Ukraine's trade partners in Europe, and we hope that the trade partnership will continue to strengthen [6]. In this context, the position of the Government of Germany in support of the abolition of customs duties on Ukrainian goods by the European Union is important. We hope that the relevant regulation will soon be approved by the EU Council. Liberalization of trade will open up new prospects and opportunities for Ukrainian business and will make it possible to compensate for the blockade by the Russians of traditional export routes through the Black Sea ports [11].

The Minister of Economy stated that Ukraine is counting on the assistance of Germany within the framework of the efforts of the Big Seven to provide political, financial, economic and humanitarian assistance. Also, Ukraine's obtaining the status of a candidate for EU membership, which may take place in June, largely depends on the position of the federal government. In the process of post-war reconstruction, Ukraine plans to apply German experience and technologies in the field of energy saving. This will help achieve energy independence and restart production based on modern European standards.



Conclusion.

So, Germany is a country in the world that has provided a lot of help to Ukraine in recent years, including investment processes. About two billion euros were spent to make the Ukrainian economy more stable and independent from external influences. After all, since the beginning of 2014, Germany has already supported Ukraine with over a billion euros only from cooperation funds for the purpose of development. We are talking about a strong, climate-friendly economy, a self-confident civil society, as well as new infrastructure and new apartments for people who were expelled from Eastern Ukraine. It can be argued that Germany is very interested in a stable, democratic and economically prosperous Ukraine. In August 2020, a central platform for energy dialogue between the two countries was also established. This so-called energy partnership also supports a number of bilateral projects in Ukraine. The main focus here is on renewable energy sources, hydrogen, the transition to coal, energy efficiency and decarbonisation.

In addition, as part of military support, the Bundeswehr also makes an important contribution to military training and consulting in Ukraine, which allows intensive exchange of experience. So far, 551 Ukrainian military personnel have successfully completed training in Germany. Germany provides further military support by investing in health services.

In view of all the above, we can hope for deepening of cooperation between Ukraine and Germany, because the amount of foreign direct investments in our country is constantly increasing, which positively affects the development and support of the Ukrainian economy.

References:

1. NBU (2022). Inflation Report, July 2022. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/u-2023-rotsi-inflyatsiya-pochne-znijuvatsiya-a-ekonomika-povernetsya-do-zrostannya--inflyatsiyniy-zvit>.
2. Volodymyr Khlus, Oleg Druzhiv (2017). German direct investment abroad. URL: http://www.pollawlife.com.ua/2017/07/blog-post_31.html.
3. Grömling, Michael, Hentze, Tobias / Schäfer, Holger, 2022, Wirtschaftliche Auswirkungen der Corona-Pandemie in Deutschland – Eine ökonomische Bilanz nach zwei Jahren, in: IW-Trends, 49. Jg., Nr. 1, 41-72.
4. Federal Ministry of Foreign Affairs. German-Ukrainian economic relations. <https://kiew.diplo.de/ua-uk/themen/wirtschaft/-/1335924>.
5. The flow of foreign direct investments to Ukraine decreased by 9 % and amounted to \$2.4 billion. Investment news, 2019. URL: <https://mind.ua/news/20198561-potik-pryamih-inozemnih-investicij-v-ukrayinu-skorotivsya-na-9-i-sklav-24-mlrd>.
6. Suzanne Vorschech, Tony Michel, Andreas Umland (2021). Economic policy. Economic and political relations between Ukraine and Germany after Euromaidan. URL: <https://voxukraine.org/ekonomichni-ta-politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-nimechchinyu-pislya-yevromajdanu/>.
7. German Advisory Group. Institute for Economic Research and Policy Consulting. The economic impact of FDI on Ukraine. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/201



8/Full_PS_01_2018_en.pdf.

8. Direct language of Lviv. Investor Rating. Which countries invest in Ukraine the most, 2021. URL: <https://www.nta.ua/rejtyng-investoriv-yaki-krayiny-vkladayut-v-ukrayinu-najbilshe/>.

9. Grömling, Michael, Hentze, Tobias Schäfer, Holger (2022), Wirtschaftliche Auswirkungen der Corona-Pandemie in Deutschland – Eine ökonomische Bilanz nach zwei Jahren, in: IW-Trends, 49. Jg., Nr. 1, 41-72.

10. Voice of Ukraine. Further development of bilateral economic cooperation between Ukraine and Germany. URL: <http://www.golos.com.ua/article/360265>.

11. Ministry of Economy of Ukraine (2022). G7 for Ukraine: Yuliya Sviridenko discussed options for further assistance with the "Big seven" ministers. URL: <https://www.me.gov.ua/News/>.

***Анотація.** Починаючи з 2014 року внутрішньополітичні потрясіння в Києві, укладення великої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, анексія Криму Росією, початок військових дій на сході України та участь Німеччини в подальших мирних зусиллях перемістили Україну в центр уваги німецької політичної еліти. Ці події зробили відносини Німеччини з Україною однією з центральних тем міжнародних відносин та предметом гострих публічних дискусій у Німеччині.*

Прямі інвестиції та розміщення виробництва в Україні – неоднозначні теми для німецького бізнесу. Незважаючи на низку сприятливих інвестиційних факторів, таких як: низькі витрати на виробництво та робочу силу, а також посилення інтеграції української економіки у внутрішній ринок ЄС, бюрократія, правова невизначеність, корупція, злочинність та еміграція кваліфікованих працівників перешкоджають діяльності іноземних інвесторів в Україні, зокрема німецьких. Крім того, часто недооцінюється вплив ситуації невизначеності щодо національної безпеки України як країни геополітичної «сірої зони», що стримує інвестиції. Таким чином, у статті буде висвітлено сучасний стан справ щодо перспектив німецького інвестиційного процесу та ролі України в них.

The article was sent: 24/09/2022.

Z. Atamanchuk, A. Pysarenko



UDC 330.3

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF CIRCULAR ECONOMY MODELS AT UKRAINIAN ENTERPRISES

Zlotnik M.L.

PhD student

ORCID: 0000-0002-4313-6771

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Bandery, 12, 79000

Abstract. The relevance of the application of the circular economy for the Ukrainian market is outlined in the article, the state of waste management in Ukraine is analyzed, the state of implementation of circular business models at Ukrainian enterprises is examined, barriers that prevent the effective implementation of circular models are identified and described, the ways to overcome the identified problems are provided.

Key words: circular economy, sustainability, resource efficiency, product life cycle, recycling, waste management.

Introduction.

The circular economy involves the transformation of approaches to the production, consumption and distribution of resources with the aim of extending their life cycle, multiple reuse of products and reducing the level of waste. In today's conditions of depletion of natural resources and critical environmental situation in the world, this model is particularly relevant.

In the Ukrainian market, the concept of the circular economy is beginning to spread, but the level of its development is at an embryonic stage.

Main text.

The transition to a circular economy model is necessary for domestic enterprises for several reasons.

First, the economic model of the post-Soviet countries has always been based on the use of a significant amount of resources, cheap energy, low labor costs, an unbalanced system of environmental taxes and fees for environmental pollution. The relatively low level of prices on the market of primary resources and energy contributed to the use of outdated resource-intensive and energy-consuming technologies. In this regard, reuse of materials and products was not an economic priority, given the ease of obtaining new raw materials. As a result, this created an inefficient system of wasteful use of natural resources.

Secondly, the linear model of production in Ukraine caused a high level of waste throughout the production chain in production, which accumulates on huge areas of overflowing landfills. The country is one of the leaders in the world in terms of energy intensity of production [1].

Thirdly, the introduction of circular economy models and priority state support in this direction is an important step in European integration processes. Since the European Commission in 2014 recognized the transition to circular economic models as a priority direction of development, this transformation is also relevant for Ukraine [2]. In 2017, the Government of Ukraine, with the assistance of the UN system in Ukraine, presented the National System of Sustainable Development Goals [3]. It was in this document that the priority task for Ukraine regarding the transition to the



principles of circular economy was established for the first time. This will enable domestic enterprises, and the country in general, to increase the level of competitiveness and investment attractiveness on the international market.

Fourthly, the COVID-19 pandemic has caused an excessive generation of plastic waste and medical waste in connection with the use of personal protective equipment, as well as additional packaging of goods in order to preserve their sterility. Nevertheless, quarantine restrictions became an impetus for the development of the circular economy, since such a crisis situation revealed weaknesses in the existing economic model: its low adaptability to global challenges, the scale of overproduction, uneven distribution of resources, shortcomings in logistics flows, the need for digitalization of many areas of industry. The circular economy is aimed at sustainability in the conditions of dynamic changes in the external environment and depletion of natural resources [4].

It can be concluded that for Ukrainian enterprises, the transition to the circular economy model provides the following advantages: an increase in the level of international competitiveness and trust in Ukrainian business; the use of innovative technologies in various sectors of the economy; creating favorable conditions for attracting foreign funding and receiving international grants; promotion of European integration processes; the possibility of creating new jobs and potential GDP growth in the long term; strengthening of social and environmental responsibility of enterprises; a general change in the production system and consumption culture.

To emphasize the relevance of the implementation of circular economy models by Ukrainian enterprises, the latest statistical data on the management of household and industrial waste were analyzed.

According to the report of the Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine on the state of household waste management in Ukraine for 2021 and the report of the State Statistics Service of Ukraine on the generation and management of waste, almost 10 million tons of household waste and 462 million tons of industrial waste were generated on the territory of the country [5; 6].

About 22% of the population of Ukraine is not covered by household waste removal services. The worst indicators are observed in the Kirovohrad region (only 64.8% of the population is covered by household waste removal services) and in the Volyn region (the level of coverage is 69%).

In Ukraine, separate collection of waste has been introduced in 1,725 settlements, 34 waste sorting lines, 1 waste incineration plant and 3 waste incineration plants are operating. In total, about 7.64% of household waste was processed and disposed, of which: 1.14% was incinerated, and 6.5% of household waste went to recycling points and waste processing lines. As for industrial waste, the level of its utilization as of 2020 is about 29%. These indicators are extremely low in comparison with European countries, where about 75% of the total volume of waste is subject to disposal [4-6].

A critical situation is also observed in the overloading of landfills: 230 units. (3.8%) is overcrowded, and 824 units. (13.8%) do not meet environmental safety standards.

Therefore, the state of waste management in Ukraine is inadequate, which



confirms the need to change approaches to the use of resources.

The implementation of the circular concept involves 5 main business models: recycling (the most resource-intensive model), resource recovery (partial recycling of certain elements or materials of the product), product life cycle extension (repair and maintenance of products), rental and leasing, as well as the creation of exchange and sharing platforms (possibility of benefiting from the resource by as many consumers as possible) [7].

It is worth noting that in recent years, the first effective projects created on the basis of circular economy have appeared in Ukraine, for example, projects for the creation of biogas complexes, processing of fallen leaves into paper, production of glasses frames from coffee grounds, etc. Upcycling of clothes is also a current trend. Ukrainian producers have started to use worn clothes and waste from other industries as secondary raw materials to create new clothes. To a large extent, projects related to the circular economy in Ukraine are taken under the control of foreign partners and investors.

Nevertheless, there are certain obstacles to the implementation of the circular economy in Ukraine, namely: the absence of appropriate legal regulation in this area, high initial costs for the transformation of production systems, low level of awareness of the population regarding conscious consumption, dominance of producers of primary raw materials on the market, lack of established systems of circular supply, low level of development of reverse logistics, etc.

Figure 1 shows the barriers that can stop the implementation of circular economy practices at Ukrainian enterprises.

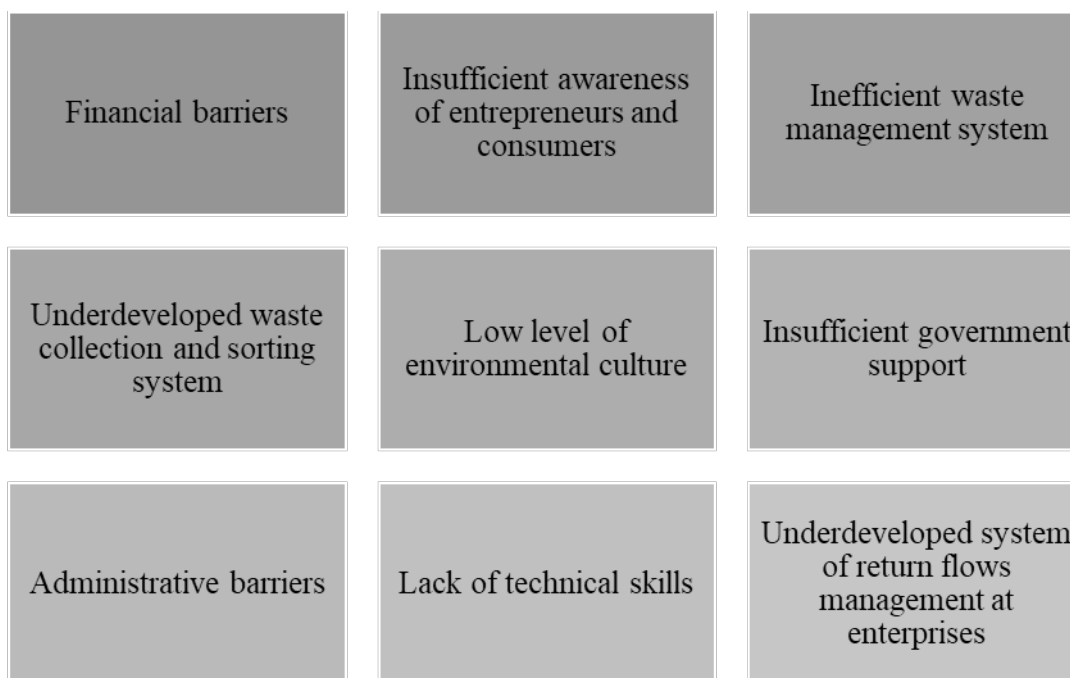


Figure 1. Obstacles to the implementation of circular economy models at Ukrainian enterprises

Source: compiled by the author based on literature [8-11]



Financial barriers mean that the cost of green innovation and circular business models is one of the biggest and most significant costs. Start-up costs and expected returns are particularly important for small and medium-sized businesses compared to large corporations. The research of a number of scientists and the analyzed practical experience indicate that, as a rule, this reason does not allow the introduction of recycling schemes. It is worth noting that the high initial costs of implementing circular business models are justified in the long term, because in the future their use affects the reduction of raw material costs.

Lack of the circular economy concept awareness means lack of knowledge about the potential benefits and benefits of using recycling, resource recovery and exchange platforms is another barrier to implementing a circular economy. An interesting point is that firms not only ignore the potential financial benefits, but also find this practice very costly to their business.

An inefficient waste management system is a very acute problem for the implementation of a circular economy in Ukraine, since a large number of landfills are overloaded, a significant amount of waste is buried in them and cannot be disposed of, and not all residents have the opportunity to use the garbage collection infrastructure. All these factors complicate the use of waste as secondary resources which is crucial for circular economy models implementation.

The consequence of the previous problem is an underdeveloped waste collection and sorting system. In Ukraine, there is a lack of appropriate infrastructure and a system of encouraging citizens and businesses to sort waste, as well as informational support regarding different types of waste that are subject to disposal.

The most important problem in the implementation of the circular economy is the low level of environmental culture, public rejection of alternative approaches to production and consumption. The implementation of the circular economy must begin with a re-awareness of consumer habits. This also applies to the vision of enterprises and firms in various sectors of the economy, and the production of green and circular solutions, because there are always those who respond positively to the challenges of green business, and those who do not see the meaning in circular actions. This divergence of views regarding green businesses is caused by various reasons depending on the industry in which they operate.

Insufficient state support in the field of implementing the circular economy means a lack of transparency at the legislative level of such concepts as producer responsibility, the quality of individual stages of recycling, reusing and recovering which are the main circular business models. There is also no system of encouraging enterprises to implement circular solutions.

Administrative barriers include, first of all, the absence of environmental legislation and clear regulation in this area.

The lack of technical skills is due to the fact that many representatives of small and medium-sized businesses do not have the technical capabilities and opportunities to identify, adopt and implement technological solutions for the implementation of circular business models.

An underdeveloped return flow management system at enterprises represents the insufficiency or lack of the supply chain support. Small and medium-sized businesses



have very little influence on the involvement of their suppliers in sustainable development practices, and also do not establish the necessary feedback with consumers in the aspect of returning used goods for their further restoration or processing.

The key tasks of the formation and implementation of circular economy policy in Ukraine are [12]:

- to provide an appropriate regulatory framework for the transition of the state to the principles of a circular economy and to set clear goals for business entities and society;
- to strengthen the work on creating a system of environmental protection legislation;
- to stimulate the development of environmental protection technologies, to make the latter a new point of economic growth;
- to conduct information campaigns for the population aimed at improving awareness and understanding of circular economy and encouraging changes in behavior.

Summary and conclusions.

The concept of the circular economy is an integrative, alternative vector of the development of the global economy. But along with potential benefits, advantages, and positive implemented experience, there are a number of potential obstacles that prevent the recycling process from unfolding to the maximum.

During the study, key obstacles to the implementation of circular economy models at Ukrainian enterprises were identified, namely: financial barriers, insufficient awareness of entrepreneurs and consumers, ineffective waste management system, underdeveloped waste collection and sorting system, low level of environmental culture, insufficient state support, administrative barriers, lack of technical skills, underdeveloped system of return flows management at enterprises.

In order to improve and overcome these barriers, it is necessary to start with increasing public awareness of conscious consumption, ecological business and the concept of sustainable development. Another important step is the development of state support for enterprises that implement circular solutions in their activities.

References:

1. Andrieieva, N.M., Barun, M.V. (2013). Development of the secondary resources market in Ukraine. *Ecological management at the foreign management system: conference abstract of the 13th Annual All-Ukrainian Science Conference*, pp. 9-11.

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2014). Towards a circular economy: a zero waste programme for Europe. – Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:50edd1fd-01ec-11e4-831f-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1&format=PDF. (Accessed: 11.05.2022).

3. National Sustainable Development Goals: Ukraine report. (2017) [Електронний ресурс]. – Retrieved from: <https://menr.gov.ua/files/docs/%D0%9D%D8C%202017%20ukr.pdf>. (Accessed: 11.05.2022).



11.05.2022).

4. Ellen MacArthur Foundation (2020). Circular economy and the Covid-19 recovery. URL: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/The-circular-economy-a-transformative-Covid19-recovery-strategy.pdf>. (Accessed: 13.05.2022).

5. Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine (2022). Report of the Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine on the state of the field of household waste management in Ukraine for 2021. Retrieved from: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2021-rik/> (Accessed: 14.05.2022).

6. Official site of the State Statistics Committee in Ukraine (2021). Generation and management of waste. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Accessed: 14.05.2022).

7. Alexandrova, V.D. (2019). *Circular business models*. International Journal of Humanities and Natural Sciences, vol.5-1, pp. 95-97.

8. Zvarych, I. (2017). The main obstacles in the implementation of circular economy by firms. *Napriamy stiikoho zrostantia u svitovii ekonomitsi. Collection of abstracts of the International science and practice Internet conferences of students and young scientist*, pp.12-14. Retrieved from: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23037> (Accessed: 16.05.2022).

9. Ritzen, Sofia & Sandström, Gunilla. (2017). Barriers to the Circular Economy – Integration of Perspectives and Domains. *Procedia CIRP*. 64. DOI: 7-12. 10.1016/j.procir.2017.03.005.

10. Ellen McArthur Foundation (2013). Towards the Circular Economy. Economic and business rationale for an accelerated transition. Retrieved from: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Ellen-MacArthur-Foundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf> (Accessed: 17.05.2022).

11. Rizos, Vasileios & Behrens, Arno & Kafyeke, Terri & Hirschnitz-Garbers, Martin & Ioannou, Anastasia. (2015). The Circular Economy: Barriers and Opportunities for SMEs. *GreenEcoNet platform* (<http://greeneconet.eu/shirt-t-shirt-tinyenvironmental-footprint>). 13 No. 412. Retrieved from: <https://www.ceps.eu/system/files/WD412%20GreenEconet%20SMEs%20Circular%20Economy.pdf>. (Accessed: 20.05.2022).

12. Makovetska, Y. M. and Omelianenko, T. L. (2018), Formation and implementation of the policy of the circular economy in Ukraine. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6689> (Accessed: 22.05.2022). DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.86](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.86)



УДК 378.145

**DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF
UNIVERSITY STUDENTS AS AN EDUCATIONAL RESULT
РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК
ОСВІТНИЙ РЕЗУЛЬТАТ**

Ridel T. M. / Рідель Т.М.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor / к. пед. наук, доцент
кафедри іноземних мов
0000-0002-6980-7975*

Kyrychenko T. O. / Кириченко Т.О.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor / к. екон. наук, доцент
кафедри іноземних мов
0000-0002-9160-2124*

Sumy National Agrarian University, Sumy, Herasyima Kondratieva Str., 160, 40021

Сумський національний аграрний університет, Суми, вул.Герасима Кондратьєва, 160, 40021

Анотація. В роботі розглядається методичне забезпечення розвитку іншомовної компетенції студентів нелінгвістичних ЗВО. Розглянуто структуру іншомовної компетенції з виділеними блоками. Запропоновано технологію педагогічного цілепокладання навчального процесу та досягнення навчальних результатів. Основою функціонування цієї моделі визначено іншомовну комунікацію як мету лінгвістичної освіти. Надано визначення іншомовної компетенції студентів та виділено методичні прийоми для її успішного розвитку, що охоплюють весь освітній процес разом з його складовими (зі змістом, формами, засобами навчання, а також з формами та засобами позанавчальної роботи). Основними прийомами запропоновано: цілісність; системність іншомовних знань та умінь; інтеграцію навчальних дисциплін; інтенсивність; комунікативність та прагматичність; досягнення емоційно-ціннісних взаємин «викладач-студент»; автономність. Доведено, що перераховані вище методичні прийоми, а також сприятливі умови, за яких відбувається навчання іноземних мов, призводять студентів до досягнення основної мети, розвитку іншомовної компетенції (освітнього результату).

Ключові слова: лінгвістична освіта, нелінгвістичний ЗВО, іншомовна компетенція, освітній результат, методичні прийоми.

Вступ.

Зміст лінгвістичної освіти у немовному закладі вищої освіти визначається завданнями, орієнтованими на розвиток особистості студента засобами іноземних мов у процесі оволодіння спеціальними професійними знаннями та вміннями. Ефективність та результативність лінгвістичної освіти визначається рівнем розвитку іншомовної компетенції студентів. Однією з умов успішної реалізації розвитку іншомовної компетенції є його методичне забезпечення. Системоутворюючим ядром розвитку іншомовної компетенції є особистість студента у різноманітні проявів її ціннісних відносин. Ставимо за мету розробити методичні прийоми у досягненні позитивного результату розвитку іншомовної компетенції студентами багатoproфільного університету.

Основна частина.

Структура іншомовної компетенції представлена: (1) інформаційно-когнітивним блоком; (2) діяльнісним блоком; (3) емотивним блоком.

Інформаційно-когнітивний блок іншомовної компетенції є сукупністю



іншомовних знань різних типів: (1) предметно-орієнтованих; (2) абстрактних; (3) метазнань; (4) тезаурусних. Діяльнісний блок іншомовної компетенції представлений іншомовними вміннями різних типів: (1) предметно-конкретними; (2) аналітикосинтетичними; (3) креативними; (4) проєктивними.

Формування іншомовних умінь виставляє особливі вимоги до рівня інтелектуального розвитку особистості студента, ступеня розвиненості навчальної та пізнавальної мотивації, до наявності ціннісних уявлень про соціально значущі цінності та системи ціннісних відносин особистості студента. Загалом йдеться про розвиток емотивного блоку іншомовної компетенції та перекладацьку суб-компетенцію, зокрема. У зв'язку з цим аксіологізація лінгвістичної освіти є перспективним напрямом у навчанні перекладу, як одному з освітніх аспектів на немовних спеціальностях. Продуктивним способом опредметнити іншомовні знання лише на рівні діяльності, тобто перевести їх у область іншомовних знань, є прийняття системно-ціннісної інтеграції, як педагогічної технології. В основу запропонованої технології закладено принцип ціннісного перетворення особистістю студента іншомовних знань у процесі акумуляції іншомовної та спеціальної професійної інформації. Процес ціннісної трансформації знань на вміння спирається на принцип підняття потреб і ціннісних орієнтацій особистості на соціально значущі цінності: іноземну мову, освіту, інформацію, переклад, як цінність інтеркультурної комунікації. Процес ціннісної орієнтації структурований у часі та просторі і є траєкторією особистісного зростання. Ціннісна трансформація іншомовних знань у ході розвитку перекладацької суб-компетенції визначається зміною фаз присвоєння, перетворення та проєктування.

У цілому нині поняттєвий апарат системно-ціннісної інтеграції (технології) спирається на такі ключові позиції: системний аналіз мовних явищ, аксіологізація змісту освіти, інтеграція освіти.

У прикладному контексті системно-ціннісна інтеграція (технологія) трактується нами з позицій педагогічного цілепокладання навчального процесу та досягнення навчальних результатів. Під навчальними результатами ми маємо на увазі розвиток іншомовної компетенції як сукупності субкомпетенцій. Мета, як базисне поняття педагогічного цілепокладання, визначає розробку систем – навчальних цілей, тобто педагогічних таксономій. Основа функціонування передбачуваної технології – іншомовна комунікація як мета лінгвістичної освіти.

Пропонована технологія є:

- понятійно-концептуальною моделлю навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей на основі інтеграції та синтезу знань, умінь та системи ціннісних відносин особистості;
- комплексом засобів розвитку іншомовної компетенції як системно-ціннісного новоутворення особистості.

З метою розкриття комплексу засобів щодо реалізації системно-ціннісної інтеграції (технології) у навчальному процесі в університеті розроблено системно-ціннісну програму розвитку іншомовної компетенції студентів



немовних спеціальностей, яка є сукупністю інваріанту та варіативних розділів.

Апробація системно-ціннісної інтеграції (технології) та програми, як засобу її реалізації, дозволяє зробити наступний висновок:

- запропонована технологія та програма дозволяє сформувати та розвивати далі високий рівень іншомовної компетенції та перекладацької субкомпетенції у тому числі;
- системний аналіз та аксіологізація лінгвістичної освіти визначають інтегровану методологічну основу реалізації запропонованої технології та програми.

Іншомовна компетенція студентів університету – системно-ціннісне новоутворення, що синтезує професійні, іншомовні знання та вміння, ціннісні відносини та виражає ціннісне самовизначення та здатність особистості організувати навчальну діяльність та керувати нею від постановки мети, вибору способів пізнання до контролю та оцінки отриманого результату.

Для успішного розвитку мовленнєвої компетенції студентів виділяють такі методичні прийоми:

- цілісність;
- системність іншомовних знань та умінь;
- інтеграцію навчальних дисциплін;
- інтенсивність;
- комунікативність та прагматичність;
- досягнення емоційно-ціннісних взаємин «викладач-студент»;
- автономність.

Методичні прийоми охоплюють весь освітній процес разом з його складовими (зі змістом, формами, засобами навчання, а також з формами та засобами позанавчальної роботи). Розглянемо виділені методичні прийоми.

Цілісність. У цьому методичному прийомі основними складовими є зв'язки між видами іншомовної мовленнєвої діяльності та між різними етапами та рівнями формування та розвитку системи іншомовної компетенції. У процесі навчання іноземних мов важливим моментом є не тільки поділ видів мовленнєвої діяльності (говоріння, письмо, аудіювання, читання), а й підвидів і форм мовленнєвої діяльності.

Цілісність у нашому розумінні, як єдність видів, форм іншомовної мовленнєвої діяльності та особистісного аспекту навчання з урахуванням системи ціннісних відносин, реалізується в навчальному процесі під час формування активної особистісної позиції, розвитку творчого потенціалу, вміння приймати самостійні рішення, конструювати та керувати іншомовною діяльністю.

Практична реалізація цілісності можлива у нашому досвіді під час створення конкретних педагогічних умов:

- автономізації («автономія учня», learner autonomy)
- комплексної подачі іншомовного матеріалу, спрямованого на розвиток усіх видів та форм мовної діяльності.

Цілісність розвитку системи іншомовної компетенції пов'язана зі змістом освіти, його структурою та організацією. Якщо горизонтальна цілісність



відображає кількісні зміни, то вертикальна пов'язана з якісними змінами. Перетин кількісних та якісних показників свідчить про цілісність розвитку системи іншомовної компетенції студентів.

Порушення цілісності спричиняє ускладнення, нестабільність, переривання у розвитку іншомовної компетенції. Цілісність розвитку системи іншомовної компетенції будується на системності іншомовних знань та умінь.

Системність іншомовних знань та вмінь. Педагогічне завдання полягає в тому, щоб «досягти такої побудови системи діяльності, такої її організації, яка забезпечує реальний вплив на переструктурування внутрішньої діяльності» того, хто навчається [3].

Перший етап розвитку іншомовної компетенції характеризується порушенням системи предметно-орієнтованих знань та формуванням предметно-конкретних іншомовних умінь у різних видах мовленнєвої діяльності: читанні, говорінні, аудіювання, письмі. На першому етапі необхідно створити конкретні педагогічні умови для формування системних іншомовних знань, що тематично пов'язані з повсякденним спілкуванням студентів. Форма мовленнєвої діяльності переважно використовується діалогічна, створювана під час навчальної комунікації.

Перший етап характеризується початковим рівнем формування ціннісних відносин. Завдання цього етапу полягає у формуванні системи ціннісних відносин особистості студента до соціально значущих цінностей.

Другий етап у розвитку системи іншомовної компетенції полягає в сформованих на першому етапі задатках у всіх видах мовної діяльності. Цей етап передбачає подальше формування мовного та граматичного мінімуму за рахунок зміни характеру текстового матеріалу. Цей етап характеризується новим важливим відбором іншомовного матеріалу.

Третій, завершальний етап, є головною, основною частиною компетенції. Цей етап передбачає високий рівень синтезу іншомовних та професійних спеціальних знань і характеризується широким використанням спеціальної неадаптованої літератури.

Інтенсивність. Проблема інтенсифікації навчального процесу є однією з найбільш актуальних у сучасній психолого-педагогічній та методичній літературі та визначається, як правило, такими поняттями, як компресія, стислість, насиченість. У нашому дослідженні інтенсивність курсу іноземної мови сприймається як міра його засвоєння студентами та актуалізації як способу вираження власних думок. Інтенсивність передбачає не так збільшення годин навчальної та самостійної роботи, як результати розвитку системи іншомовної компетенції. Підвищення інтенсивності залежить від кількох умов:

1. створення штучного середовища за рахунок впровадження нових інформаційних технологій і навіть використання взаємодії з викладачами – носіями іноземних мов;

2. змісту іншомовного матеріалу, що використовується в навчальних та виховних цілях;

3. системи ціннісного ставлення особистості до соціально значущих цінностей.



Комунікативність та прагматика. Особистісний об'єкт навчання іноземних мов на немовних спеціальностях зумовлює використання методичного прийому комунікативності та прагматики у створенні освітнього процесу, орієнтованого в розвитку системи іншомовної компетенції.

Комунікативність ми розглядаємо відповідно до трьох рівнів комунікації, виділених та розвинених зарубіжними науковцями. Перший рівень пов'язаний з дотриманням синтаксичних правил. Другий рівень визначає точність виразу певними символами бажаного значення. Третій зумовлює ефективність впливу повідомлення на поведінку співрозмовника у бажаному руслі. Цей рівень пов'язаний із прагматикою.

Основним педагогічним завданням при реалізації методичного прийому комунікативності та прагматики в організації освітнього процесу є створення педагогічних умов у навчальній та позанавчальній сфері для ціннісного переосмислення іншомовного країнознавчого матеріалу особистістю студента.

Комунікативність та прагматика позначають практичні аспекти розвитку іншомовної компетенції студентів у контексті діалогічної освітньої моделі. Формування іншомовного когнітивного потенціалу за рахунок системних знань про мову здійснюється шляхом залучення особистості до знань про комунікативно-прагматичну спрямованість мовних одиниць.

Створення педагогічної взаємодії «викладач – студент», тобто навчального діалогу є важливою педагогічною умовою забезпечення прогресивного процесу життєдіяльності іншомовної компетенції. У педагогічних дослідженнях під навчальним діалогом розуміється розвиток будь-якої позиції чи погляду у контексті учасників діалогу – суб'єктів діалогу.

У навчальному діалозі поєднуються різні педагогічні функції: від інформаційної до контактостановлюючої, креативної, професійно значущої. У ході навчального діалогу охоплюються усі етапи розвитку іншомовної компетенції.

У цьому процесі студент розглядається дещо головним, суб'єктом у процесі навчання. У цьому полягає зворотний зв'язок, ціннісна рефлексія, яка дає можливість студенту зробити самодіагностику – ідентифікувати себе у світі об'єктів іншомовної дійсності – у світі цінностей. Формування емоційно-ціннісної взаємодії передбачає взаємозв'язок, взаємозбагачення ціннісними уявленнями викладача та студентів у ході розвитку системи іншомовної компетенції.

Автономність. Формування емоційно-ціннісної взаємодії викладач-студент опосередковує створення атмосфери творчості, самовираження, самоактуалізації особистості викладача та студента. Методичний прийом автономності, реалізований на практиці оволодіння іноземними мовами, забезпечує можливості самоактуалізації і самовираження особистості студента. Практична реалізація автономності виражається у створенні педагогічних умов у навчальній та позанавчальній роботі, що сприяють розвитку відповідальності особистості за очікуваний результат іншомовної мовленнєвої діяльності. Автономність студента в педагогічному сенсі означає стимулювання особистості у її творчому пошуку, спрямованому на конструювання,



проектування іншомовної діяльності з перспективою її управління.

Створення педагогічних умов, що забезпечують самоактуалізацію особистості засобами іноземної мови, у нашому досвіді стає можливим у діалогічній моделі освіти, яка багато в чому орієнтована на розвиток автономності особистості.

Діалогічна модель освіти розвиває насамперед особистісний аспект навчання іноземної мови та такі властивості як автономність, самостійність прийняття рішень, самостійне проектування діяльності та управління нею.

Висновки.

Модернізація лінгвістичної освіти – багатоаспектний процес. Він передбачає перетворення у змісті освіти, стандартах спеціальностей, навчальних планах та робочих програмах. Основна мета цих перетворень – приведення у відповідність іншомовних знань та умінь студентів із змінними вимогами сучасного суспільства. Одним із шляхів модернізації освіти є його аксіологізація. Таким чином, перераховані вище методичні прийоми, а також сприятливі умови, за яких відбувається навчання іноземних мов, призводять студентів до досягнення основної мети, розвитку іншомовної компетенції.

Література:

1. Все про вивчення мов. Мотивація до вивчення англійської [Електронний ресурс]. – 2013 – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/languages/articles/37256/>
2. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015 – 224 с.
3. Фельдштейн Д.И. Психология становления личности. – Москва, 1994.
4. Mayer, R. E. (2011). Towards a science of motivated learning in technology-supported environments. *Educational Technology Research and Development*, 59 (2), 301-308.

Abstract. Methodological support for the development of foreign language competence of students of non-linguistic higher education institutions is considered in the article. The structure of foreign language competence with selected blocks is considered. The technology of pedagogical goal-setting of the educational process and achievement of educational results is proposed. The basis of the functioning of this model is defined as foreign language communication being the goal of linguistic education. The definition of foreign language competence of students is given and methodological techniques for its successful development are highlighted, covering the entire educational process together with its components (with content, forms, means of learning, as well as forms and means of extracurricular work). The main techniques proposed are: integrity; the system of foreign language knowledge and skills; integration of academic disciplines; intensity; communicativeness and pragmatism; achievement of emotional and value “teacher-student” relationship; autonomy. It has been proven that the methodological techniques listed above, as well as the favorable conditions under which foreign language learning takes place, lead students to achieve the main goal, the development of foreign language competence (educational result).

Key words: linguistic education, non-linguistic higher educational establishment, foreign language competence, educational result, methodological techniques.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-003>

DOI: 10.30888/2663-5712.2022-15-02-003

УДК 373.2:37.011.3

THE PROBLEM OF FORMING THE PEDAGOGICAL COMPETENCE OF PARENTS IN THE EDUCATION OF INDEPENDENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ САМОСТІЙНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Grigorieva N. A. / Григор'єва Н. А.

postgraduate student / аспірантка

ORCID: 0000-0002-7650-4577

Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk Schmidt, 4, 71100

Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, Шмідта, 4, 71100

Анотація. З оновленням Базового компонента дошкільної освіти в Україні (2021 р.) одним із пріоритетних завдань стала актуалізація суб'єктності батьків, збільшення ролі партнерської взаємодії з педагогами закладу дошкільної освіти. У статті проаналізовано розуміння батьками змісту та значення поняття «самостійність», його змістового наповнення відносно дітей дошкільного віку, а також методів виховання означеної якості у дітей дошкільного віку. Акцентовано, що батьки не розуміють природних потреб дитини дошкільного віку, не знають особливостей психіки цього вікового періоду. В результаті моніторингу діяльності дошкільних закладів з'ясовано недоліки у роботі вихователів з питань педагогічного просвітництва батьків у вихованні самостійності. Наголошено на пасивній ролі дорослих, які оточують малюка, як суб'єктів освітнього процесу. Визначені шляхи підвищення компетентності членів сім'ї у вихованні самостійності в дітей дошкільного віку. Окреслено перспективу подальшої роботи щодо побудови взаємодії батьків та закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, батьки, компетентність, самостійність, діти дошкільного віку, педагогічне просвітництво.

Вступ.

Загальносвітовою тенденцією у вихованні дітей є зростання ролі батьків у цьому процесі. В Україні також спостерігається активне залучення сім'ї до виховання малюків. Це визначається новою нормативно-правовою базою, освітньо-виховними концепціями. В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти України (2021 р.) наголошено на солідарній відповідальності за виховання дітей дошкільного віку держави, громади, педагогів і батьків. У цьому, багато в чому визначальному документі, наголошується на суб'єктності сім'ї та важливості її взаємодії з фахівцями дошкільної освіти, яка має бути заснована на довірі між батьками та освітніми інституціями. В Стандартах дошкільної освіти також названі форми участі батьків в освітньо-виховному процесі. При відсутності зворотнього зв'язку, пасивної ролі дорослих, як суб'єктів освітнього процесу, ефективність зусиль закладів дошкільної освіти з виховання дітей, значно зменшується. Ця робота не знаходить подальшого продовження, закріплення. Доводиться констатувати, що батьки не завжди готові до виконання ролі, яка на них покладається. Тому стає очевидним, що їх потрібно готувати до виховання дітей.

Про це йшлося на загальних зборах НАПН України (19 листопада 2021 р.).



У доповіді «Психолого-педагогічне просвітництво батьків дітей раннього і дошкільного віку» професор Т. Піроженко, підкреслюючи беззаперечну роль сім'ї у «формуванні фізичного, психічного здоров'я та своєчасної соціалізації дитини» [5], запропонувала створити Інститут сім'ї, який би виконував завдання педагогічного просвітництва батьків.

Складність сучасного буття, тих завдань і проблем, які стоять перед людиною, обумовлюють пошуки шляхів покращення формування у дітей дошкільного віку цілого комплексу особистісних якостей. Однією з таких якостей, яка визнана Стандартом дошкільної освіти як базова, є самостійність. Вона дуже важлива, проте її виховання є досить складним і довготривалим процесом, в якому мають бути задіяні й члени родини малюка. Саме у вихованні самостійності роль батьків є пріоритетною. Тому заклад дошкільної освіти, організовуючи роботу з батьками з підвищення рівня їх готовності до виховання дітей, повинен особливу увагу приділити формуванню компетентностей, необхідних у вихованні самостійності в дитини.

Сучасні вчені трактують педагогічну компетентність батьків як загальнокультурне поняття, що є складовою педагогічної культури (Ю. Гладкова, Т. Кротова); єдність теоретичної і практичної готовності батьків до здійснення педагогічної діяльності (О. Арнаутова); інтегративне особистісне утворення, сукупність особистісних та діяльнісних характеристик, що обумовлюють можливість ефективно здійснювати процес виховання дитини в сім'ї (В. Селіна).

Педагогічну компетентність батьків стосовно виховання в дітей самостійності схарактеризувала А. Мініна. Вона розглядає цю якість як інтегративне особистісне утворення, що виявляється у ціннісно-гуманному ставленні до дитини і представлене сукупністю взаємопов'язаних компонентів, які включають систему знань, педагогічних умінь, психологічних позицій, особистих якостей і досвіду, необхідних для ефективного виховання самостійності у дітей в сім'ї.

Мета статті – визначити рівень компетентності сучасних батьків у вихованні самостійності в дітей дошкільного віку, зокрема розуміння ними поняття «самостійність», а також володіння певними теоретичними знаннями та навичками практичної їх реалізації.

Основний текст.

Для досягнення поставленої мети ми використали наступні методи: анкетування, інтерв'ювання, спостереження за процесом спілкування батьків з дітьми. Нами були запропоновані такі питання: «Яку дитину можна вважати самостійною? Чи потрібно виховувати самостійність з дошкільного віку? Чому дитина може виявляти несамостійність? Що може робити ваша дитина самостійно? Що Ви робите, щоб ваша дитина була самостійною? Чи створені у вас вдома умови для виховання самостійності у дитини?». В опитуванні взяли участь 160 батьків вихованців закладів дошкільної освіти.

Вивчення результатів проведеного опитування показало, що не всі батьки можуть навіть пояснити, що таке дитяча самостійність і сформулювати зміст поняття (15,9% осіб).



Самостійність дитини визначається здебільшого однобічно, а саме: оволодіє навичками самообслуговування (52,5%); робить все без допомоги дорослого (13,3%); самостійно приймає рішення, робить вибір (7,5%); ставить ціль і досягає її (5,8%); організовує власне дозвілля, може зайняти себе (5%). Лише незначна частина батьків (3%) володіє у повному об'ємі теоретичними знаннями виховання самостійності у дитини (самостійність як якість особистості і як спосіб діяльності; особливості прояву самостійності в молодшому і старшому дошкільному віці; особливості становлення самостійності в різних видах діяльності); про психологічні особливості особистості дитини; найбільш сприятливий віковий період.

Важливою для нашого дослідження була відповідь на питання «Чому дитина може виявляти несамотійність?». Більше половини дорослих (58,2%) визнали однією з причин надмірну опіку. Це свідчить про розуміння негативного впливу гіперопіки на виховання самостійності. Проте 27,9% осіб не змогли назвати жодної причини, а це є показником недостатнього розуміння поняття самостійності.

За власним визнанням, не володіють методами і прийомами виховання самостійності у дітей 72% батьків. Вони відчують труднощі у вмінні привернути увагу дитини до різних видів діяльності, створити сприятливе середовище для проявів самостійності. Відповідаючи на питання про наявність відповідних умов вдома, які б сприяли вихованню самостійності у дитини (дитяча шафа для одягу, доступність до джерела води і посуду, низько розташовані вимикачі світла), ствердно відповіли 27,5% осіб; 52,5 % вказали, що частково створені; у 20% не створені взагалі.

Спостереження за процесом спілкування батьків з дітьми показало, що дорослі, не маючи часу, дуже часто намагаються все зробити замість малюка. Дитина, навіть тоді, коли щось вміє робити самостійно, вимушена підкоритися. До речі, малюки не рідко й самі із задоволенням приймають допомогу дорослих й навіть наполягають на тому, щоб їх одягали, роздягали, годували, прибирали за ними тощо. Крім того, дорослі нав'язують дітям свою волю, позбавляють їх права вибору, самостійного прийняття рішень. Батьки не вміють будувати стосунки з малюком на засадах гуманістичної педагогіки (неадекватно оцінюють діяльність дитини, мають проблеми у побудові партнерських стосунків, підвищують голос, у спілкуванні спостерігається авторитарний стиль). Навіть якщо дорослі демонструють достатній рівень теоретичних знань, на практиці не завжди можуть ними скористатись.

Між тим, батьки зазначили, що вони розуміють необхідність виховання самостійності у дітей, а також значення цієї якості особистості в їх розвитку, соціалізації. Більшість опитаних виявила бажання активно долучатися до цього й зауважила, що потребує допомоги. Але вирішальну роль у вихованні в дітей самостійності батьки відводять закладу дошкільної освіти й вважають, що повинні лише допомагати вихователям.

Отже, можна зробити висновок, що сучасні батьки зацікавлені в успішному результаті виховання самостійності, розуміють значення самостійності для її самореалізації. При цьому вони не володіють теоретичними



знаннями з виховання самостійності у дитини; не знають про її психологічні особливості; не використовують ефективні методи виховання самостійності в сім'ї; їм важко організувати спільну з малюком діяльність. Батьки не завжди приділяють увагу облаштуванню домашнього середовища, яке б спонукало до проявів самостійності.

На наш погляд, у вирішенні проблеми підготовки батьків до виховання самостійності у дітей дошкільного віку дієву роль можуть відіграти заклади дошкільної освіти. Ми поставили собі за мету з'ясувати, чи виконують заклади дошкільної освіти цю місію, а також визначити стан цієї роботи на практиці. Нами було здійснено анкетування педагогів закладів дошкільної освіти, опитування під час індивідуального спілкування, аналіз сайтів дошкільних закладів, педагогічної документації (річних планів освітньо-виховної роботи, календарних планів вихователів, протоколів батьківських зборів). З'ясувалося, що у 75% закладів дошкільної освіти взагалі відсутні програми підвищення компетентності батьків, не всі фахівці (вихователі, практичні психологи, соціальні педагоги) задіяні в процесі формування та підтримки батьківської компетентності.

Аналіз річних планів освітньо-виховної роботи (62 плани) показав, що у 2020-2021 навчальному році в них не було прописано у якості пріоритетного жодного завдання з виховання самостійності дітей дошкільного віку. Огляд сайтів закладів дошкільної освіти (36) так само не дав позитивного результату.

Вихователі у роботі з батьками також не приділяють уваги питанню підготовки їх до виховання самостійності у дітей дошкільного віку. В календарних планах не передбачені ні індивідуальні консультації, ні батьківські збори з даної проблеми. Це свідчить про відсутність системності та методичної підтримки батьків педагогами; недостатню практику організації батьківських зустрічей з питання виховання самостійності у дітей; недостатнє використання в роботі ефективних форм підвищення педагогічної компетентності батьків та методу активізації батьківського досвіду; відсутність взаємодії і партнерства в освітньому процесі між педагогами і батьками.

Висновки.

Керуючись вище зазначеними фактами, можна зробити висновок, що сучасні батьки

- не в повній мірі розуміють зміст поняття «самостійність»;
- не володіють теоретичними знаннями виховання самостійності у дитини дошкільного віку;
- не достатньо обізнані з психологічними особливостями дошкільного віку;
- не володіють ефективними методами виховання самостійності в сім'ї;
- не надають значення створенню сприятливого середовища для проявів самостійності дитини;
- не вміють будувати відносини з дитиною на принципах гуманістичної педагогіки, мають проблеми у встановленні партнерських стосунків з дитиною.

На нашу думку, методична підтримка педагогів, реалізація комплексу заходів для підвищення зацікавленості батьків в успішному результаті



виховання самостійності у дитини, підвищення рівня теоретичних знань виховання самостійності в сім'ї, оволодіння засобами, методами та прийомами виховання самостійності сприятиме успішному формуванню педагогічної компетентності батьків у вихованні самостійності в дітей дошкільного віку.

Перспектива подальшої роботи передбачає розробку програми заходів взаємодії закладу дошкільної освіти і батьків для підвищення компетентності у вихованні самостійності в дітей дошкільного віку.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків: Ранок, 2021. 240 с.
3. Каньоса Н. Г. Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами: навч.-метод. посіб. / автор-упорядник Н. Г. Каньоса. Кам'янець-Подільський: КПУУ, 2015. 121 с.
4. Котирло Т. В., Щербина Д. В. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник. Київ : ПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.
5. Піроженко Т. О. Психолого-педагогічне просвітництво дітей раннього та дошкільного віку. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. Вісник НАПН України, 2021. № 3(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/224>

Abstract. The article analyzes parents' understanding of the meaning and meaning of the concept of "independence", its content in relation to preschool children, as well as methods of raising a certain quality in preschool children. It is emphasized that parents do not understand the natural needs of a preschool child, do not know the peculiarities of the psyche of this age period. As a result of monitoring the activities of preschool institutions, deficiencies in the work of educators on issues of pedagogical education of parents in the education of independence were revealed. Emphasis is placed on the passive role of adults who surround the child as subjects of the educational process. Ways to increase the competence of family members in raising independence in preschool children are identified. The perspective of further work on building interaction between parents and the preschool education institution is outlined.

Key words: preschool education, parents, competence, independence, preschool children, pedagogical education.

Науковий керівник: к.п.н., доц. Улюкаєва І. Г.

Стаття відправлена: 08.08.2022 р.

© Григор'єва Н. А.



UDC 378:001.89-057.87

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SCIENTIFIC POTENTIAL IN HIGHER EDUCATION APPLICANTS

Olena Otravenko

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

ORCID: 0000-0001-8308-5895

Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Koval St., 3, 36003

Abstract. The article considers the problem of development of creative scientific potential in students as a set of creative abilities aimed at the development of innovative thinking, the ability of students for scientific activity, professional self-development, the acquisition of a scientific and creative lifestyle in the process of cooperation between all subjects of pedagogical interaction. The study aims to create favourable conditions for creative research activities of student youth in higher education institutions. The study was conducted at the premises of educational and scientific Institute of Physical Education and Sports, State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University. 94 students of 1–4 years of study majoring in Secondary education (physical education) took part in it. We determined the dynamics of development and the characteristics of the motives of research activities of higher education seekers, affecting the quality of professional training and the process of mastering the personal self-determination of young people, including innovative tools, webinars, trainings, master classes; initiative and development of creative qualities; participation in conferences, contests, Olympiads, student societies, scientific clubs. During the entire period of study in a higher education institution, applicants need to obtain purposeful and systematic consulting assistance at the implementation of creative projects, writing abstracts, articles, research papers. Besides, creative groups and student societies should be created, taking into account scientific interests and abilities of the students. They need to be equipped with research methods as well as young researchers should be encouraged for creative activity and independence in solving scientific problems, which led to an increase in the quality of the educational process in the institution of higher education.

Key words: creative scientific potential, applicants, quality of higher education.

Introduction.

In recent years, the quality assurance of higher education in Ukraine has been addressed in the Laws of Ukraine "On Higher Education" (2014), "On Education" (2017), "On Scientific and Scientific-Technical Activities" (2016), Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Establishment of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education" (2014), "On Licensing of Economic Activities" (2015), Decrees of the President of Ukraine "On Sustainable Development Strategy Ukraine – 2020 " etc.

Thus, one of the main socio-cultural problems is the need to reform the system of higher education in Ukraine, its improvement and increase of the level of quality, which is greatly conditioned by globalization. Thick textbooks and long, boring lectures have been replaced by contact classes, which provide brief key information. Traditional printed textbooks are increasingly being replaced by the latest gadgets. Training is being refocused on practical aspects [4, p. 80]. There are the following popular teaching methods: interactive ones with the use of modern technologies; case method; business game method, project method etc. Besides, distance learning has become widespread.

Analysis of References and Recent Research. The question of the development



of the creative potential in the individual has been considered by scientists in the context of the issues of modern education (N. Ostapenko) [6], the empowerment of individual abilities (S. Shandruk) [14], the development of creative abilities and the potential of students in the educational process (O. Milashovska) [5].

Research work of higher education students as a part of professional training was considered by O. Doronina [2], O. Kondur [4], V. Proshkin [12] and others. Scientists drew attention to the peculiarities of the organization of research work of future higher education specialists and the improvement of education quality. We believe that it is useful to continue the study of this problem in the context of development of creative scientific potential in higher education applicants and the impact of scientific activities of students on the formation of their professional competencies as competitive graduates of higher education in the labour market.

Connection of work with scientific programs, plans, topics. The study was conducted according to the priority direction of the research work of the Department of Theory and Methods of Physical Education "Perspective Directions for the Improvement of Training Quality of Physical Education and Sports Specialists" (state registration number 0117U005556).

The research objective is to create favourable conditions for creative research activities in higher education students.

Data and Research Methods: analysis and generalization of scientific and methodological literature on the research topic; comparison and generalization of theoretical and empirical data used to determine students' motives for the development of creative scientific potential; pedagogical observations; methods of mathematical statistics for the comparative analysis of research results.

The study was conducted at the premises of educational and scientific Institute of Physical Education and Sports, State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University. 94 students of 1–4 years of study majoring in Secondary education (physical education) took part in it.

Research Findings and Their Discussion. N. Ostapenko considers the creative potential of an individual as a complex system of "psychogenetic and psychological qualities, the integrity of natural and social human forces, a set of abilities, opportunities and properties for creative activity" [6, p. 90]. We support the opinion of S. Reshetnyak, who connects creative potential with the competence of a specialist. One of the most demanded competencies expected by employers from university graduates all over the world is the creative potential of a person [13, p. 202].

According to O. Doronina, the improvement of the scientific activities of higher education applicants, ensuring its correlation with real economic problems that require scientific solutions, and expanding the forms of motivation of students to research will contribute not only to professional and personal development of future professionals but also strengthening of intellectual potential of the country (region) and increase of the efficiency of the labour market by filling vacancies with competent employees [2, p. 215].

V. Proshkin considers research work of students as a system of methods, means and measures of preparation of the creative personality, formation of the value



relation to creative activity, development of research competence and scientific creativity [12, p. 117].

Scientific activity of higher education applicants is one of the methods of competence formation in a modern specialist in the field of education and physical education. The main directions of research activities in higher education applicants are as follows [3]: research work, which is reflected in the curricula, educational programs, and is a mandatory component of the educational process in higher education institutions of Ukraine; research work of students, which is carried out outside the educational process including scientific societies and in independent work of higher education applicants.

According to O. Doronina, the set of motives that motivate the applicant to participate in scientific activities should be divided into two groups: external, related to the recognition of the scientist in the society, conditioned by the likelihood of receiving certain tangible and image-building rewards and meeting the status needs of the individual; internal, related to the implementation of cognitive research needs, interest in the scientific research and the desire to obtain qualitatively new scientific results in the corresponding area [2, p. 213].

A considerable attention is paid to the dynamics of development and characteristics of motives of research activity in higher education applicants which influence the professional training quality and affect the process of mastering of personal self-determination of youth. the motive of creative achievement is significant motivating factor to educational activities of future physical education teachers. The need to achieve the goal is defined by student youth as the desire to succeed [1; 7; 11].

Below, we will consider the motives that increase the interest of students of the Institute of Physical Education and Sports in the development of creative scientific potential (Table 1).

Table 1. - Motives increasing the interest in student youth for the development of creative scientific potential (%)

Item No.	Motives Activities	Number of students (n 94)			
		CG (n 46), %		EG (n 48), %	
		beginning	ending	beginning	ending
1.	Absence of motives	30.2	28.6	29.7	10.4
2.	Innovative tools, webinars, trainings, masterclasses	16.9	17.2	17.3	22.4
3.	Initiative and development of creative qualities	22.4	23.2	22.5	27.3
4.	Participation in conferences, competitions and olympiads	15.2	14.5	14.3	20.5
5.	Student societies, scientific circles	15.3	16.5	16.2	19.4
TOTAL		100%	100%	100%	100%

Author's development



According to the results of the survey, the motives increasing the interest of future physical education teachers in the development of creative scientific potential were distributed as follows: The control group (CG) almost showed no changes, and the experimental group (EG) showed that absence of motives decreased from 29.7% to 10.4%; innovative tools, webinars, trainings and masterclasses were preferred at the beginning of the experiment by – 17.3%, which eventually grew to 22.4% at the end. The greatest increase was for the development of creative qualities in applicants (from 22.5% to 27.3%). As for participation in competitions, olympiads, conferences of various levels, the figure decreased from 14.3% to 20.5%; and student societies, scientific circles were preferred at the beginning by 16.2%, which at the end of the experiment reached 19.4% of students of the educational and scientific Institute of Physical Education and Sports.

The effectiveness of teaching activities is determined their research work with students, their ability to involve students into creativity and science, to form students' curiosity and desire for knowledge. Under such conditions, students will willingly participate in the discussion of scientific issues conducted by departments; take an active part in science contestas well as scientific and practical conferences at various levels [8, p. 228].

The quality of training of future physical education teachers in higher educational institutions is a system-integral unity of its procedural and productive characteristics, which is characterized by professional and personal development of future specialists who are competitive and able to understand the value-semantic context of educational activity, increase creative potential, find non-standard solutions for vocational and educational tasks as well as capable of vocational self-determination and self-realization. The expansion of innovative processes in the educational space of the institution of higher education has become a significant driving factor for the formation of new mechanisms for professional training and the creation of an internal system of education quality that contains the development of innovative methods, processes and resources presented in organizational and regulatory documents, various procedures for controlling the quality of vocational training of applicants and the main activities of the institution of higher education [8, p. 229-230].

Thus, research activities of higher education applicants is an organic combination and continuation of educational activities, an effective means of influence, implementation of research and creative abilities, intensification of cognitive, creative and scientific activities that improve the quality of training and competitiveness of higher education. The process of high-quality professional training of future specialists for the scientific work will be effective if students are involved in various forms of research including participation in scientific and practical conferences of various levels, competitions, olympiads, webinars, trainings, etc. [10, p. 51].

Summary and conclusions.

It is important to note that the improvement of vocational training quality and training efficiency will take place in the conditions of educational-innovative, digital environment of the institution of higher education with a harmonious combination of



traditional methods and results of a creative search, application of nonstandard, ICT technologies, modern methods, means, techniques, flexible learning pathways, original ideas and forms of educational process based on student-centered learning, search, innovation, trust, and systematic monitoring of educational service quality [9, p. 183].

It should be noted that students of Educational and Scientific Institute of Physical Education and Sports began to take an active part in international conferences. Therefore, during the entire period of study in a higher education institution, applicants need to obtain purposeful and systematic consulting assistance at the implementation of creative projects, writing abstracts, articles, research papers. Besides, creative groups and student societies should be created, taking into account scientific interests and abilities of the students. They need to be equipped with research methods as well as young researchers should be encouraged for creative activity and independence in solving scientific problems.

We understand the creative scientific potential of an individual as a set of creative abilities aimed at the development of innovative thinking, the ability of students for scientific activity, professional self-development, the acquisition of a scientific and creative lifestyle in the process of cooperation between all subjects of pedagogical interaction.

The prospect of further research is to study the scientific problems of young people in the region.

References

1. Griban, G., Oleniev, D., Sirenko, R., Zhyla, S., Otravenko, O., Terentieva, N., Zamrozevuch-Shadrina, S., Kharchenko, N., Skyrda, T. & Rybchych, I. (2021). Methodology for the professional speech competence formation of the students of higher education institutions of physical culture and sports *Applied Linguistics Research Journal*, 5(6), 2021. 157-167. [in English]. DOI: [10.14744/alrj.2021.71245](https://doi.org/10.14744/alrj.2021.71245).
2. Doronina, O.A. (2017). Rol naukovoï diïalnosti studenta u formuvanni kompetentsii suchasnoho fakhivtsia v sferi ekonomiky ta upravlinnia. [The role of the student's scientific activity in the formation of the competencies of a modern specialist in the field of economics and management] *Economics and organization of management*. No 4 (28). 2017. 207-215 [In Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diïalnist [Law of Ukraine On Scientific and Scientific-Technical Activity] [In Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
4. Kondur, O.S. (2019). Systema profesiinoï pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz yakosti osvity u ZVO. [The system of professional training of future specialists in the quality of education in the Free Economic Zone]: abstract. dissertation Dr.Ed.Sc: 13.00.04, 2019, Kyiv [In Ukrainian].
5. Milashovska, O.I. (2013). Rozvytok tvorchykh zdibnostei studentiv u navchalnomu protsesi [Development of creative abilities of students in the learning process]. *Efficient economy*, 11 [in Ukrainian].
6. Ostapenko, N.I. (2013). Tvorchyi potentsial osobystosti u konteksti problem suchasnoi osvity [Creative Potential of a Personality in the Context of the Problems



of Modern Education]. *Current issues of art pedagogy*, 2, 88-91. [in Ukrainian].

7. Otravenko, O.V. (2015). Formation of student personality's physical culture as subject of professional functioning. *Physical education of students*, 2015; 6:50-55. [in English]. DOI: <http://dx.doi.org/10.15561/20755279.2015.0607>

8. Otravenko, O.V. (2019). Innovatsiini metody navchannia yak osnova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Innovative teaching methods as a basis for quality professional training of future physical education teachers]. ISSN: 2414-0325. *Open educational e-environment of modern University, special edition* 2019. 222-230. [In Ukrainian]. DOI: [10.28925 / 2414-0325.2019s21](https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21)

9. Otravenko, O.V. (2020). Formation of digital competence of future physical education teachers in innovative environment. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020, № 70, Т. 3. 180-184. [in English]. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.33>

10. Otravenko, O.V. (2020). Naukovo-doslidna robota yak skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky здобувача вищої освіти. [Research work as a component of quality professional training of higher education seekers] *Visnyk of Luhansk Taras Shevchenko National University*. No 1 (332), 2020. 47-55 [In Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1\(332\)-47-55](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-1(332)-47-55)

11. Otravenko, O.V., Shekhavtsova, S.O., & Dovhan, N.Yu. (2021). Akademichna hramotnist yak zasib mizhkulturnoi komunikatsii ta nevidiemna chastyna yakosti vyshchoi osvity [Academic literacy as a means of intercultural communication and an integral part of the quality of higher education]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogical sciences*, 2 (340), 1, 211-222 [in Ukrainian]. DOI: [http://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2\(340\)-1-211-222](http://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-211-222)

12. Proshkin, V. (2009). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia naukovo-doslidna robota studentiv [The main approaches to the definition of research work of students]. *Scientific treasury of education of Donetsk region*. Is. 2(5). 2009. 114-117 [In Ukrainian].

13. Reshetniak, S.B. (2012). Rozvytok tvorchoho potentsialu studenta v navchalnomu protsesi VNZ [Developing creative potential of a student in university]. *Social technologies: current issues of theory and practice*, 56, 2012. 202-208. [in Ukrainian].

14. Shandruk, S. (2015). Tvorchist yak upotuzhnennia zdibnostei osobystosti. [Creativity as increasing abilities of the individuality]. *Psychology and society*, 3, 86-91. [in Ukrainian].

Article sent: 26.08.2022

© Olena Otravenko



УДК 373.167.1:004

INTERNET DEVELOPMENT IN UKRAINE**РАЗВИТИЕ ИНТЕРНЕТА НА УКРАИНЕ****Anisimov N.V. / Анисимов Н.В.***d.p.n. / prof. / д.п.н., проф.*

ORCID ID 0000-0001-7159-3032

*Postgraduate Professor at the Flight Academy National Aviation University., Kropyvnytskyi, st. Dobrovolsky 1, 25005**Доктор педагогических наук, профессор,
профессор аспирантуры Летной академии
Национального авиационного университета*

Аннотация. Работа посвящена исследованию жизненного пути, научной, методической и педагогической деятельности выдающегося ученого-кибернетика, профессора Киевского университета, академика АН УССР, АН СССР, вице-президента АН УССР, Героя Социалистической Работы, лауреата Ленинской премии, Государственной премии СССР (дважды), Государственной премии Украины Глушкова Виктор Михайловича. Анализ источников и привлечения архивных материалов дали возможность объективно оценить разработку ученого фундаментальных работ из теоретической и прикладной кибернетики, искусственного интеллекта, теории цифровых автоматов, по вопросам применения кибернетических методов в экономике. В.М. Глушков есть одним из инициаторов создания факультетов и кафедр кибернетики в вузах. В 1966 г. в Киевском университете был организован факультет кибернетики. Кафедрой теоретической кибернетики руководил В.М. Глушков. Нужно отметить, что в период с 1957 года по 1977 год в Институте кибернетики учеными проводились работы по разработки локальных систем – прообраз сегодняшнего Интернета. Необходимо также отметить, какой вклад, сделал, Виктор Михайлович оставив, нашему поколению печатные работы. Их насчитывают около 800 работ и 60 монографий.

Ключевые слова: прикладная кибернетика, искусственный интеллект, теория цифровых автоматов, кафедра теоретической кибернетики, факультет кибернетики, монография.

Постановка проблемы. Важным направлением современной исторической науки остается освещения биографий ученых, исследование влияния их деятельности на развитие разных областей науки. В современной Украине увеличился интерес к изучению биографий деятелей украинской научной школы. Особое значение имеют научные исследования относительно исторических фигур, которые не были достойно освещены в предыдущие года.

Академик В.М. Глушков принадлежит к плеяды выдающихся ученых нашего времени. Он является самобытным исследователем, автором многочисленных работ по теории автоматов, современной алгебре, искусственному интеллекту, системному анализу, макромоделям экономики и другое. В.М. Глушков – один из зачинателей внедрения кибернетики в народное хозяйство. В его работах содержится неоценимая информация о развитии, достижении и ошибках отечественной кибернетики и вычислительной техники.

Необходимо отметить первых творцов отечественной цифровой электронной вычислительной техники – С.А. Лебедева, И.С. Брука,



Б.И. Рамеева, В.М. Глушкова, Н.Я. Матюхина, Б.Г. Малиновского, М.А. Карцева, А.Г. Куроша, З.Л. Рабиновича, С.Н. Черникова и др. – замечательной плеяде ученых с воистину уникальным многонациональным созвездием мощных талантов, которые обеспечили взлет самых важных направлений науки и техники, в первое десятилетие XX века [1, с. 184].

Анализ последних исследований и публикаций. Огромный вклад в развитие цифровых методов измерения был сделан выдающимися учеными Украины (В.Б. Большаков, Э.Т. Володарский В.П. Георгиевский Б.Д. Колпак, Л.А. Кошевая, Ю.П. Мачехин, П.П. Орнацкий, Б.И. Стадник и др.). Перед студентами, которые изучают технические дисциплины, стоит вопрос, как можно больше узнать об истории развития вычислительных систем, их классификацию, особое направление, какое называют персональные компьютеры, которые помогут лучше выучить общетехнические дисциплины по своей специальности.

Цель статьи. При подготовке статьи было применено исторический и биографический методы с целью постепенного рассмотрения этапов жизни и оценки результатов деятельности профессора В.М. Глушкова. Также был использован историографический анализ публикаций ученого в контексте динамики его научного творчества, а также были привлечены архивные материалы НТУ«ХПИ», НХУРЭ, Института архивоведения Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, Института кибернетики и другие.

Изложение основного материала исследования. История института кибернетики началась с 1957 года. В этот период, на базе лаборатории вычислительной математики и техники Института математики АН УССР, был основан Вычислительный центр Академии наук Украины, преобразованный в 1962 году в Институт кибернетики, на который полагались задачи развития вычислительной техники и кибернетики и их применение во всех областях хозяйства, науки, обороны. Именно в упомянутой лаборатории в 1950 году во время пребывания ее в составе Института электротехники АН УССР под руководством академика С.О. Лебедева было создано первую в СССР и континентальной Европе Малую электронную вычислительную машину (МЭСМ) [6, с. 35, 61].

С августа 1956 г. по приглашению академика АН УССР Б. В. Гнеденко он начал работать в Институте математики АН УССР заведующим лабораторией вычислительной техники и математики. С этого момента вся его деятельность неразрывно связана с Академией наук Украинской ССР. Здесь в декабре 1957 г. управляемая им лаборатория была преобразована в Вычислительный центр Академии наук УССР с правами научно-исследовательского института. Виктор Михайлович Глушков стал его директором и заведующим отделом теории цифровых автоматов. Он разработал широкую программу научных исследований, которая под его руководством успешно выполнялась и обеспечивала разительное быстрое накопление научных результатов и рост научного коллектива, успешное внедрение его разработок в народное хозяйство. Для отечественной науки конца 50-х и начала 60-х гг. XX столетие



характерный рост роли прикладной математики и кибернетики. Именно в этот период В.М. Глушков тесно связал свои творческие интересы с разработкой теоретических основ кибернетики и вычислительной техники. С 1957 г. вел исследование в области теории автоматов и проектирование вычислительных машин. Это привело к созданию общей теории цифровых автоматов, в основе которой лежит понятие цифрового автомата как оборудования для преобразования дискретной информации, исследуются образы задачи автоматов, их свойства и изучаются методы решения задач анализа, синтеза и оптимизации автоматов. В начале это привело к созданию общей теории цифровых автоматов, в основе которой лежит понятие цифрового автомата как оборудования для преобразования дискретной информации, исследуются образы задачи автоматов, их свойства и изучаются методы решения задач анализа, синтеза и оптимизации автоматов. В начале 60-х гг., им фактически была создана новая научная дисциплина – теория цифровых автоматов, которая имела первостепенное значение для синтеза кибернетических систем и электронных вычислительных машин. В 1962 г. вышла в свет монография В. Г. Глушкова «Синтез цифровых автоматов» Главным результатом этой работы было создание методики синтеза цифровых автоматов, разработка формального математического аппарата, который дал возможность широкому кругу разработчиков эффективно применять отвлеченно-автоматные и другие алгебраические методы решения задач проектирования оборудования вычислительной техники. Им выполнены не только глубокие теоретические обобщения, но и предложена стройная и требовательная методология построения кибернетических образований. Начались работы по созданию локальных систем управления.

В 1962 году Глушкову были поставлены задачи построения ОГАС (общегосударственной государственной автоматизированной системы управления экономикой). Был разработан первый эскизный проект «Единой государственной сети», который включал близко 100 центров в больших промышленных городах, объединенных широкополосными каналами связи. Было затронуто много вопросов, которые были связаны с защитой информации. Система ОГАС предполагала три равных: непосредственно автоматизация заводов и предприятий, потом министерства, ведомства и следующее – общее руководство страной. И они начинают делать нижний уровень автоматизированной системы управления (АСУ).

В октябре 1962-го года В.М. Глушков выступал перед руководителями львовских промышленных организаций, и его идею о создании автоматизированных систем управления предприятиями (АСКП) поддержал Генеральный директор Львовского телевизионного завода «Электрон» Петровский Семен Остапович. Он предложил использовать свой завод телевизоров как экспериментальная площадка по созданию первой АСУ.

Договорились делать систему «Львов». В 1963-му на завод прибыл первый десант сотрудников Института кибернетики, чтобы выучить производство, бухгалтерию, документооборот. В 1968-м они уже сдали типичную систему, которая решала пять задач: управлении процессом производства, начиная от



рабочего места, цеха, к уровню всего завода; логистика управления материальными запасами; автоматизация бухгалтерии и финансовой деятельности; без бумажный документооборот и селекторные совещания [8, с. 178].

Необходимо отметить в этом направлении работали и другие зарубежные страны. Нужно отметить, что в период с 1957 года по 1977 год в Институте кибернетики учеными проводились работы по разработки локальных систем – прообраз сегодняшнего Интернета.

Исторически так сложилось, что автор тоже был участником и разработчиком «Первой компьютерной лаборатории» (1971 год) в г. Кировограде в Кировоградском институте сельскохозяйственного машиностроения (КИСМ). В этот период в КИСМе при кафедре «Автоматизации производственных процессов» была открыта лаборатория электронных вычислительных машин (ЭВМ). В ее составе были 7 аналоговых машин МН-7, 2 клавишные машины «Искра» и ЭВМ «Промінь-2» [5, с. 5]. В состав этой лаборатории вошли два преподавателя – В.О. Поярков – программист; М.В. Анисимов – радиоинженер из электроники; один лаборант С.М. Чигрик – оператор машин МН-7 и «Промінь-2». В этой лаборатории проводились практические занятия по дисциплине, которая в тот период читалась в институте «Вычислительная техника в инженерных и экономических расчетах». После выполнения лабораторных работ студенты сдавали зачет с помощью тестов. В этом составе лаборатория просуществовала до 1974 г.

Второй пример. Ваш покорный слуга с 19.08.1974 по 19.08.1975 года работал старшим инженером по радиоэлектронике Кировоградского технологического информационно-диспетчерского сектора «Республиканского проектно-технологического производственного объединения».

Почему мы затронули эту работу и решили подробно об этом написать. Наша задача заключалась в том, чтобы показать читателям, что и в нашей стране велись серьезные разработки по созданию условий развернутой сети «Интернета». Эти исследования практически проверялись на конкретных роботах при внедрении их на промышленных предприятиях. И не случайно для исследований академик В.М. Глушков выбрал Львовский телевизионный завод. Вместе с тем хотелось бы отметить и «Завод АРЗ» (г. Кировоград) на котором уже в 1983 году выпускали персональный компьютер (Ятрань) для учебных целей. В этот период автор работал преподавателем специальных дисциплин СПТНЗ. Директор училища выделил деньги для приобретения 3 компьютеров. Они были приобретены и начали использоваться на занятиях [6, с. 132].

Теперь хотелось бы, вернуться к той части статьи, где речь идет про «Кировоградский технологический информационно-диспетчерский сектор». Дело в том, что на базе Укрсельхозтехники был создан вычислительный центр. На рис.1 приведенная «Структурная схема автоматизированной системы управления «Укрсельхозтехники». Этот центр был создан для ускорения сбора информации со всей области и передачи ее в министерство сельского



хозяйства. Какая информация собиралась там? Это информация о состоянии машинотракторного парка. То есть в процессе работы тракторов, машин и всех сельскохозяйственных механизмов нужно было знать о том, что: 1. Какой тип механизма?, 2. Какое их наличие?, 3. В каком они состоянии, 4. Есть им замена или нет, 5. Срок работы и возможная замена. Эта информация собиралась операторами в колхозах, совхозах и МТС и с помощью периферийных устройств передавалась в районные центры. В районных центрах (в Кировоградской области их было – 21) информация обрабатывалась с помощью малых ЭВМ. Из всех районов информация поступала в областной центр, где она снова обрабатывалась и передавалась в Киев на центральный вычислительный центр.

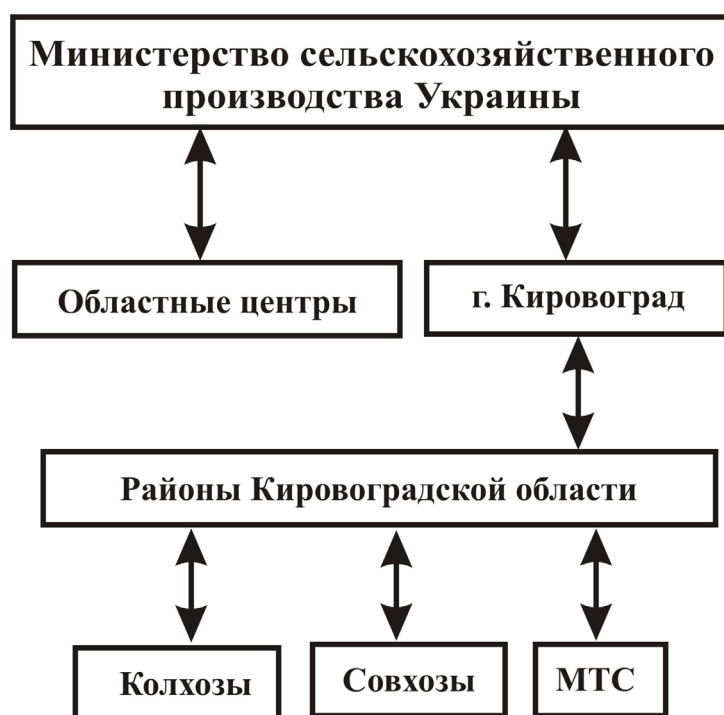


Рис.1. Структурная схема автоматизированной системы управления «Укрсельхозтехникой»

Информация, которая поступала в Киев, обрабатывалась с помощью ЭВМ и выводилась в виде таблиц или графиков с учетом всех показателей (количественный состав, стоимость, единичная и общая цена и другие параметры)

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Перспективы дальнейших исследований состоят в детализации ключевых понятий, формировании содержания учебного материала при изучении общетехнических и профессиональных дисциплин и их влияние на развитие цифровых систем в Украине и отображение в учебниках, учебных пособиях, разработки методических указаний из организации и проведения практических занятий с применением персональных компьютеров.

Список использованных источников:

1. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Київ-Кіровоград:



ПОЛІУМ», 2011. 464 с.

2. Анісімов М. В Багрій Г. В. Лабораторно-практичні роботи з інформатики: Книга 3. навч. посіб. Кропивницький : ПОЛІУМ», 2022. 96 с.

3. Анісімов М. В Багрій Г. В. Лабораторно-практичні роботи з інформатики: Книга 3. навч. посіб. К.:Свідectво про реєстрацію авторського права на твір України № 110337, дата реєстрації 16.12.2021

4. Институт проблем математических машин и систем НАН Украины. 50 лет научной деятельности. монография. Кол. авторов. К.: Издательство ООО «НПП Интерсервис». 2014. 544 с.

5. Малиновский Б. Н. История вычислительной техники в лицах.: К.: фирма «КИТ», ПТОО «А.С.К.». К 1995. 305 с.

6. Шевченко А.І., Сальников І.С. Ідеї академіка В.М. Глушкова і сучасні проблеми штучного інтелекту.К.: Інститут проблем искусственного интеллекта МОН Украины и НАН Украины «Искусственный интеллект».2008. С. 6-18.

Annotation. The work is devoted to the study of the life path, scientific, methodological and pedagogical activities of an outstanding cybernetics scientist, professor of Kyiv University, academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Academy of Sciences of the USSR, vice-president of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Hero of Socialist Work, laureate of the Lenin Prize, the State Prize of the USSR (twice), the State Prizes of Ukraine Glushkov Viktor Mikhailovich. The analysis of sources and the involvement of archival materials made it possible to objectively evaluate the development of the scientist's fundamental works from theoretical and applied cybernetics, artificial intelligence, the theory of digital automata, on the application of cybernetic methods in the economy. V.M. Glushkov is one of the initiators of the creation of faculties and departments of cybernetics in universities. In 1966, the Faculty of Cybernetics was organized at Kiev University. The Department of Theoretical Cybernetics was headed by V.M. Glushkov. It should be noted that in the period from 1957 to 1977 at the Institute of Cybernetics, scientists carried out work on the development of local systems - the prototype of today's Internet. It should also be noted what contribution Viktor Mikhailovich made by leaving printed works to our generation. They number about 800 works and 60 monographs.

Key words: applied cybernetics, artificial intelligence, theory of digital automata, department of theoretical cybernetics, faculty of cybernetics, monograph.

Статья отправлена: 6.09.2022 г.

© Анисимов Н.В.



УДК 378.147.091:316.722:378.4(477.63)ДІМУ

THE TEACHER'S MULTICULTURAL COMPETENCE AND THE IMPLEMENTATION OF MULTICULTURAL EDUCATION IN THE DNIRO STATE MEDICAL UNIVERSITY**ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ДНІПРОВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ****Khaniukov O.O. / Ханюков О.О.***doctor of medical science, Professor / д.мед.н., професор*

ORCID 0000-0003-4146-0110

Scopus Author ID 57201854131

Kalashnykova O.S. / Калашникова О.С.*candidate of medical science, Associate Professor / к.мед.н., доцент*

ORCID 0000-0001-9962-0776

Scopus Author ID 57223047542

Sapozhnychenko L.V. / Сапожниченко Л. В.*candidate of medical science, Associate Professor / к.мед.н., доцент*

ORCID 0000-0002-6472-2235

Scopus Author ID 57204510307

Smolianova O.V. / Смольянова О.В.*assistant / асистент*

ORCID 0000-0002-8654-381X

Scopus Author ID 57210428838

*Dnipro State Medical University, Dnipro, Vernadsky str., 9, 49044**Дніпровський державний медичний університет,**Дніпро, вул. Вернадського, 9, 49044*

Анотація. В умовах глобалізації кінцевою метою освітнього процесу є формування полікультурної особистості, здатної до соціалізації не лише в суспільстві своєї держави, а й в інших державах із відмінною культурою та менталітетом. Для реалізації професійного потенціалу медичного працівника важливою умовою є здатність до комунікативної взаємодії з представниками інших культур для вирішення професійних завдань, ефективної співпраці з пацієнтами, обміну досвідом із колегами-іноземцями. У статті за результатами огляду літератури дано визначення полікультурної компетентності, надано її структуру, викладено специфіку полікультурного компонента викладання у закладах вищої медичної освіти. За даними досвіду викладено умови реалізації полікультурної освіти та надано приклади впровадження полікультурного виховання у Дніпровському державному медичному університеті.

Ключові слова: полікультурна компетентність, полікультурна освіта, полікультурне виховання, медична освіта, викладач заходу вищої медичної освіти.

Актуальність.

В умовах глобалізації кінцевою метою освітнього процесу є формування полікультурної особистості, здатної до соціалізації не лише в суспільстві своєї держави, а й в інших державах із відмінною культурою та менталітетом. Формування лише професійних знань, умінь та навичок не дозволяє майбутньому професіоналу ефективно виконувати свої функції в глобалізованому суспільстві. Для реалізації професійного потенціалу медичного працівника важливою умовою є здатність до комунікативної



взаємодії з представниками інших культур для вирішення професійних завдань, ефективної співпраці з пацієнтами, обміну досвідом із колегами-іноземцями.

Мета статті.

За даними огляду літератури характеризувати поняття та надати структуру полікультурної компетентності, описати особливості її формування у закладах вищої медичної освіти, на прикладі Дніпровського державного медичного університету (ДДМУ), показати умови реалізації полікультурної освіти та способи впровадження полікультурного виховання.

Основна частина.

Полікультурна компетентність визначається як “обізнаність у контексті певних культур” [1], як “спроможність висловлювати власну думку у міжкультурній комунікації з урахуванням особливостей іншої культури” [2], як “уміння адекватно поводитись у процесі спілкування з представниками інших культур з урахуванням особливостей їхніх національних цінностей” [3], як “уміння застосовувати надбанні мовленнєві знання та знання з культури інших країн у полікультурному середовищі у будь-якій мовленнєвій ситуації” [4].

Полікультурна компетентність згідно з Інститутом інтеркультурної дидактики у Німеччині має три складові: знання (когнітивні аспекти), що включають в себе знання мов, знання про культуру країни, про культурний вимір / культурні стандарти / культурні процеси, знання про етноцентризм, знання процесів міграції та інтеграції, специфічні знання про культуру та концепції культури; здібності (емоційні / афективні аспекти), які включають в свій перелік спостереження, обізнаність, правильне розуміння ситуації, адекватність, саморефлексію, сприйняття іноземного світогляду, здатність змінювати свої погляди на майбутнє, здатність до співчуття, гнучкість, відкритість, толерантність, чутливість; навички (аспекти поведінки), які передбачають володіння стрес менеджментом, управління конфліктами, навички комунікації, вміння змінюватись, здатність інтегруватись в інше культурне середовище, вміння вирішувати критичні ситуації, невимушене спілкування, стратегії роботи з культурним шоком [5].

Специфіка полікультурного компонента викладання у закладах вищої медичної освіти.

В основу здійснення виховного процесу повинна бути покладена культуроцентрична концепція гуманітарної освіти з урахуванням полікультурних інтересів студентів, здійснення зближення цих позицій у процесі діалогу культур і культурної глобалізації.

Основні положення, які закладені у систему формування полікультурної компетентності викладача заходу вищої медичної освіти, можна сформулювати наступним чином [6, 7, 8]: 1) опанування студентами теоретичного матеріалу стосовно культурних традицій інших народів світу під час аудиторної та позааудиторної діяльності; 2) створення освітнього середовища в умовах вищого навчального закладу для формування полікультурної спрямованості особистості студента; 3) цілеспрямованість та єдність стратегії підготовки у полікультурному контексті; 4) практична значимість теоретичних положень для майбутньої професійної діяльності; 5) опора на самоосвітню діяльність



студента, його особистісні якості в умовах полікультурного соціуму; 6) активне використання арсеналу програмного забезпечення, новітніх методів під час навчання для формування полікультурної компетентності особистості студента; 7) створення ситуацій для формування навичок роботи в полікультурному соціумі.

Структура полікультурної компетентності.

У структуру полікультурної компетентності входять семантико-когнітивний, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-діяльнісний, ціннісно-рефлексивний компоненти.

Семантико-когнітивний компонент передбачає засвоєння знань про: 1) поліетнокультурне українське суспільство з усіма проблемами, які породжує багатокультурність; 2) притаманну кожному етносу, нації, культурі самотності; 3) утвердження культурних досягнень для повноцінного функціонування народу на кожному історичному етапі; 4) визначення національної ідентичності поміж іншими народами, що є своєрідною регуляцією соціокультурних процесів; 5) головний інтегруючий індикатор національних процесів – проблематику міжнаціональних відносин. Важливу роль також відіграє засвоєння системи моральних норм і цінностей людства, які дозволяють особистості зберегти власну самотність, ідентифікувати себе із духовним досвідом етнічної спільноти, засвоїти цивілізаційно-інноваційні цінності та не втратити індивідуальної особливості [9].

Мотиваційний компонент відображає природну потребу в збагаченні власного досвіду знаннями про культуру інших народів, оскільки загальнокультурна компетентність є тією культурологічною основою, яка об'єднує всі вияви моральних якостей людини, незалежно від її соціального та національного становища. Одним із вагомих чинників соціального життя індивіда є взаємодія освіти і культури, що становить підґрунтя для формування його загально-культурної компетентності. Це вимагає розуміння культур різних народів, їх національних традицій, особливостей мультикультурного світу та вміння жити в ньому. Означене викликане потребою підвищення конкурентоспроможності фахівців, їхньої адаптованості до сучасного світу, а також переорієнтацією на фундаментальні цінності світової культури в поєднанні зі збереженням національної самотності у зв'язку з інтеграцією України у полікультурний простір [10]. Усвідомлення важливості толерантного відношення до особливостей інших культур та їх представників є невід'ємною ознакою полікультурного суспільства. Тому для оволодіння полікультурною компетентністю здобувачем необхідним є формування його мотивації до міжкультурної взаємодії як індивідуальної форми взаємовідносин людей різних національностей, культур у процесі якої відбувається обмін думками, ідеями, досвідом, почуттями, яка залежить від рівня культурного розвитку, толерантності особистості, її вміння організувати комунікативну діяльність у формах, визначених мораллю суспільства. Полікультурна взаємодія також визначає мовленнєву культуру, етикет, етнотемпатію, доброзичливість, повагу до людської гідності, спрямованість особистості на розв'язання міжкультурних проблем.



Формування мотиваційно-ціннісного компонента передбачає також організацію навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої медичної освіти, активізацію пізнавальних процесів зацікавленості інокультурними аспектами життя, орієнтацію на усвідомлення особистісних цінностей, розвиток особистісного досвіду в якому, поряд з досвідом оволодіння й реалізації знань, способів діяльності, присутній досвід пошуку сенсу, вибору, відповідальності, вольової регуляції як основи глибокої осмисленої активної полікультурної позиції [11]. Формування особистої відповідальності за полікультурне навчання й виховання студентів тісно пов'язане з переорієнтацією особистісних цінностей, оскільки останні є головним регулятором діяльності і ставлення людини до полікультурної освіти. Не менш важливим є усвідомлення значущості мови як основи духовної культури нації.

Комунікативно-діяльнісний компонент формує здатність протистояти конфліктам з представниками інших культур, толерантне відношення до інокультурних відмінностей, розвинуті навички міжкультурної комунікації в контексті полікультурних відносин, що сприяє виявленню картини світу народу, його способу життя. Цей компонент є індикатором розвитку культури, демонструє здатність транслювати свої цінності в інші культури і виступає як ціннісно-нормативний регулятив культурної діяльності. Він відрізняє одне суспільство від іншого та є генератором смислів культури, елементом формування, відтворення і трансляції культури як у цілому, так і її складових. Важливе значення при цьому має символічна форма міжкультурної комунікації, як механізм пам'яті культури. Здатність однієї культури освоювати досягнення іншої – одне з джерел життєдіяльності. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні. У діалозі культур передбачається взаєморозуміння, яке передбачає тотожність. Діалог культур можливий лише на основі взаєморозуміння, але разом з тим – на основі індивідуального у кожній культурі. Він можливий лише на основі певного наближення кодів, наявності чи виникнення загальної ментальності [12]. Необхідність цього діалогу є умовою самозбереження людства, а соціокультурна зумовленість мови дає змогу встановити факти культури народу, що в міжкультурному діалозі сприяє кращому взаєморозумінню і правильній інтерпретації діяльності особистості.

Ціннісно-рефлексивний компонент є запорукою усвідомлення культурних особливостей своєї держави, її приналежності, знання культури свого народу і прагнення дотримання традицій, розуміння правил взаємодії людей у сім'ї, суспільстві. Він забезпечує прагнення безконфліктного проживання з іншими народами, необхідності активної життєвої позиції щодо негативних проявів у соціумі, моральних, духовних та історико-культурних цінностей, високої мовної культури, толерантного ставлення до історії та культури інших народностей, які проживають в Україні та інших державах, а також потреби у збереженні та примноженні духовного й матеріального багатства українського народу, власної віри у духовні сили народу, його майбутнє. Ціннісно-рефлексивний компонент активізує процес усвідомлення потреби у професійно-педагогічному удосконаленні, а саме розвиток полікультурної компетентності,



самоорганізацію у передачі досвіду свого покоління, культурних цінностей свого народу, саморозвитку у вивченні та дослідженні культурних відносин між державами, прояву інтересу до причин конфліктних відносин між народами та пошуку шляхів їх подолання. Він дає можливість проаналізувати помилки у контексті діалогу культур, регулювати, контролювати свою поведінку та усвідомлювати її значення для інших людей [11].

Основними функціями полікультурної компетентності є: 1) миротворча (формує людину, здатної до активної та ефективної життєдіяльності в багатонаціональному полікультурному середовищі, що володіє почуттям розуміння й поваги до інших культур, умінням жити в злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань, культивує поважне відношення до особистості, захист гідності й прав кожної людини); 2) регулююча (орієнтує на дотримання рівноправності, поваги, свободи); 3) культурозберігаюча (є засобом збереження й розвитку етнічних культур, залучення цінностей етнічних культур); 4) психологічна (створення демократичного й гуманного соціального клімату, гармонізації відносин різних культур); 5) виховна (виховання позитивного відношення до багатогранного культурного оточення, виховання людської гідності й високих моральних якостей з метою співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів; розвиток навичок толерантності, готовності до взаємного співробітництва); 6) соціальна (розвитку навичок соціального спілкування, виховання позитивного відношення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння), 7) комунікативна (формування навичок міжкультурної комунікації).

Умови реалізації полікультурної освіти у Дніпровському державному медичному університеті [13].

У ДДМУ для створення полікультурного навчально-виховного середовища, спрямованого на організацію міжкультурного діалогу та формування толерантних відносин між студентами, відбувається реалізація низки виховних полікультурних проєктів у сукупності з іншими виховними заходами, передбаченими планами з виховної роботи.

Найважливішою умовою реалізації полікультурної освіти у ДДМУ є використання потенціалів полікультурного навчально-виховного середовища й соціокультурного оточення з метою взаємозбагачення, взаєморозуміння суб'єктів освітнього процесу, задоволення пізнавальних, культурних, освітніх інтересів і потреб студентів, виховання їх в дусі миру.

Полікультурний потенціал заняття заснований на пріоритеті особистості викладача, що задає сприятливу атмосферу співробітництва, взаємоповаги, довіри й співтворчості незалежно від змісту навчального матеріалу. Полікультурний потенціал окремих предметів базується на можливості посилення аспектів полікультурного виховання й формування полікультурної компетентності в змісті навчального матеріалу, яке забезпечує успішне вирішення поставлених завдань: зв'язок досліджуваного матеріалу з життям, майбутніми особистими й професійними планами студента. Відбір змісту навчального матеріалу здійснюється на основі акцентування уваги на ціннісних



і моральних аспектах, що становлять полікультурну компетентність. При розборі навчальних завдань залучаються матеріали, факти історичної й культурної спадщини країни, регіону. При вивченні предмета використовується краєзнавчий матеріал, ураховуються місцеві традиції й культурні цінності. Студенти залучаються до обговорення й вирішення актуальних проблем світу, країни, місцевих проблем у процесі вивчення окремих тем і всього навчального матеріалу.

До основних функцій полікультурного навчально-виховного середовища у ДДМУ належать: 1) полікультурна освіта (знайомство не тільки зі своєю національною культурою, але й з культурами інших народів світу); 2) ціннісно-орієнтаційна функція (формування системи ціннісних орієнтацій і відносин у процесі міжетнічної взаємодії); 3) функція полікультурного самозбереження (дає можливість зберігати й охороняти свою індивідуальність, розібратися у своїх етнопсихологічних і полікультурних особливостях); 4) функція соціальної адаптації (забезпечує виховання громадянина, що опікується про збереження цілісності своєї держави, а також ефективно пристосування студентів до умов життя в сучасному полікультурному суспільстві); 5) креативна функція (сприяє реалізації творчого потенціалу особистості через розвиток як пізнавальної, так і соціальної активності).

Основними характеристиками полікультурного освітнього середовища у ДДМУ є: 1) орієнтація на гуманістичні цінності в розвитку індивідуальності кожного студента; 2) захист прав особистості на освіту; 3) забезпечення свободи вибору освітнього шляху для всіх студентів; 4) формування в студентів готовності до збереження й відтворення культури; 5) розкриття творчого потенціалу суб'єктів освітнього процесу; 6) перетворення освітньої установи у відкриту соціально-педагогічну систему, що сприяє інтеграції молодого покоління в полікультурне середовище.

Впровадження полікультурного виховання у Дніпровському державному медичному університеті [13].

До форм роботи, що забезпечують полікультурне виховання особистості майбутнього лікаря із сформованою полікультурною компетентністю, відносяться: виховні заходи з використанням методики «занурення в національну культуру», спільну підготовку й проведення національних свят студентів з різних країн; заходи до пам'ятних дат в історії народів; святкування ювілеїв їхніх народних героїв, видатних діячів культури й науки, національних поетів і письменників, відомих політичних діячів; організацію виставок національних художників; проведення змагань з національних видів спорту, фольклорних концертів, міжнаціональних фестивалів. Особлива увага приділяється проведенню тих національних свят, які інтернаціональні за своєю суттю й тому сприяють зміцненню міжнаціонального миру й згоди.

У процесі організації виховної роботи зі студентами-медиками, спрямованої на формування їхньої полікультурної компетентності, викладачами було реалізовано низку полікультурних виховних проектів. Так, кафедра гуманітарних наук започаткувала роботу культурно-просвітницького проекту «Краєзнавчий калейдоскоп». Це – серія цікавих авторських екскурсій



для англомовних першокурсників історичним центром міста. У ході краєзнавчої екскурсії іноземні студенти бачать те, чим пишаються наші містяни: верстову милню, пов'язану з заснуванням міста, самотні об'єкти православного релігійного зодчества, будинки Д. Яворницького та О. Поля, найбільший у світі пам'ятник Тарасу Шевченку та інші вражаючі історичні пам'ятки.

У часи віроломного повномасштабного вторгнення російської федерації на терени України всі студенти ДДМУ долучилися до волонтерського руху. Кожен знайшов свою нішу в цей непростий час. Студенти активно допомагають переселенцям з інших міст, забирають до себе тварин, яких залишили господарі, організовують польову кухню, де готують смачні гарячі обіди для воїнів ЗСУ, Нацгвардії та територіальної оборони міста, щоб у цей важкий час вони знали, що їх підтримує вся Україна.

Організація міжкультурної взаємодії в процесі виховної роботи в ДДМУ включає щорічну спільну підготовку й святкування новорічних свят, що призводить до активного залучання у творчу, організаційну, виконавську діяльність, де студенти допомагають й підтримують один одного, перебувають в атмосфері співтворчості, приємного спілкування, взаємодопомоги й дружби.

Шостого лютого наша країна вперше відзначила День єднання. Це особливе свято, оскільки воно нагадує кожному з нас про важливість бути українцем, основні громадянські цінності, спонукає вкотре згадати про тих, хто боровся і бореться за незалежність нашої держави. На території навчальних корпусів університету урочисто виконували Гімн України та скандували патріотичні гасла. Не залишилися осторонь іноземні здобувачі освіти: вони долучилися до святкування та проявили солідарність з Україною та українським народом. Це сприяло усвідомлюванню цінності незалежності, демократії національних мови та культури.

У 2021 році ДДМУ увійшов до Альянсу університетів Шовкового шляху, заснованого на базі Сіанського транспортного університету, в який входять понад 150 закладів вищої освіти різних країн світу. Це дає нам можливість розширювати ділові зв'язки з китайськими університетами та лікарнями, брати участь у конференціях відомих учених, ділитися досягненнями у науково-дослідній діяльності, спільно готувати талановиту молодь та розвивати мирне співіснування.

12 січня 2022 р., за ініціативи посольства Ізраїля в Україні, відбулася зустріч Голови представництва Натів у Дніпровському регіоні, Першого секретаря посольства Ізраїля Марка Довева з ректором ДДМУ, академіком НАМН України, професором Тетяною Перцевою. Це засновало міжнародне співробітництво між ізраїльським культурним центром та ДДМУ, а також наукове співробітництво з Аріельським медичним інститутом, ізраїльськими вченими-медиками. Ізраїльським культурним центром Натів започатковано проведення численних культурних заходів, зустрічей з науковцями, лекцій у місті Дніпрі, які сприятимуть налагодження добрих, дружніх відносин у період усього процесу навчання студентів та створенню міцних комунікативних зв'язків.



Отже, найважливішою умовою реалізації полікультурної освіти у ДДМУ є використання потенціалів полікультурного навчально-виховного середовища й соціокультурного оточення з метою взаємозбагачення, взаєморозуміння суб'єктів освітнього процесу, задоволення пізнавальних, культурних, освітніх інтересів і потреб студентів, виховання їх у дусі миру.

Окрема увага приділяється створенню полікультурного навчально-виховного середовища, спрямованого на організацію міжкультурного діалогу та формуванню толерантних відносин між студентами.

Заклучення та висновки.

Педагогічними умовами, закладеними у концепцію організаційно-педагогічної моделі формування полікультурної компетентності викладачів-медиків, є: створення полікультурного освітнього середовища для формування полікультурної спрямованості особистості студента; єдність стратегії мовної підготовки у полікультурному контексті; опора на самоосвітню діяльність студента, його особистісні якості в умовах полікультурного соціуму; активне використання арсеналу інноваційних методів у процесі професійної підготовки до формування полікультурної компетентності особистості студента.

Серед базових принципів створення організаційно-педагогічної моделі формування полікультурної компетентності виділяють: врахування суспільної природи мови, що постає як об'єктивна можливість залучення до нової дійсності; формування позитивної установки до іншомовної культури – засвоєння людиною, що виросла в одній національній культурі, істотних фактів, норм та цінностей іншої національної культури; врахування специфіки країнознавства: країнознавчий аспект викладання реалізує в навчальному процесі філологічний спосіб вторинного пізнання дійсності; знання національних реалій; включення в зміст навчального матеріалу країнознавчої інформації, культурних реалій іншої країни необхідне для ознайомлення студентів із основними автентичними матеріалами, предметами реальної дійсності, повсякденними матеріалами; принцип інтеграції у процесі формування полікультурної компетентності студентів передбачає вдосконалення комунікативної компетенції студентів у англійській мові, рефлексія; принцип цілісності, що передбачає інтеграцію компонентів програми, яка забезпечується циклічною побудовою змісту, постійною опорою та актуалізацією раніше вивченого при ознайомленні з новими темами.

Полікультурна компетентність викладача-медика – це здатність до плідної професійної взаємодії в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, умінь і навичках позитивної взаємодії з представниками різних національностей і культур, за умови виконання обов'язків лікаря.

Література

1. Журавель Н. С. Межкультурная коммуникация как предмет философского анализа / Н. С. Журавель. // Сопоставительное изучение языков и культур: лингводидактические аспекты межкультурной коммуникации // Материалы 45 научно-методич. Конференции “Университетская наука –



региону”. – Ставрополь, 2000. – 247 с.

2. Смирнова Е. А. Рефлексивные аспекты межкультурной компетенции / Е. А. Смирнова. // Проблемы взаимодействия языка и культуры: Межвузовский сборник научно-метод. статей. – Псков, 2000. – 168с.

3. Васютенкова И.В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последиplomного образования: автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / И. В. Васютенкова. – СПб., 2006. – 27 с.

4. Березюк О. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців у сучасному освітньому просторі / О. Березюк. // Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 122 с. – С. 10-20.

5. Пометун О. Людина у полікультурному суспільстві: навчально-методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів з курсу за вибором для студентів соціогуманітарних спеціальностей. / Пометун О. І., Султанова Л. Ю. та ін. – К. : “Інжиніринг”, 2010 – 248с.

6. Грива О. А. Соціально-педагогічна модель формування толерантності у дітей та молоді в полікультурному суспільстві / О. А. Грива // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Київ-Житомир : вид-во ЖДУ, 2004.– Кн. 1. – С. 46 – 52.

7. Лощенова І. // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2 – 6.

8. Соловцова И.А., Байбаков А.М. / под ред. Борытко Н.М. – М.: Академия, 2007. – 496 с.

9. Щеглова Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. канд.пед.наук: 13.00.08 / Е.М. Щеглова. - Омск, 2005.– 164 с.

10. Кушнір І. М. Компоненти полікультурної компетентності іноземних студентів / І. М. Кушнір. // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. – 2008. – №13. – С.7 - 8.

11. Гончаренко Н. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів: навчальний посібник / Л. А. Гончаренко, А. М. Зубко, В. В. Кузьменко. / За ред. В. В. Кузьменка - Херсон: РПО, 2007.- 176с. – С. 94.

12. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. / Е. И. Пассов – Липецк, 1998.- 148 с.

13. Новини Дніпровського державного університету [Internet]. [cited 2022 Aug]. Available from: <https://dmu.edu.ua/ua/>

Abstract. In the conditions of globalization, the ultimate goal of the educational process is the formation of a multicultural personality capable of socialization not only in the society of one's country but also in other countries with different cultures and mentalities. To realize the professional potential of a doctor, an important condition is the ability to communicate with representatives of other cultures to solve professional tasks, cooperate effectively with patients, and exchange experience with foreign colleagues. Based on the results of the literature review, the article defines multicultural competence, provides its structure, and outlines the specifics of the multicultural component of teaching in institutions of higher medical education. In addition, the



conditions for the realization of multicultural education are outlined and examples of the implementation of multicultural education at the Dnipro State Medical University are provided.

Key words: multicultural competence, multicultural education, multicultural upbringing, medical education, medical teacher.



UDC 378.146

INTERACTIVE ONLINE GOOGLE JAMBOARD: ADVANTAGES OF USAGE

Dolynskyi V.V. / Долинський В.В.*assistant teacher / асистент*

ORCID: 0000-0003-1103-7725

Samoilenko O.V. / Самойленко О.В.*s.philol.s., as.prof. / к.філол.н., доц.*

ORCID:0000-0001-5040-874X

Samoilenko I.H. / Самойленко І.Г.*s.med.s., as.prof. / к.мед.н., доц.**Donetsk national medical university, Lyman, Pryvokzalna, 27, 84404**Донецький національний медичний університет,**Лиман, Привокзальна, 27, 84404*

The article is devoted to the opportunities of usage of the the Google Jamboard interactive online board. The advantages of the Google Jamboard interactive whiteboard include visibility, interactivity, the ability to quickly save, copy, edit and configure file sharing, the presence of many slides (frames) in one file, a user-friendly interface with buttons to cancel the last actions, availability for usage on most smart devices (laptop, netbook, tablet, smartphone, etc.). It is possible to use interactive quizzes, where the first slide briefly described a clinical case (problem) in relation to a separate pathology, and the second demonstrated the answer to the task questions and comments on them. Repetition of the material in the form of such a business game with the simulation of real cases allows teachers to increase the interest of students significantly, activate their memory and clinical thinking, and increase their professional competences.

Key words: *distant learning, interactive tools, cloud service, the Google Jamboard interactive online board.*

Introduction.

Changes in society and the world always pose new challenges to pedagogy and teachers, making them use the latest teaching methods and improve the already existing ones. The pandemic provoked by the disease COVID-19 and the forced implimentation of a strict quarantine regime caused the transition of higher educational establishments in Ukraine, including medical ones, to distant learning. In the period of distant learning, teachers of medical higher educational establishments have been actively looking for interactive tools, mainly online applications and cloud services, the use of which would create teaching conditions close to the usual face-to-face educational process. The military aggression against Ukraine and hostilities in many regions forced higher education establishments to use distance learning in even more difficult circumstances of scattered students and teachers, deterioration of Internet connection, and the availability of many participants in the educational process only to portable devices. But is it possible to use modern online technologies for ordinary everyday teaching without the need for significant costs for technical equipment of the premises and providing the teaching staff with additional smart devices?

Main part.

During distant and blended learning at Donetsk National Medical University,



teachers of the Department of Pediatrics, Neonatology and Children's Infections constantly used the Google Jamboard interactive online board as one of the teaching tools. In order to evaluate the prospects for further use of the online Google Jamboard not only in conditions of distant and mixed learning, but also in conditions of face-to-face education, we decided to analyse the main advantages and disadvantages of this tool, the possibilities and methods of using it in the pedagogical process (especially while teaching medical disciplines), as well as to conduct a questionnaire among students and teachers on relevant issues.

The advantages of the Google Jamboard interactive whiteboard include visibility, interactivity, the ability to quickly save, copy, edit and configure file sharing, the presence of many slides (frames) in one file, a user-friendly interface with buttons to cancel the last actions, availability for usage on most smart devices (laptop, netbook, tablet, smartphone, etc.).

Significant possibilities for visualization allow you to use the Jamboard online board not only as an analogue of a regular board, but it also gives the opportunity to increase the visibility of teaching significantly. On the online board, you can not only draw geometric shapes, formulas, arrows, but also type printed text, insert ready-made notes and images, do exercises for matching. For each element, a choice of size and color is available, a convenient laser pointer is built into the interface.

The online whiteboard file can contain up to 20 slides (frames) with unique content, all the actions with the file are saved automatically, the interface allows editing in real time. The teacher has the ability to set up shared access for students to the board file with viewing and editing options, which allows you to make the board file a fully interactive element for all the participants of the educational process.

Thanks to the listed features of the Google Jamboard interactive whiteboard, it can be used by a teacher of a higher school in many teaching projects and scenarios. It can be a visualization of the main information and important aspects to remember during the lecture on the screen or a ready-made flowchart to consolidate and integrate the acquired knowledge during practical classes. In our teaching practice, original graphs of logical structures were also highly effective, which were used by students during self-studying work with educational material and they were a kind of “map” for students so that they would not miss the most important components of the subject of the lesson. At the same time, concise and structured information was available to students in a convenient form at any time and on almost any smart device, which has had a positive effect on the students’ motivation to study and work independently in their free time.

If we talk about the specifics of using the online Google Jamboard when teaching medical disciplines, then this cloud service has additional opportunities for use. At our department, to consolidate the acquired knowledge, we used interactive quizzes, where the first slide briefly described a clinical case (problem) in relation to a separate pathology, and the second demonstrated the answer to the task questions and comments on them. Repetition of the material in the form of such a business game with the simulation of real cases allows teachers to increase the interest of students significantly, activate their memory and clinical thinking, and increase their professional competences.



During the acquisition and practice of practical skills, the teachers of the department actively used schematic drawings on the interactive board (location of auscultation points, pain points, sequence and direction of palpation and percussion, etc.), as well as step-by-step (post-slide) algorithms of practical skills and providing emergency care. Increased visibility and a clearly visualized sequence of actions allow teachers to stimulate associative memory and significantly increase the effectiveness of practice and reduce the time necessary for mastering skills.

However, any tool and technique has its drawbacks. Certain disadvantages of using the Google Jamboard interactive online board in the educational process include the technical equipment requirements of the teacher and students: the presence of smart devices (computers, laptops, tablets) and the need for an Internet connection. It is recommended to use Google Workspace for Education corporate accounts for the most efficient use of all the features of the board, but getting the basic package of this cloud-based software for education is currently free. At the same time, the implementation of this service in an educational institution does not require its own server capacity, which significantly reduces requirements and costs. The most convenient interactivity for learners is achieved with the use of tablets, projectors and stationary interactive screens of large size, but this is optional and not mandatory material equipment.

In our time, almost every student and teacher constantly carries a smartphone, which is, in fact, a portable computer with a fast connection to the Internet via the 4th generation mobile network. Most smartphones have enough power and screen size for comfortable work with an interactive online whiteboard at any time and in any place without additional equipment requirements. This makes it possible to implement teaching tools and methods using the Google Jamboard interactive board not only into the process of distant and blended learning, but also in face-to-face training, including medical establishments of higher education. And the advantages of using it in the educational process by far outweigh the disadvantages.

To verify our observations, we conducted a survey of students and teachers by means of an anonymous questionnaire. A total of 300 students and 40 teachers were interviewed. According to the results of the survey, the majority of students - 93% (279 people) positively assessed the use of the interactive online Google Jamboard board in the educational process, of which 63% (189 respondents) assessed the use of the board as very effective, and 30% (90 students) - as quite effective. With regard to certain aspects, the advantages of using the blackboard were attributed by the students to clarity (88%, 264 respondents), effectiveness for consolidating practical skills (85%, 255 respondents), convenience when repeating the material (80%, 240 respondents) and the possibility of using it for self-preparation (60%, 180 people). Teachers were more conservative: 70% (28 teachers) positively assessed the use of the interactive online board, 30% (12 teachers) assessed the use of the board negatively, or they did not use it in teaching at all. At the same time, 45% of teachers (18 people) consider the use of the blackboard to be very effective while teaching, and 25% (10 respondents) consider it rather effective. To the advantages the teachers refer visibility (70%, 28 people), effectiveness for consolidating practical skills (65%, 26 respondents) and interactivity (60%, 24 teachers). 80% of students (240



respondents) and 55% of teachers (22 people) have a positive attitude to the use of the online board during face-to-face education.

Conclusion.

Therefore, the experience of using it in the educational process and the results of the survey of students and teachers indicate that the interactive online board Google Jamboard can be effectively used both in conditions of distant and blended studying and in face-to-face education, including medical educational establishments.

Література:

1. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. Шлях освіти. 2006. № 2. С. 11–15.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Дзябенко О.В., Морзе Н.В., Василенко С.В., Варченко-Троценко Л.О., Вембер В.П., Бойко М.А., Воротникова І.П., Смірнова-Трибульська Є.М. Інноваційні педагогічні методи в цифрову епоху : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 320 с.

References

1. Khoruzha L. (2006). Proektna kultura vchytelia: etychnyi komponent. Shliakh osvity. no. 2. PP. 11–15.
2. Bezpalko O.V. (2009). Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 208 p.
3. Dziabenko O.V., Morze N.V., Vasylenko S.V., Varchenko-Trotsenko L.O., Vember V.P., Boiko M.A., Vorotnykova I.P., Smirnova-Trybulska Ye.M. Innovatsiini pedahohichni metody v tsyfrovu epokhu. Kyiv : TOV «Drukarnia «Ruta», 2021. 320 p.

Анотація. Щоб оцінити перспективи подальшого використання онлайн-дошки Google Jamboard не лише в умовах дистанційного та змішаного навчання, а й в умовах очного навчання, було вирішено проаналізувати основні переваги та недоліки цього інструменту, можливості та методи його використання в педагогічному процесі (особливо при викладанні медичних дисциплін), а також провести анкетування студентів і викладачів з відповідних питань.

До переваг інтерактивної дошки Google Jamboard можна віднести наочність, інтерактивність, можливість швидкого збереження, копіювання, редагування та налаштування спільного доступу до файлів, наявність багатьох слайдів (кадрів) в одному файлі, зручний інтерфейс з кнопками скасування останньої дії, доступність для використання на більшості розумних пристроїв (ноутбук, нетбук, планшет, смартфон тощо).

Значні можливості для візуалізації дозволяють використовувати онлайн-дошку Jamboard не тільки як аналог звичайної дошки, але й дають змогу значно підвищити наочність викладання. На онлайн-дошці можна не тільки малювати геометричні фігури, формули, стрілки, а й набирати друкований текст, вставляти готові записи та зображення, виконувати вправи на встановлення відповідності. Для кожного елемента доступний вибір розміру і кольору, в інтерфейс вбудована зручна лазерна указка.

Файл онлайн-дошки може містити до 20 слайдів (кадрів) з унікальним вмістом, усі дії з файлом зберігаються автоматично, інтерфейс дозволяє редагувати в режимі реального часу. Викладач має можливість налаштувати загальний доступ студентів до файлу дошки з можливістю перегляду та редагування, що дозволяє зробити файл дошки повністю інтерактивним елементом для всіх учасників навчального процесу.



УДК 378

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF THE
PEDAGOGICAL PRACTICE OF MASTER'S STUDENTS,
SPECIALTY 014.09 – SE (INFORMATICS)****МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ
МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.09 - СО ІНФОРМАТИКА****Litovchenko V.A. / Літовченко В.А.***d.f.-m.s., prof. / д.фіз.-мат.н., проф.*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9848-3167>

Yu. Fed'kovych Chernivtsi National University, Ukraine,

Chernivtsi, Kotsubins'ky Str., 2, 58021

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна,

Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, 58012

Анотація. Розглянуто важливі питання організації та проведення педагогічної практики здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика). При цьому, сформульовано мету, зміст і основні завдання практики та запропоновано оптимальну програму її проходження.

Ключові слова: педагогічна практика, середня освіта, магістрант, вчитель інформатики.

Вступ

Особливе місце в освітньому процесі займає виробнича практика, як засіб закріплення теоретичних знань та опрацювання практичних навичок здобувачів вищої освіти, вона є вагомим складовою системи навчання у вищому навчальному закладі. Практика спрямована на закріплення теоретичних знань студентів, отриманих ними за час навчання, набуття та удосконалення практичних навичок і вмінь за відповідною спеціальністю.

Для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 014.09 – Середня освіта (Інформатика) виробнича практика, зазвичай, називається педагогічною. Ця практика покликана сприяти поглибленню та закріпленню інтересу до професії вчителя інформатики, забезпечувати умови для вивчення передового педагогічного досвіду, формувати у майбутнього фахівця власний творчий підхід до педагогічної діяльності, а також, виховати в нього потребу систематично оновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати їх у практичній діяльності. У зв'язку з цим, при плануванні та організації проведення цього виду практики, задля забезпечення максимального навчального ефекту, необхідно вирішувати ряд важливих питань, таких, як [1-3]: «де і коли проводити педагогічну практику», «який обсяг кредитів відводити для неї», «які знання, вміння та навички повинні бути практиканти», «які завдання мають виконувати практиканти для досягнення необхідних компетентностей», «яка форма звітності» тощо.

У даній роботі пропонується варіант відповідей на ці питання для освітньо-професійної програми «Інформатика та математика», за якою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 014.09 – Середня освіта (Інформатика) в Чернівецькому



національному університеті імені Юрія Федьковича (ЧНУ). При цьому, враховується досвід організації та проведення педагогічної практики за ОПП¹ галузі знань – 01 Освіта/Педагогіка [4, 5].

Методологія педагогічної практики

У ЧНУ педагогічна практика здобувачів вищої освіти галузі знань – 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальності 014.09 «Середня освіта (Інформатика)», є обов'язковим компонентом з циклу загальної підготовки ОПП «Інформатика та математика» з надання освітніх послуг для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня. Регламентується «Положенням про практику в ЧНУ». Загальний обсяг практики становить 15 кредитів ЄКТС². Проходження цієї практики заплановане в третьому семестрі навчання і триває 2 місяці. Практика обов'язково відбувається на базі ЗЗСО³. Проходження практики є важливим етапом у системі практичної підготовки здобувача освіти до майбутньої його професійної діяльності.

Мета практики – оволодіння здобувачами вищої освіти сучасними методами, формами організації праці в галузі їхньої майбутньої професії, формування у них на базі одержаних в університеті знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах, виховання потреби систематично оновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Завдання педагогічної практики – закріпити та поглибити теоретичні знання, отримані здобувачами вищої освіти у процесі вивчення теоретичних дисциплін професійної підготовки, сформувані практичні навички зі спеціальності, а також, збір фактичного матеріалу для виконання дипломних і дослідних робіт.

Зміст практики охоплює основні етапи функціонування ЗЗСО – бази практики, включає в себе навчальну, виховну, методичну, науково-дослідну та громадську роботу і складається з таких видів діяльності здобувача вищої освіти:

- ознайомлення з функціональними обов'язками керівництва закладу, знайомство з матеріально-технічною базою навчального закладу, традиціями його колективу, відвідування уроків, виховних заходів;
- вивчення методології ведення обліку психологічних особливостей у навчальній та виховній роботі вчителя;
- поглиблене вивчення навчальної діяльності вчителя інформатики;
- освоєння методики проведення вчителями закладу інтегрованих уроків з використанням інформатики;
- вивчення передового досвіду та творчої діяльності провідних вчителів-предметників закладу проходження практики, їх науково-методичного доробку;
- проведення навчальної та позакласної роботи з предмету спеціальності;

¹ ОПП – освітньо-професійна програма

² ЄКТС – європейська кредитно трансферна система

³ ЗЗСО -загальні заклади середньої освіти



- вивчення досвіду виховної роботи класного керівника;
- вивчення планів роботи методичного об'єднання вчителів;
- участь у роботі педагогічної ради, методичного об'єднання;
- відвідування та аналіз навчальних занять і виховних заходів колег-практикантів;
- організація в старших класах роботи з самовиховання.

Програма педагогічної практики складається із наступних модулів.

Модуль 1. «Організаційна діяльність майбутнього магістра інформатики».

У ньому передбачається:

- участь практиканта в настановчій конференції;
- знайомство з функціональними обов'язками керівництва, з педагогічним колективом та внутрішнім розпорядком бази практики;
- знайомство зі специфікою оформлення та обладнанням навчальних кабінетів і лабораторій;
- аналіз навчальних планів учителів та виховних планів класних керівників закладу;
- формування індивідуального плану роботи на період проходження практики, в якому передбачається навчальна, виховна, методична та дослідницька робота;
- своєчасне оформлення та подача керівнику практики звітної документації;
- участь у підсумковій конференції (захисті) практики.

Модуль 2. «Педагогічна діяльність майбутнього магістра інформатики».

Який полягає у:

- виконанні практикантом обов'язків помічника класного керівника учнівського класу;
- ведення особових справ учасників освітнього процесу, обліку вікових та індивідуальних особливостей учнів, виявлення особливостей педагогічного спілкування у колективі;
- робота з батьками і громадськістю, збір інформації для написання психолого-педагогічної характеристики на учня та клас;
- складання письмового аналізу відвідуваних комбінованих занять педагогічних працівників закладу;
- вивчення передового досвіду та творчої діяльності провідних вчителів-предметників бази практики, їх науково-методичного доробку;
- вивчення планів роботи методичного об'єднання вчителів, класних керівників, вихователів; участь у роботі педагогічної ради, методичного об'єднання, семінарів класних керівників бази практики.

Модуль 3. «Професійна діяльність майбутнього магістра інформатики».

У ньому передбачено:

- знайомство та аналіз шкільної програми й підручників з інформатики в старших класах;
- опрацювання наявної навчально-методичної літератури з предмету «Інформатика»;



- поглиблене вивчення та аналіз навчальної діяльності вчителя інформатики в старших класах: методика опитування, виклад нового матеріалу, організація самостійної роботи з учнями на уроці, методи активізації пізнавальної діяльності учнів, особливості використання ТЗН⁴ та спеціалізованих програмних продуктів, ознайомлення з обладнанням комп'ютерного класу, програмним забезпеченням;
- допомога вчителю інформатики з розробкою навчальних планів, підготовкою дидактичних і роздаткових матеріалів, наочних посібників, планів занять предметного гуртка тощо;
- розробка з допомогою викладача-методиста розгорнутих планів-конспектів уроків з інформатики для старших класів;
- добір змісту навчального матеріалу, методів, прийомів і засобів навчання для кожного уроку з інформатики відповідно до його мети і завдань;
- проведення не менше 4 пробних уроки та 2 залікових уроки;
- технічне і програмне обслуговування та підготовка комп'ютерного класу для уроків з інформатики;
- освоєння методики проведення вчителями бази практики інтегрованих уроків з використанням інформатики;
- відвідування уроків, факультативних занять за фахом колег-практикантів, участь у їх обговоренні з метою вдосконалення педагогічної майстерності;
- проведення позакласної роботи та факультативних занять з інформатики.

Модуль 4. «Виховна діяльність майбутнього магістра інформатики».

Він полягає в:

- плануванні та проведенні виховної роботи з учнями закріпленого класу, спрямованої на покращення їх успішності й дисципліни, патріотичного виховання та виховання позитивних особистісних якостей кожного учня, а також, роботи учнівського самоврядування;
- проведенні виховних заходів, зокрема, один заліковий, у закріпленому учнівському класі;
- відвідування виховних заходів колег-практикантів та участь у їх обговоренні.

Під час проходження педагогічної практики студенти повинні виконувати і дотримуватися прийнятих на базі практики правил охорони праці та безпеки життєдіяльності з обов'язковим проходженням ними відповідних інструктажів.

Проходження педагогічної практики завершується її захистом на кафедрі, що забезпечує проведення практики. Результати підсумкового контролю заносяться у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача вищої освіти.

Висновки

Педагогічний компонент практики сприяє формуванню особистості майбутнього педагога з інформатики ЗЗСО, його готовності до безпосереднього застосування теоретичних знань у повсякденній педагогічній діяльності, засвоєння ним педагогічної майстерності, набуття, вивчення та аналіз педагогічного досвіду.

⁴ ТЗН – технічні засоби навчання



Література:

1. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93. – ЗНД. – Київ, 1993. - №173. – 24 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – К.; Вінниця: ДОВ Вінниця, 2008. – 278 с.
3. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О.В. Малихін, І. Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. – Київ: КНТ, 2014. – 262 с.
4. Сірант Н.П. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики: навчально-методичний посібник / Нелі Сірант. – Львів, 2013 – 116 с.
5. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» денної форми навчання [Електронне навчання] / Кочубей А.В., Шевчук Т.Є. – Рівне : НУВГП, 2019. – 44 с.

Abstract. Considered important issues of organizing and conducting pedagogical practice of students of higher education of the second (master's) level in the specialty 014.09 Secondary education (Informatics). At the same time, the purpose, content and main tasks of the practice were formulated and the optimal program for its completion was proposed.

Key words: pedagogical practice, secondary education, master's student, computer science teacher.

Стаття відправлена: 25.09.2022 р.

© Літовченко В.



УДК 37.037.1-057.875

FEATURES OF TRAINING AND SOCIALIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION BY MEANS OF ADAPTIVE PHYSICAL CULTURE**ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ И СОЦИАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ СРЕДСТВАМИ АДАПТИВНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ****Zyuz V.N. / Зюзь В.М.,***Associate Professor, PhD in Physical Education and Sport, /
доцент, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту,
ORCID 0000-0002-3399-5476***Balukhtina V.V. / Балухтіна В.В.,***Art. teacher Department of Physical Education and Sport / Art. teacher
Department of Physical Education and Sport,
ORCID 0000-0002-1217-4281**SHEE «Priazovskyi State Technical University»,
str. University, 7, Mariupol, Donetsk region, Ukraine ,87500/
ДВНЗ «Приазовский государственный технический университет»,
ул. Университетская, 7, г. Мариуполь, Донецкая обл., 87500*

Анотация. Статья посвящена вопросам организации инклюзивного образования студентов с особыми образовательными потребностями в ГВУЗ «Приазовский государственный технический университет» в условиях функционирования высшего профессионального образования. Инклюзивное образование – это не просто совместное обучение и воспитание студентов с ограниченными возможностями и студентов, не имеющих ограничений. Это часть системы социализации, которая необходима в обществе.

В работе рассматривается создание в ПГТУ специального образовательного пространства для студентов с особыми образовательными потребностями в инклюзивном образовательном пространстве на основе адаптивного физического воспитания, обусловленное его психофизиологическими особенностями и потребностями.

Деятельность оптимизации инклюзивного образовательного процесса ПГТУ требует создания и реализации в высшем образовании инновационный подход, методическое обеспечение процесса для студентов с ограниченными возможностями здоровья, в том числе студентов с инвалидностью.

Инклюзивное образование студентов с особыми образовательными потребностями в инклюзивном образовательном пространстве ПГТУ разработано на основе Европейских подходов организации и принципов инклюзивной (адаптивной) физической культуры для студентов с ограниченными возможностями здоровья и особыми образовательными потребностями по учебной дисциплине. учетом европейских практик.

Ключевые слова: студент, инклюзивное образование, инновационные технологии, адаптивная физическая культура, студенты с особыми образовательными потребностями, модернизация образования.

Вступление.

Анализ последних исследований и публикаций. Современной европейской и мировой тенденцией является стремление к деинституализации и социальному интегрированию лиц с особенностями психофизического развития. Формируется новая культурная и образовательная норма – уважение к студентам с особыми образовательными потребностями (ООП) и студентам с инвалидностью.



Одним из приоритетных направлений в социальной политике Европы по отношению к лицам с инвалидностью является медико-социальная реабилитация, составляющая процесс инклюзивного образования или адаптивного физического воспитания (АФВ). Однако система инклюзивного физического воспитания проблема совместного обучения двигательным действиям, развития физических способностей и воспитания личностных свойств молодежи с ограниченными возможностями здоровья и их здоровых сверстников в восточной Европе пока развита недостаточно.

На основании анализа, практически здоровой молодежи составляют 3-4%, с нарушением осанки 50-60%, с плоскостопием – 30%, 3% – с ограниченными возможностями здоровья. На период до 2020 года более 35% молодежи до 20 лет не отвечают требованиям по выполнению нормативов физической подготовки, у 1,2% молодежи была установлена инвалидность, при этом 55% не занимаются физкультурой и спортом.

В инновационных социокультурных условиях возникает необходимость повышения качества профессионального образования и овладения студентами социально значимыми и профессиональными компетенциями, которые обеспечат ему творческую самореализацию, актуализацию его интеллектуальных и личностных ресурсов, достижение намеченных целей.

В этой связи с вышеуказанным можно констатировать, что особую значимость в ПГТУ приобретает проблема обучения, воспитания и развития подрастающего поколения, а также создание в условиях современного вуза системы инклюзивного образования по европейским стандартам, что способствует успешной реализации индивидуальной образовательной программы студентов с ограниченными возможностями здоровья, их физического и интеллектуального развития

Введение в Программу высшего образования инклюзивного обучения в вузах - адаптивной физической культуры для студентов с ограниченными возможностями здоровья являются определенными мероприятиями спортивно-оздоровительного характера, направленные на реабилитацию и приспособление к природной социальной среде студентов с ограниченными физическими возможностями, преодоление психологических барьеров, что мешают им жить полноценной жизнью, а также осознавать необходимость личного вклада в социальное развитие общества.

В статье использовались основы современных инновационных педагогических инклюзивного образования (Т.Лормана, Дж.Депплер, и др.), ряд фундаментальных работ (В.Авилов, И.Купреев, А.Мальков др.) в которых представлены теоретические и методологические аспекты образования лиц с особыми потребностями, исследования Е.Шапиро, Е.Алексеевой, в которых указывается на необходимость создания системы обучения, студентов из ООП и студентов с нормальным развитием, теория и организация адаптивной физической культуры (С.Евсеева, Л.Шапковой, др.).

Основной текст

Цель исследования:

- разработать и внедрить в профессиональный образовательный процесс



Программу дисциплины «Физическое воспитание. Обучение и социализация студентов с особыми образовательными потребностями в инклюзивном образовательном пространстве ПГТУ как механизм построения адаптивной образовательной среды, с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей студентов с инвалидностью.

- внедрение инновационных европейских методик в образовательный процесс, обеспечивающий минимизацию образовательных, материальных и социальных барьеров, что гарантирует доступное качественное образование для студентов с инвалидностью.

- создание необходимой образовательной базы.

Методы исследования:

- анализ научно-методической литературы по организации формирования для студентов инклюзивного образовательного пространства – адаптивной физической культуры;

- анализ преподавания адаптивной физической культуры;

Результаты исследования.

Изучение дисциплины «Физическое воспитание» по программе инклюзивного образования (адаптивная физическая культура) предполагает освоение системы научно-практических и специальных знаний, необходимых для понимания естественных и социальных процессов функционирования физической культуры, умение их адаптивно, творчески использовать в личностном и профессиональном. Поэтому при изучении дисциплины следует сосредотачивать свое внимание на обобщающих положениях, которые в концентрированном виде выражают современные научные представления о содержании этих вопросов.

Предлагаемая нами программа основана на концепциях воспитания: личностно-ориентированного, сотрудничества, гуманизма. В основе ее компонентов лежит самоутверждение личности студентов с инвалидностью в окружающем обществе. Подход к студентам, имеющим ограниченные возможности здоровья, реализуется за счет выбора методических приемов обучения и воспитания с учетом всех занимающихся особенностей: структуры и тяжести основного дефекта, наличия или отсутствия сопутствующих или вторичных нарушений, возраста, физического развития, а также систематизации компонентов инклюзивного физического воспитания. Были также определены теоретические сведения, включая информацию о противопоказаниях для студентов с поражениями опорно-двигательного аппарата тех или иных физических упражнений, режимов тренировочных задач, исходных и конечных положений и других запретов.

Для студентов из ООП и студентов с инвалидностью создано специальное образовательное пространство, обусловленное его психофизиологическими особенностями и потребностями.

Программа дисциплины «Физическое воспитание. Обучение и социализация студентов с особыми образовательными потребностями в инклюзивном образовательном пространстве ПГТУ» была спроектирована с учетом трудностей, существующих в образовательном процессе и



актуализирующихся в условиях инклюзивного образования, новых профессиональных задач, в том числе и педагогических, а также с учетом требований профессионального стандарта определения содержания подготовки и аттестационных процедур по программе.

Основной идеей предложенной программы было формирование у студентов с ОВЗ и студентов с инвалидностью вуза представлений о необходимости и возможности использования потенциала адаптивной физической культуры не только для реабилитации, но и для успешной социализации этой категории сверстников.

Предложенная программа спроектирована с целью:

- максимально возможного развития жизнеспособности студента, имеющих отклонения в состоянии здоровья;
- освоения студентами с инвалидностью и лицами с особыми образовательными потребностями теоретических знаний, умений об основных понятиях, содержании и специфике различных форм образования и применении их в подготовке к работе.

Для достижения поставленных целей Программа дисциплины для студентов с ограниченными возможностями здоровья и особыми образовательными потребностями предусматривала решение комплекса педагогических задач по реализации следующих направлений работы:

- ознакомление студентов с ООП и студентов с инвалидностью с деятельностью кафедры физического воспитания и спорта ПГТУ, что обеспечивает инклюзивный процесс;
- помощь в освоении студентами теоретико-методических знаний в области инклюзивного физического воспитания;
- содействие в формировании студентов практического обучения, умений и навыков владения базовыми видами двигательной деятельности, которые используются в инклюзивном образовании;
- содействие в овладении навыками выполнения различных физических упражнений различной функциональной направленности, технических действий базовых видов спорта, а также применение в игровой и соревновательной деятельности.

Основной формой занятий во всех видах адаптивной физической культуры есть урочная форма. В зависимости от целей, задач, программного содержания занятия делятся на: образовательные, коррекционно-развивающие, оздоровительные, лечебные, спортивные, рекреационные.

В результате освоения дисциплины студенты с ООП должны:

знать: методологические основы адаптивной физической культуры; цели и задачи адаптивной физической культуры, особенности развития и функционирования организма и воспитания студентов с особыми образовательными потребностями и студентов с инвалидностью, особенности методики подбора физических упражнений для студентов из ООП и студентов с инвалидностью различных нозологических групп, особенности обучения двигательным действиям и развитию физических качеств форм построения занятий в разных видах АФК;



уметь: формулировать задачи, подбирать соответствующие средства и методы их решения; регулировать психофизическую нагрузку в процессе занятий;

владеть: системой практических умений и навыков, обеспечивающих сохранение и укрепление здоровья, психическое благополучие, развитие и усовершенствование психофизических способностей, качеств и свойств личности, навыками личного опыта повышения двигательных и функциональных возможностей, обеспечения общей и профессионально-прикладной физической подготовленности к будущему профессии и быта.

Внедрение предложенной Программы в практику позволило:

- ✓ сформировать систему инклюзивного образования студентов ПГТУ, обеспечило реализацию прав на доступ и качественное образование независимо от состояния здоровья;
- ✓ проводить оценку качества жизни студентов с инвалидностью, занимающихся адаптивной физической культурой и спортом;
- ✓ создавать эффективные спортивно-оздоровительные реабилитационные программы для лиц с ограниченными возможностями исходя из результатов целевых медико-социологических исследований;
- ✓ поддерживать преемственность деятельности лечебно-профилактических, профильных учебных и спортивно-оздоровительных учреждений региона по привлечению лиц с ограниченными возможностями к физической активности и здоровому образу жизни.

Вывод

Были получены результаты обучения по Программе физическое воспитание, что способствовало созданию устойчивой мотивации и потребности в здоровом и продуктивном образе жизни, физическом самосовершенствовании, приобретении личного опыта творческого использования средств и методов, достижении установленного уровня психофизической подготовленности.

Внедрение инклюзивного образования позволило ознакомить общество с понятием инклюзии в целом, обеспечит вуз техническими средствами адаптивной физической культуры.

Высокая двигательная активность студентов с инвалидностью выявила более высокие показатели качества и удовлетворенности жизнью по сравнению с лицами, не участвующими в инклюзивном образовательном процессе.

Эффективное развитие адаптивной физической культуры произошло благодаря изменению отношения самих студентов с инвалидностью к систематическим занятиям физкультурой и повышению мотивации к ведению здорового образа жизни.

Таким образом, развитие инклюзивного образования заключается в качественном и планомерном изменении системы образования в целом. Инклюзивное образование требует гибкого подхода к преподаванию и обучению, для удовлетворения разнообразных потребностей в обучении и воспитании студентов..



Литература

1. Евсеева С.П. Теория и организация адаптивной физической культуры: учебник. В 2 т. Т.2: Содержание методики адаптивной физической культуры и характеристика ее основных видов/Под общей ред. проф. С.П. Евсеева. – М.: Советский спорт, 2005. – 448 с.
2. Шапковой Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры: Учебное пособие /Под ред. Л.В. Шапковой. - М.: Советский спорт, 2009. - 464 с.
3. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб./Т. Лорман, Дж. Депплер, Д. Харві; пер. з англ. – К.: СПД-ФО І.С. Парашин, 2010. – 296 с.
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : «А. С. К.», 2012. – 308 с.
5. Байди Л. Ю. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. Редакцією Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В., Буров С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., та ін. – К., 2012. – 216 с.
6. Аксенова О. Э. Технологии физкультурно-спортивной деятельности в адаптивной физической культуре: [учебное пособие] / Под ред. С. П. Евсеева. – М. : Советский спорт, 2004. – 296 с.

Abstract: The article is devoted to the organization of inclusive education of students with special educational needs in the SHEE «Priazovskyi State Technical University», in the conditions of functioning of higher professional education. Inclusive education is not just co-education and education of students with disabilities and students without disabilities. This is part of the socialization system, which is necessary in society.

The paper considers the creation at PSTU of a special educational space for students with special educational needs in an inclusive educational space based on adaptive physical education, due to its psychophysiological characteristics and needs.

The activity of optimizing the inclusive educational process of PSTU requires the creation and implementation of an innovative approach in higher education, methodological support of the process for students with disabilities, including students with disabilities.

Inclusive education of students with special educational needs in the inclusive educational space of PSTU is developed on the basis of European approaches to the organization and principles of inclusive (adaptive) physical culture for students with disabilities and special educational needs in an academic discipline. taking into account European practices.

Keywords: student, inclusive education, innovative technologies, adaptive physical education, students with special educational needs, modernization of education.

Статья подготовлена в рамках программы
Европейских подходов организации и принципов инклюзивной
(адаптивной) физической культуры.
Отправлено 19.09.2022г.



УДК 159.942.3-005.52

FORMATION OF THE SYNDROME OF «EMOTIONAL BURNING OUT» IN PARENTS OF PROBLEM CHILDREN**СФОРМОВАНІСТЬ СИНДРОМУ «ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У БАТЬКІВ ПРОБЛЕМНИХ ДІТЕЙ****Teslyuk V.M./ Теслюк В.М.***c.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

Kovach A.A. / Ковач А.А.*master/magistr**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Київ, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. У статті досліджується синдром «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей. Рівень «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей діагностовано за допомогою методики «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойка. Емпіричне дослідження підтвердило, що майже у половини батьків проблемних дітей запущений механізм формування синдрому «емоційного вигорання». Встановлено, що домінуючою фазою синдрому «емоційного вигорання» у батьків даної категорії є фаза «резистенції».

Ключові слова: синдром «емоційного вигорання», батьки проблемних дітей, фаза «резистенції», фаза «виснаження», фаза «напруження».

Вступ.

Емоційне вигорання – це синдром емоційного виснаження та постійної втоми, яка у свою чергу може змінюватися на розчарування та зниження інтересу до певної діяльності. Він може розвиватися через те, що людина перебуває під впливом довгострокового стресу. Це проявляється через підвищену втомлюваність, зниження активності, емоційні реакції, пошук винних, підвищену агресивність, відчай [4].

Про цей синдром частіше говорять як про професійний і все менше – про вигорання батьків. Зараз у період війни майже всі переживають стресовий стан. Проте батькам ще складніше, оскільки вони мають турбуватися не тільки про себе, а й про дитину. Це постійні хвилювання, а якщо сім'я була вимушена покинути своє рідне місто, то до цього ще додається пристосування до нових умов та адаптація (а це ще додатковий стрес для організму). Тому часто зараз більшість батьків відчують роздратованість до своїх дітей, вони починають зриватись і кричати (хоч і усвідомлюють, що їхні дії помилкові).

Вивченням та дослідженням синдрому «емоційного вигорання» займалися такі вчені як: Н. J. Freudenberger, R.S. Lazarus, C. Maslach, S. Jackson, A. Pines, S. Taylor, E. Heim, В.В. Бойко, В.Е. Орел, Водопьянова Н.Е. та багато ін. Психологічні проблеми батьків проблемних дітей досліджувалися низкою українських та зарубіжних науковців, зокрема: Р. Майрамян, Г. Кукурузою Т. Скрипник, А. Душка, Є. Ейдемільером, В. Юстіцкісом, Г. Соколовою, В. Ткачовою, Л. Шипіциною та ін.



Основний текст.

У нашому дослідженні синдром «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей ми розглядаємо як фізичне і емоційне виснаження, що виникає на фоні хронічного стресу, викликаного ускладненим внутрішньо-сімейним спілкуванням та модифікованою організацією сімейного побуту й проявляється у зниженні адаптивності до нових сімейних особливостей спілкування, емоційному незадоволенні, відчутті емоційної перенапруги, спустошеності, вичерпаності власних емоційних ресурсів тощо [2; 3; 4].

До проблемних дітей у наукових джерелах, засобах масової інформації відносять дітей із вадами фізичного та розумового розвитку, хронічно хворих дітей, дітей із патологічними станами, дітей-інвалідів, дітей зі спеціальними потребами, дітей із труднощами у навчанні, дітей із обмеженими розумовими та фізичними можливостями, дітей із обмеженими психофізичними можливостями, дітей із функціональними обмеженнями, дітей, які перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах, дітей із особливими потребами у розвитку.

Для виявлення рівня емоційного вигорання у батьків проблемних дітей, які брали участь у дослідженні, нами використано методику «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойка, яка містить 84 запитання [1]. Методика дає можливість визначити рівень сформованості синдрому «емоційного вигорання» та його фази.

Емоційне вигорання впливає на здоров'я, психоемоційний стан. Ця методика дає змогу з'ясувати загальну картину СЕВ як динамічного процесу, що виникає поетапно відповідно до стресової ситуації. Рівень його характеризується трьома основними фазами: напруженістю, резистентністю та виснаженням.

На стадії напруження реакція тривоги запускає механізм формування СЕВ. Симптомами нервового напруження є переживання психотравмуючих обставин, невдоволеність собою, відчуття «загнаності у клітку», тривога та депресія.

Стадія резистенції фактично є продовженням попередньої тому, що опір зростаючому стресу починається з моменту виникнення тривоги. Основними симптоми є такі: неадекватне вибіркове емоційне реагування, емоційно-моральна дезорієнтація, розширення сфери економії емоцій, редукція обов'язків.

Стадія виснаження характеризується зниженням загального енергетичного, емоційного тону, виснаженням психічних ресурсів і послабленням нервової системи. Основними симптомами є: емоційний дефіцит, емоційна відстороненість, особистісна відстороненість (деперсоналізація), психосоматичні та психовегетативні порушення [1].

Зазначена методика детально описує синдром «емоційного вигорання», характеризується змістовністю та кількісними показниками, дає змогу всебічно охарактеризувати особистість, а також визначити заходи психологічної профілактики.



Експериментальну вибірку склали 28 батьків, які виховують проблемних дітей. Аналіз отриманих результатів засвідчив, що синдром «емоційного вигорання» є сформованим у 13 % досліджуваних осіб. У 34,5 % досліджуваних осіб він знаходиться на стадії формування, а у 52,5 % – відсутній (див. рис. 1). Такі дані підтверджують, що майже у половини батьків запущений механізм формування СЕВ.

Наступний аналіз отриманих результатів свідчить про домінування у структурі вигорання досліджуваних осіб фази «резистенції» (31,1).



Рис. 1. Рівень сформованості синдрому «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей (%)

Батькам, у яких наявні вияви вигорання у цій фазі, властиві вибірковість у спілкуванні (емоційна сухість, байдужість і зневага у ставленні до виконання поставлених завдань та оточуючих), бажання усамітнитися, прагнення до психологічного комфорту, намагання полегшити чи спростити виконання власної роботи, зниження напруження й емоційних витрат у процесі здійснення діяльності, взаємодії та виконання обов'язків, а також обмеженість у спілкуванні з рідними й близькими (див. рис. 2).

Нами констатовано, що середньогруповий показник фази «виснаження» у батьків склав 18,4. У батьків із симптомами виснаження частіше виявляються негативні емоції, які пригнічують життєдіяльність організму, знижують енергопотенціал.

Аналіз емпіричних даних показав, що найменш вираженою з фаз емоційного вигорання є фаза «напруження» (14,5). Вона характеризується усвідомленням основних психотравмуючих чинників діяльності, а в разі неможливості їх уникнення у батьків спостерігається накопичення роздратування та обурення.

Узагальнені нами результати показали, що в досліджуваних наявні вияви СЕВ, а домінуючою серед трьох фаз є фаза «резистенції» (31,1).

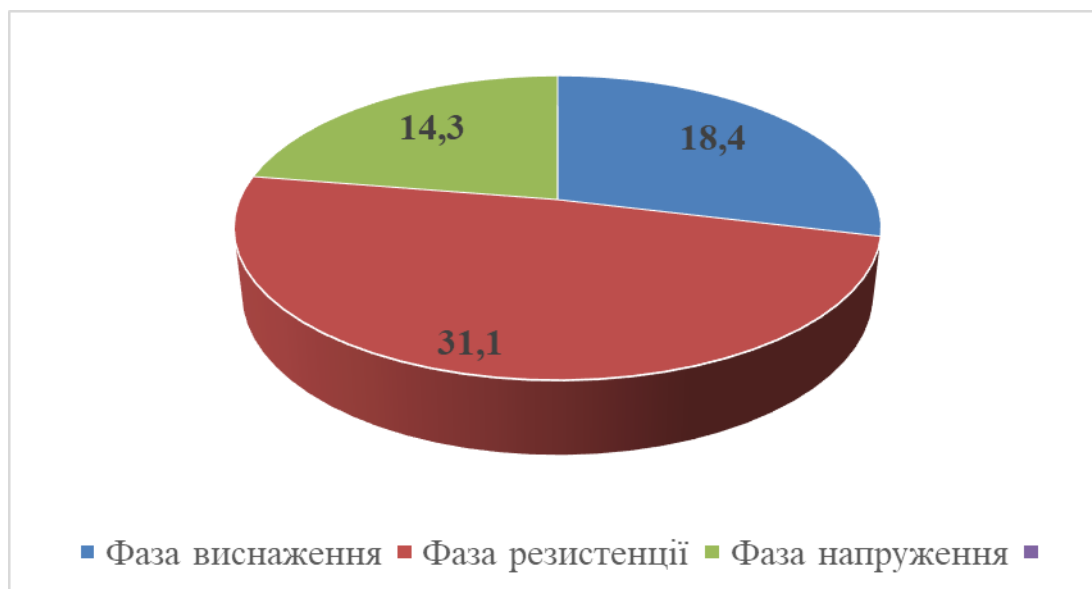


Рис. 2.2. Рівень вираженості фаз синдрому «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що у великої частки батьків проблемних дітей (13%) сформований синдром «емоційного вигорання», а в 34,5 % знаходиться на стадії формування. Домінуючою фазою синдрому «емоційного вигорання» у батьків проблемних дітей є фаза «резистенції». Перспективою подальших досліджень із даної проблематики може стати розробка програми психокорекції синдрому «емоційного вигорання» у батьків цієї категорії.

Література:

1. Бойко В. В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. Санкт-Петербург : Сударыня, 1999. 434 с.
2. Теслюк В.М. Психологічні засади формування індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу : автор. канд. психол. наук : спец. 19.00. 07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2007. 20 с.
3. Теслюк В.М., Петрух Р.Б. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. С.153-158.
4. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 1145 с.

References:

1. Boiko V. V. (1999). Syndrom «emotsyonalnoho vyhoranyia» v professyonalnom obshcheny [The syndrome of «emotional burnout» in professional communication]. Sankt-Peterburh : Sudarynia, 1999. 434 s.
2. Tesliuk V.M. (2007). Psykholohichni zasady formuvannia indyvidualnoho styliu profesiino-pedahohichnoho spilkuvannia u maibutnikh vykladachiv vyshchoho ahrarnoho navchalnoho zakladu [Psychological foundations of the formation of an individual style of



professional and pedagogical communication among future teachers of a higher agricultural educational institution] : avtor. kand. psykhol. nauk : spets. 19.00. 07 «Pedagogichna ta vikova psykholohiia». Kyiv, 2007. 20 s.

3. Tesliuk V.M., Petrukh R.B. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii profesiinii osviti [Competency approach in higher professional education]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. 2010. S.153-158.3.

4. Tesliuk V.M. (2011). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichniy slovnyk-dovidnyk [Technologies of social and pedagogical activity: terminological dictionary-reference book]. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145 s.

Abstract. *The article examines the syndrome of «emotional burnout» in parents of problem children. The level of «emotional burnout» in parents of problem children was diagnosed using the method «Diagnosis of the level of emotional burnout» by V. Boyk. Empirical research has confirmed that almost half of the parents of problem children have launched the mechanism of formation of the «emotional burnout» syndrome. It was established that the dominant phase of the «emotional burnout» syndrome in parents of this category is the «resistance» phase.*

Key words: «emotional burnout» syndrome, parents of problem children, «resistance» phase, «exhaustion» phase, «tension» phase.

Стаття відправлена: 08.08.2022 р.

© Теслюк В.М., Ковач А.А.



УДК 37.091.313

**THE USE OF INTERACTIVE LEARNING METHODS FOR THE
DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCES OF STUDENTS WITHIN
THE FRAMEWORK OF CIVIC AND HISTORICAL EDUCATION
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ В МЕЖАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА
ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ**

Oleksenko S.V./Олексенко С. В.

ORCID: 0000-0001-7527-1778

*Institute of in-Service Training, Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Tychynty, 22-a,
Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. В роботі розглядається проблема методичного забезпечення вчителя при переході середньої ланки школи (базової середньої освіти) до навчання відповідно до концепції Нової української школи. Відзначається необхідність збагачення досвіду використання вчителями інтерактивних методів навчання, розширення спектру методів та технік для розвитку соціальних компетентностей учнів та розглядаються завдання підвищення кваліфікації педагогів для забезпечення цих потреб. В межах громадянської та історичної освітньої галузі виділено уміння, ставлення та очікувані результати формування соціальних компетентностей та визначено методи інтерактивного навчання для їх розвитку.

Ключові слова: методи інтерактивного навчання, соціальні компетентності учнів, громадянська та історична освітня галузь, підвищення кваліфікації педагогів

Вступ

Реформа системи освіти підходить до свого наступного етапу - переходу середньої ланки школи (базової середньої освіти) до навчання відповідно до концепції Нової української школи.

В Законі України «Про освіту»[2] зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Тому освіта за новими стандартами передбачає компетентнісний підхід до навчання.

Визначаються вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня.

Соціальні компетентності є обов'язковими і розглядаються в поєднанні з громадянськими компетентностями. В Постанові Кабінету міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»[5,с.4] визначено їх зміст: виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації;



дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності.

Основою формування соціальних компетентностей, як і інших ключових компетентностей, є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях[5, с.5].

З огляду на вище зазначене, виникає проблема методичного забезпечення вчителя, потреба в підборі методів та прийомів для формування соціальних компетентностей учнів. І, оскільки, концепція Нової української школи перевагу надає інтерактивним методам навчання, тому є потреба в дослідженні питання застосування методів інтерактивного навчання для формування соціальних компетентностей учнів.

Поряд з цим, постає завдання забезпечення педагогів необхідними знаннями та уміннями з цього питання системою підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

1. Проблема використання методів інтерактивного навчання в сучасних дослідженнях

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вивчення методів інтерактивного навчання та використання їх в освітньому процесі є активно досліджуваною проблемою.

Так, дослідження Національного тренінгового центру США довели більшу ефективність інтерактивного навчання порівняно з пасивним навчанням, збільшення відсотку засвоєння матеріалу при використанні інтерактивних методів навчання. На основі цих досліджень створено досить відому на сьогодні схему «Піраміда навчання».

Основи технології кооперативного навчання викладені в роботах Р.Славіна, Р.Джонсона та Д.Джонсон, Е.Аронсона. Організації навчання в малих групах присвячені роботи Е.Холубек, С.Ренегар, М.Вейднер.

Проблеми інтерактивного навчання досліджувалися такими науковцями, як-от: О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. Зокрема, вони виділили такі компоненти співробітництва (кооперації), як позитивна взаємозалежність; особистісна взаємодія, що стимулює діяльність; індивідуальна і групова підзвітність; навички міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах; обробка даних про роботу групи [4, с.22]. А також, розподілили інтерактивні технології навчання за такими групами: технології кооперативного навчання, колективно-групового, ситуативного моделювання та технології опрацювання дискусійних питань[4, с.27].

Проблемі інтерактивного навчання з допомогою онлайн інструментів присвячені роботи М.Гладун, М.Сабліної.

Серед принципів інтерактивного навчання виділяють: принцип активності;



принцип експерименту; принцип рівності поглядів; принцип зворотнього зв'язку; принцип довіри.

В дослідженнях зазначається, що при використанні інтерактивних методів забезпечується рівноправність, суб'єктність всіх учасників процесу навчання. І це сприяє розвитку взаємодії на засадах партнерства, конструктивній співпраці, відповідальності, толерантності. Що є особливо значимим для розвитку соціальних компетентностей учнів.

Переважно, проблема використання методів інтерактивного навчання для формування соціальних компетентностей розглядається в межах соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Використання ж методів інтерактивного навчання для формування соціальних компетентностей в межах громадянської та історичної освітньої галузі недостатньо досліджене.

2. Методи інтерактивного навчання для розвитку соціальних компетентностей в межах громадянської та історичної освітньої галузі.

Мета статті: проаналізувати методичне забезпечення вчителя для розвитку соціальних компетентностей учнів в межах громадянської та історичної освітньої галузі з врахуванням вимог Нової української школи. Визначити завдання роботи з педагогами в процесі підвищення кваліфікації щодо використання інтерактивних методів навчання.

Передбачається, що основною формою навчання, відповідно до концепції Нової української школи, є інтерактивний урок. Тому є необхідність збагачення досвіду використання вчителями саме інтерактивних методів навчання, розширенні спектру методів та технік інтерактивного навчання.

В Державному стандарті базової середньої освіти визначено компетентнісний потенціал та вимоги до результатів навчання учнів за освітніми галузями. Зокрема, в межах громадянської та історичної освітньої галузі для формування соціальних компетентностей виділяється перелік умінь та ставлень [5, с.368-369].

Серед вимог до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі можна виділити ті, що стосуються соціальних компетентностей і передбачають, що учень[5, с. 11-12]:

- усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації;
- дотримується демократичних принципів, конструктивно взаємодіє з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучається до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Орієнтуючись на формування цих умінь та досягнення вказаних результатів, можна виділити методи та техніки інтерактивного навчання, які будуть найбільш ефективними.

Існує велике різноманіття інтерактивних методів [1,3,6,7], але мотивацією для їх вибору, в першу чергу, має бути мета, завдання уроку, очікувані



результати діяльності учнів. Потрібно оцінювати, які методи найкраще допоможуть в реалізації тих чи інших завдань.

Так, для розвитку комунікативних умінь, формування навичок конструктивного спілкування можна обрати такі методи: «Карусель спілкування», «Діалог», «Інтерв'ю», «А що, якщо...», вправи на моделювання ситуацій спілкування, рольові ігри, інсценізації.

Для розвитку уміння формулювати та обстоювати в дискусії власні погляди та переконання доцільно використати: «Диспут», «Оксфордські дебати», «Континуум», «Мікрофон», «Точки зору», «Зміни позицію».

Формування ідентичності учнів як членів різних спільнот, громадян України можна здійснювати такими методами: «Ментальні карти», «Колаж», «Жива бібліотека», «Картки модерації», «Мозковий штурм», «Коло цінностей», «Мозаїка», «Приклади з життя», рольові ігри, проекти-дослідження, тощо.

У знаходженні історичних прикладів залагодження суперечностей і конфліктів допоможуть такі методи: «Аналіз ситуацій», «Броунівський рух», «Джиг-со» або «Ажурна пилка», «Коло ідей», «Детективи», «Картки для модерації».

Навички роботи в групі можна відпрацьовувати в процесі використання методів, які передбачають групову форму організації. Наприклад, «Вулик», «Ікси та ігреки», «Детективи». А також, з допомогою вправ на командотворення («Башта», «Ми одна команда», «Колективний колаж»), методів ситуативного моделювання.

Для розвитку уміння досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з іншими особами з відмінними ідеями та цінностями можна використати: «Коло цінностей», «Коло порозуміння», «Ікси та ігреки», «Приклади з життя», «Аналіз ситуацій», вправи на тренування навичок ненасильницького спілкування, методи ситуативного моделювання.

Для визначення напрямків роботи, в межах підвищення кваліфікації, щодо забезпечення педагогів необхідними знаннями та уміннями з питання використання інтерактивних методів навчання для розвитку соціальних компетенцій було проведено опитування серед педагогів, учасників тренінгів соціальних навичок (56 чол.).

Було отримано такі результати:

Чи використовували ви раніше в своїй роботі інтерактивні методи навчання – 96% (постійно – 27%; часто – 38%; іноді – 26%; дуже рідко – 5%).

Які методи використовували:

З-поміж фронтальних методів більшістю учасників було вказано такі методи: «Мозковий штурм», «Аналіз ситуацій», «Мозаїка», «Мікрофон», «Килимок ідей», «Коло цінностей».

Серед групових методів було зазначено такі: створення плакату чи спільного творчого продукту, робота над проектом, «Дерево рішень», «Синтез думок», «Карусель», «Діалог», «Капелюхи».

Що заважає активніше використовувати такі методи навчання (учасниками було вказано такі варіанти): недостатнє знання методів; не знання методики проведення окремих методів; невпевненість в досягненні результату;



невпевненість в своїх навичках; непевненість у відповідності методу навчальним завданням.

На основі цих результатів, можна визначити завдання для роботи з педагогами в процесі підвищення кваліфікації щодо використання інтерактивних методів навчання. Зокрема, розширення бази методів інтерактивного навчання; ознайомлення з методикою їх проведення; вдосконалення навичок інтерактивної роботи; підвищення обізнаності педагогів щодо методів, які є ефективними для реалізації завдань по формуванню соціальних компетентностей.

Висновки

Використання методів інтерактивного навчання для формування соціальних компетентностей, по-більшості, розглядається в межах соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Їх використання для формування соціальних компетентностей в межах громадянської та історичної освітньої галузі досліджене недостатньо.

Аналіз методичного забезпечення вчителя для розвитку соціальних компетентностей учнів в межах громадянської та історичної освітньої галузі з використанням інтерактивних методів показав, що є достатня база інтерактивних методів (як фронтальних, так і групових), які є ефективними і дозволяють сформулювати необхідні соціальні компетенції в межах громадянської та історичної освітньої галузі, передбачені державними стандартами повної загальної середньої освіти.

Вибір інтерактивного методу роботи має обґрунтовуватися метою, завданнями уроку, очікуваними результатами діяльності учнів, функціональною спрямованістю самого метода: на відпрацювання навичок; уточнення знань; усвідомлення почуттів та ставлення; знаходження оптимального рішення; напрацювання ідей; моделювання поведінкових стратегій.

Робота з педагогами в процесі підвищення кваліфікації щодо використання інтерактивних методів навчання має включати такі завдання, як розширення бази методів інтерактивного навчання; ознайомлення з методикою їх проведення; вдосконалення навичок інтерактивної роботи; підвищення обізнаності педагогів щодо методів, які є ефективними для реалізації завдань по формуванню соціальних компетентностей.

Література:

1. Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) / Т. В. Воронцова - К.: Алатон, 2017. Режим доступу: <https://nuschool.com.ua/lessons/health/together/index.html>
2. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Інтерактивні методи навчання: Навч. Посібник./За заг. ред. П.Шевчука і П.Фенриха. – Щецін: В-во WSAP, 2005. – 170с.
4. Пометун О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: наук.-



метод. посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.

5. Постанова Кабінету міністрів України від 30.09.2020р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

6. Технології використання різних методів інтерактивного навчання / М. Скрипник // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).

7. Томс Урдзе Посібник для фахівців з освіти дорослих / Томс Урдзе. – Київ, ТОВ «Золоті ворота», - 84 с.

References.

1. Voroncova T. V. Vchimosya zhati razom. Posibnik dlya vchitelya z rozvitku socialnih navichok u kursi «Osnovi zdorov'ya» (osnovna i starsha shkola) / T. V. Voroncova - K.: Alaton, 2017. <https://nuschool.com.ua/lessons/health/together/index.html>

2. Zakon Ukrayini «Pro osvitu» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

3. Interaktivni metodi navchannya: Navch. Posibnik./Za zag. red. P.Shevchuka i P.Fenriha. – Shecin: V-vo WSAP, 2005. – 170s.

4. Pometun O. Suchasnij urok: interaktivni tehnologiyi navchannya: nauk.-metod. posibnik / O. Pometun, L. Pirozhenko. – K.: A.S.K., 2004. – 192 s.

5. Postanova Kabinetu ministriv Ukrayini vid 30.09.2020r. № 898 «Pro deyaki pitannya derzhavnih standartiv povnoyi zagalnoyi serednoyi osviti» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

6. Tehnologiyi vikoristannya riznih metodiv interaktivnogo navchannya / M. Skripnik // Igri doroslih. Interaktivni metodi navchannya. – K.: Red. zagalnoped. gaz., 2005. – 128 s. – (B-ka «Shkilnogo svitu»).

7. Toms Urdze Posibnik dlya fahivciv z osviti doroslih / Toms Urdze. – Kiyiv, TOV «Zoloti vorota», - 84 s.

Abstract. The paper examines the problem of methodical support for the teacher during the transition from the secondary level of school (basic secondary education) to learning according to the concept of the New Ukrainian School. The necessity of enriching the experience of using interactive teaching methods by teachers, expanding the range of methods and techniques for the development of social competences of students is noted, and the task of improving the qualifications of teachers to meet these needs is considered. Within the civic and historical educational field, the skills, attitudes and expected results of the formation of social competences are highlighted, and methods of interactive learning for their development are determined.

Key words: methods of interactive learning, social competences of students, civic and historical education sector, professional development of teachers

Стаття надіслана: 25.09.2022 р.
Олексенко С.В.



УДК 821.161.2 – 1.09 Франко І

**I. FRANKO'S POEM "HIMN. ZAMIST PROLOGA" AS A
MANIFESTATION OF THE AUTHOR'S SELF-AWARENESS****ПОЕЗІЯ І. ФРАНКА «ГІМН. ЗАМІСТЬ ПРОЛОГА» ЯК ПРОЯВ
САМОУСВІДОМЛЕННЯ АВТОРА**

Vilna Y. V. / Вільна Я.В.

d.phil.s., prof./д. філол. н., проф.

ORCID 0000-0002-1026-5198

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Taras Shevchenko Blvd, 14, Kyiv, 01601

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

б-р Т. Шевченка, 14, Київ, 01601

Анотація: У статті аналізується поезія І. Франка «Гімн. Замість пролога». Розглядаються причини пролонгованих у часі шаблонних форматів інтерпретації твору. На основі аналізу цього твору та ряду інших розглядається пріоритет категорії Духу для митця. Таким чином, у статті критичному аналізу піддана абсолютизація соціальності та революційного пафосу цієї поезії, що домінували в минулому. Аналізується у дослідженні також проблема спільності чи відмінності образних парадигм поезій Ю. Словацького та твору І. Франка. Натомість підкреслено принциповість маніфестування І. Франком категорії Духу в поезії «Гімн. Замість пролога» як однієї з базових ідей його творчості.

Ключові слова: інтерпретація, категорія Духу, революційний пафос, ідейна стратегія твору, ремінісценції, самовідповідність.

Вступ. Загальноновизнано, що свідченням поступу особистого, інтелектуального та художнього І. Франка є його друга поетична збірка «**З вершин і низин**» (перше видання вийшло друком у 1887 році; друге - доповнене, збільшене майже вчетверо, надруковане у 1893 році).

У історії української літератури ХІХ ст. ця збірка, як і «Кобзар» Т. Шевченка, є також багаторівневою і багатовимірною та, за результатами художнього пошуку і здобутків у різних жанрах, - абсолютно новаторською.

Поетика збірки І Франка є рівновеликою не лише художньому мисленню поета, а також тому, що він означив «своїм художницьким сумління – решта нехай іде мишам на снідання» [3, 440]. Чіткість особистісних пріоритетів автора у творі, про які ми будемо вести мову, у радянському літературознавстві переважно ігнорувалася (за винятком компаративістики – Я.В.) та й тодішня цензура обмежувала можливості досліджень із сфери психології творчості.

Кожен із розділів збірки «З вершин і низин» розподілено на поетичні цикли, що за поетовою логікою розгортання думки витворює відчуття міжтекстового ідейного, духовного, емоційного зв'язку не лише в межах циклу та розділу, а й усієї збірки. Цей в основі своїй модерний принцип поетичного мислення давав нагоду читачам замислитися й над концептуально новими можливостями розгортання поетичної думки як такої, підважуючи тим концептуальність принципу діалогічності мистецтва.

Початком збірки загалом, і першого розділу «De profundis» зокрема, і є поезія «Гімн. Замість пролога», що не лише готує читача до сприйняття всього тексту книги, а й увиразнює авторську стратегію через презентацію власного



розуміння первинності категорії Духу.

Сприйняття цієї збірки як непересічного творчого акту є можливим за умови якісного рівня культури та освіченості читацького загалу. І, до речі, такого ж градусу включення особи у громадсько - політичне життя, який був притаманний митцеві.

Результати дослідження. Вище зауважене ігнорувалося в оцінках поезії «Гімн. Замість пролога» протягом довгого часу. Під кінець 80-х рр. ХХ століття, (а це доба СРСР, хоча вже і часів Перебудови – Я.В) подибуємо доволі млявий критичний поступ у інтерпретації цього знакового твору. Саме до цього періоду для початку ми змушені звернутися, бо відлуння тих тверджень відчуваємо і донині не тільки у різномірних текстах, що наповнюють Інтернет, а й у наукових статтях.

До прикладу, у підручнику «Історія української літератури другої половини ХІХ ст.» ми буквально ще вчора читали: «Провідний образ поезії - образ вічного революційного духа народу, що постає у творі як сила, «що тіло рве до бою»... але саме зараз настав час його найвищого вияву, який полягає у згуртуванні мільйонів... Що ж таке вічний революційний дух? У поетичній формі Франко розкриває могутній вплив ідей соціалізму... І ніщо на світі не може зупинити цей революціонізуючий вплив ідей наукового соціалізму...

Поезія «Гімн» немовби ввела передове українське поетичне слово в русло пролетарської революційної лірики... Франко постає у цьому творі як поет-агітатор, поет-пропагандист, який має високий дар проникнення в сутність соціально-економічних та політичних подій і їх мистецького переосмислення і втілення. Збірка «З вершин і низин» – яскраве свідчення тих ідейних і художніх висот, яких досягнув поет-революціонер, по праву названий нащадками Вічним революціонером» [14, 344-345].

Тепер звернемося до тексту «Історії української літератури. Том перший. Дожовтнева література», який вийшов друком у 1987 році: «Гімн І. Франка – художньо-публіцистичне втілення й узагальнення впливу соціалістичних, насамперед марксистських ідей на суспільну думку і визвольний рух в українських землях» [15, 446] або «Ліричний герой збірки – сміливий борець-революціонер, мислитель, до самозреченості відданий інтересам трудового народу...»[там само].

І лише у текстах навчальної літератури ХХІ ст. можемо віднайти більш адекватні інтерпретації, в яких автори наголошують на непересічності та виїмковості мистецького досвіду І. Франка в процесі осягнення можливостей реалізації власного духовного потенціалу та обраних ідей у художньому слові.

Тут таки спочатку підкреслюється вага соціально-політичного контексту для розуміння ідейної стратегії поета, а вже потому,- буквально пунктиром, - про закономірність реалізації духовного виміру особистості в поезії. Останнє із вище зауваженого,- за інерцією радянських ідеологем,- знову ж таки звучить так: «Але генезис «Гімну» значно складніший і глибший. Образ духу – Вічного революціонера - як перетворювальне начало, символ невпинного діалектичного руху до самовдосконалення проникав у естетичну свідомість епохи, заповнював уми й серця прогресивної інтелігенції Європи, що пристрасно жадала



суспільного оновлення» [16, 137]. І тільки після цього: «Міф вічного революціонера впливає з естетичної потреби «я» самого письменника і визначає магістральний напрям його творчості. Усе життя І. Франко прагнув «з низин тих, мрячних і лячних» піднести дух свого народу, освятити його потяг до героїчного» [16, 138].

Однаке поетичне слово І. Франка, особливо в цілісному контексті його доробку, може дати для осмислення його не лише як митця загалом, а й феномена його особистості більше, аніж будь-яке наукове і тим паче популярне дослідження (при всій повазі до праць талановитих літературознавців і популяризаторів української літератури сучасності та минулого - Я.В.).

Переконані, лише використання принципу реального і уважного прочитання, здатне налаштувати читача на хвилю мотивацій і пріоритетів самого І. Франка. Тільки так можна адекватно сприйняти задеклароване автором у поезіях «Гімн. Замість пролога», «Декадент», «Сідоглавому», «Лісова ідилія» та інших творах. Відчути драматизм зізнань автора у передмові «Дещо про себе самого» та інших працях, осягнути складність його позиції як людини через невіру більшості в можливість змін на краще, врешті, через недоброзичливість сучасників, що супроводжувала його протягом життя.

У незворотності духовних пріоритетів І. Франка переконує читачів і образ головного героя його твору «Перехресні стежки». Підтвердженням тому є один із провідних конфліктів твору. Письменник наділяє головний образ твору виразними рисами протагоніста, підважуючи внутрішніми монологами адвоката те, що є характерним і важливим для нього як людини, те, на чому він наголосив у «Дещо про себе самого».

Герой «Перехресних стежок» Євген Рафалович – це український інтелігент, який не тільки розуміє власну відповідальність перед рідним народом, а просто не може жити інакше. Його праця на захист прав простих людей має сенс навіть за умови нерозуміння і невдячності тих, кого він прагне захистити.

Рівень свідомості та діяльність «народного адвоката» є реальною альтернативою духовній слабкості як окремої особистості, так і громади загалом. Така життєва стратегія - складне випробування і вона не для слабких духом. Автор твору сам знав ціну кожній миті поступу і супротиву, тому таким яскравим і переконливим постав перед читачами цей образ.

Долаючи закономірну втому від життєвих негараздів, прикрих розчарувань, творчих сумнівів і невдач, «проскрибований» (так митець називав свого героя Мирона у творі «Моя стріча з Олексою» - Я.В.) владою, І. Франко не втомлювався переконувати читачів, що здатен зберегти віру в людей і у свою справу. І це насамперед підважує снагу до дії: «...Нехай життя – борба, // жорстокі, дикі лови, // а в сфері духа є лиш різномірність!» [2, 509]

У минулому ХХ ст. увагу читачів традиційно звертали на те, що провідні ідеї та настрої збірки закладаються символізмом програмової поезії «Гімн. Замість пролога», що і не може бути заперечено.

Однаке, гадаємо, усвідомлення якості і глибини символізму цієї поезії важко вповні осягнути, відокремлюючи цей текст від решти творів автора. У



цьому разі інтерпретація провідної ідеї твору вимагає ширшого кола аргументації - врахування авторського художнього контексту, широкого літературного обрію, конкретики історичного фактажу та соціально-політичних реалій, врахування домінант тих чи інших філософських ідей.

Використання хоча б деяких аспектів такого підходу, вважаємо, увиразнить і проблему поцінування ролі впливу на І. Франка творчості Ю. Словацького. Темі зв'язків І.Франка із польськими романтиками присвячено десятки кваліфікованих праць: Г. Вєрвеса, Г. Грабовича, М. Ільницького, С. Козака, Р. Радишевського і багатьох інших. У них часто наголошувалось, що романтичний архетип Духу в цьому Франковому маніфесті кореспондується з поезією Ю. Словацького. До прикладу, про це писав ще П. Филипович.

Дійсно, в доробку Ю. Словацького 30-х років XIX ст. є поезії з аналогічною назвою «Гімн». Апелюємо до віршів цього польського романтика у двох перекладах українською, що були зроблені в середині XX ст. та найчастіше згодом передруковувалися у різних виданнях (переклад Є. Дроб'язка, переклад М.Рильського). У цих текстах українською навіть словосполучи «вічний революціонер» ми не віднайдемо.

Вона постає в поезії Ю. Словацького «Відповідь на «Псалми майбутнього»» (1845р.). Автором «Псалмів майбутнього» був Зигмунд Красинський – один з трьох польських поетів-провидців, візіонерів доби романтизму. Йдеться про А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красинського.

З. Красинський (письменник, філософ та ідеолог) був польським патріотом, прихильником еволюційного варіанту соціального поступу, мріяв про духовне відродження, національну солідарність поляків. Йому була близькою ідея національного месіанства Польщі, тому він в принципі не сприймав ідею революції як форму радикального перетворення дійсності, однак польську шляхту й аристократію активно критикував.

Ті кілька псалмів З. Красинського, що були опубліковані у 1845 році, і реакція Ю. Словацького на них, активізували вже існуючу полеміку між консервативним і демократичним таборами в інтелектуальному просторі тодішньої Польщі у переддень революційних заворушень у Європі.

Ю. Словацький вважав, що З. Красинський - шляхтич, який підсвідомо не довіряє народові, не здатен відчуті і його потенціал, а тому його політичні заклики не можуть сприйматися як конструктивні.

Відтак у поезії «Відповідь на «Псалми майбутнього»» Ю. Словацький славить народ, оскільки останній, на його думку, якраз і є носієм того «духу вічного революціонера». Ця поезія для поляків прозвучала як виклик шляхті, що, як і особі її представник З. Красинський, не вірять у вільне майбутнє цього народу.

Суто романтичне начало прекрасної поезії Ю. Словацького є очевидним - це проявляється і в образній парадигмі, і в ідеї, і в певному містицизмі твору. Домінанта романтичних гасел тут відповідна як актуальним естетичним вимірам тієї доби, так і актуальним політичним алюзіями та ілюзіями щодо закономірності змін на краще одразу по революції.

До слова, зауважимо, що досвід політичних рухів Європи 40-х рр. XIX ст.



свідчить, що історія Великої Французької революції ХУІІІ ст. з її нібито пречудовими гаслами про «свободу, рівність, братерство» (пригадаємо, як М. Цветаєва вже у ХХ ст. висловила у поезії «Фортуна»: «потрійна омана Свободи, Рівности, Братерства» - Я.В.) – не вірець, оскільки неоднозначні наслідки того величного історично-соціального дійства кінця ХУІІІ ст. мало чому навчили очільників та учасників наступних революцій.

А заради чого І. Франко написав твір, який назвав «Гімн. Замість пролога»? Відповідь можна знайти у другому і третьому рядках його поезії. Тим паче, що у Ю. Словацького в жодному творі немає такого експресивного і потужного вислову, як «Дух, що тіло рве до бою», який витворив І. Франко, і який передусім, на наш розсуд, у більшості вдумливих читачів асоціюється з ним самим, з його мистецьким єством, свідомістю та світовідчуттям. Читач усвідомлює, що для поета Богом даний йому Дух – то і є невтомний внутрішній «вічний революціонер», мотто енергії в процесі здобуття ним та його народом «поступу, щастя, волі». Це та сила, що формулює і формує його вищі вольові цілі. Поет сповнений оптимістичної віри у «дух, науку, думку, волю», завдяки яким здобувається «розвидняючийся день». Поет наснажений Духом і тільки тому здатен мотивувати інших спраглих до продуктивних діянь: «Не ридать, а добувати //Хоч синам, як не собі,// Крашу долю в боротьбі» [3, 8]

Все - таки словосполука «вічний революціонер» у Ю. Словацького та І. Франка у поетичному символізмі не є тотожною. Отож, чи таким вже однозначним має залишатися твердження про цю поезію І. Франка як ремінісценцію виїмково поезії Ю. Словацького? Чи дійсно твір І. Франка, як і досі твердять, «зітканий з образної системи Ю. Словацького»?

У словосполуку «вічний революціонер» І. Франко вкладає інакший зміст, аніж польський поет-романтик. Згадаємо слова А. Крушельницького, який стверджував, що «зміст, істота вірша» у І. Франка – це найважливіше. Врахуємо це тут, хоча, як на нашу думку, твердження, що зміст є «найважливіше» в контексті аналізу рецепцій поетичних експериментів І. Франка не таке вже й очевидне.

Для поета вислів «Дух, що тіло рве до бою» із поезії «Гімн. Замість пролога», що була написана в 1880 році, не є просто ефектною, сильною фразою. Так озвучується його персональний код, вербалізується один із ключів до сценарію його життя. Саме Дух, що дається Творцем, наповнює, вивершує та структурує все його єство, постійно додає йому сил, аби невпинно «довгу, утяжливу» працю на громаду, а, отже, працю на інших та інакших, - робити не просто плідною, а конче необхідною і самій особистості.

У результаті суголосності традиції візіонерства романтиків, Т.Шевченка в першу чергу, він постає провидцем щасливого майбутнього свого народу, заради якого тут і зараз він і зосереджується на звитяжній праці. Покликаємося у цьому разі не лише на поезію «Гімн. Замість пролога», а й на поезію І. Франка № 10 із збірки «Із днів журби»: «Суспільна праця довга, утяжлива, / зате ж плідна, та, головно, вона / одна лиш може заповнить без дива / життя людини, бо вона одна / всіх сил, всіх дум, чуття, стремлінь людини / жадає, їх вичерпує до дна» [1, Т.3, 14-16].



Неоромантичний вірш «Гімн. Замість пролога» І. Франка за композицією, образністю, ритмомелодикою й досі беззаперечно нагадує поезію Ю.Словацького виїмково тим, хто ментально не може, або усвідомлено не прагне позбутися минулих кліше, відповідно до яких українська література ХІХ ст. навіть у кращих своїх зразках здатна була бути лише вправним відбитком ідейних тенденцій і художніх здобутків інших європейських літератур, передусім російської, німецької, французької і польської.

Зауважимо, вагу досліджень діалогу культур, зокрема в європейському дискурсі, вважаємо аксіоматичною позицією. Українська література в компаративному аспекті – це терен для досліджень, що не має обмежень. Національна літературна компаративістика – це поважна наукова школа і роль І. Франка у ній як дослідника є також однією із фундаментальних. Тим паче, що сам І. Франко, інтелектуал і ерудит, завжди як митець був відкритим до нових впливів і вражень, які ніколи не заперечував. Він багато на цю тему висловлювався принагідно і у фундаментальних наукових працях, що свідчить про його усвідомлення усіх плюсів і мінусів цих процесів у процесі художнього мислення і остаточного акту.

Для тих же, хто налаштований враховувати саму сутність ідеї, семантики (нагадаємо, що останній термін живиться значенням слів із грецької мови: «значущий, означати, вказувати, позначка, символ» - Я.В.) творів подібного жанру і такого місця певного твору у доробку митця, не складно буде помітити, що, відповідно до його семантики, емоційного посилю, непідробності пафосу перед читачем постає особливий текст.

Сприймається ця поезія як цілком оригінальна, бо Дух, який звеличує поет, – це визнання тієї сили, що веде його особисто. Поет впевнено продукує Словом вільне і щасливе майбутнє свого народу, сподіваючись, що його переконання і зусилля, його досвід і приклад також закладають підвалини повноцінного буття тих, хто здатен його почути і відчувати. У творі відлунюють першочергово ті філософські стратегії, які склали основу світогляду І. Франка, вони не дорівнюють ідеалам та художнім стратегіям польського романтика. У цих митців слова відмінний світогляд і концепції творчості. І тому Дух у поезії І. Франка ніяк не може бути проекцією містичної теорії Ю.Словацького про вічного Короля-Духа, який перевтілюється в часі у різних видатних історичних діячів і тим надихає народ на боротьбу. Натомість єднає поетів розуміння важливості їхнього поетичного дару, який визначає і їхнє покликання.

Але знову ж таки, хіба І. Франка серед інших митців і науковців, тут лише до Ю. Словацького можна доєднати? Як не згадати тут феномен українського кобзарства, що репрезентував український фольклор, поезію Т. Шевченка, П. Куліша та інших українських поетів - попередників і сучасників І. Франка. Як не згадати тут Гердера Йоганна Готфріда з його філософією та твердженням, що «поет є творцем народу».

Зауважене є важливим, враховуючи інерцію шаблонів багаторічної радянської пропаганди, що наполегливо спрощувала ідею цього твору і концептуальність її ролі у творчості митця. Подібне можливе і через те, що



загал найчастіше лише позірно демонструє власну суголосність ідеям і естетичним пошукам непересічних митців, і тим паче геніїв, - внутрішньо лишаючись неспроможними до усвідомлення глибини їхніх ідей та мотивацій, новаторства художніх здобутків.

Поряд із цим, індиферентність більшості читачів до глибин внутрішнього світу митця загалом, незнання біографії конкретно І. Франка, приблизність уявлення про нього як науковця і письменника довгі роки сприяли перевазі поверхневих оцінок його ролі в історії літератури.

Сам поет закономірність потенційно сфальшованих рецепцій власної творчості добре усвідомлював. Нагадаємо, що у циклі «Профілі і маски» зі збірки «З вершин і низин», збірці «Мій Ізмарагд» проблема ця ним також осмислена.

І ще один суттєвий аспект. У поезії «Співакові» зі збірки «З вершин і низин» автор закликає співця бути «як божа пшениця» і визнає: «Але ж, леліючи в темній обслоні// Сочні зерняточка, знає стебло// Що на майбутнє воно принесло// Нове, багатше життя в своїм лоні» [3, 59]

Вочевидь, що поет знає, - він працює на перспективу, на майбутнє. Рендалл Коллінз у книзі «Соціологія філософій: глобальна теорія інтелектуальної зміни», аналізуючи інтелектуальну історію людства за 25 століть, стверджував що вагома ідея спочатку має «прожитися» як мінімум трьома поколіннями перед тим, як буде передана четвертому поколінню, що зможе вже дійсно дати їй повноцінну раду.

Саме тому І. Франко, коли стверджував: «Міліони зве з собою,- // Міліони радо йдуть, // Бо се голос духа чуть» [3, 7], пречудово усвідомлював те, що допоки про «міліони» тих, хто готовий життя покласти на те, аби настав «розвидняючийся день» зарано сподіватися. Та автор упевнений, що їх духовне відродження – невідворотне і близьке. Процес формування свідомих будівничих гідного життя – це завдання не для одного покоління. Власне, про початок процесу усвідомлення людиною своїх прав і політичних свобод, про її готовність до боротьби за власну гідність і незалежність йдеться, зокрема, у творі «Борислав сміється» І. Франка, де головним героєм постає той, хто ставить перед собою такого роду завдання, і це - Бенедьо Синиця.

У творі «Гімн. Замість пролога» тричі вживається лексема «сила», врешті, знаходимо і потужну словосполуку «Словом сильним». Так само, лексема «Дух» вжита у творі теж чотири рази. Пропорційність такого поєднання має сенс, бо апріорним для автора є твердження, що Дух потенційно є силою.

Наведене вище не є випадковим збігом чи випадковою кількісною паралеллю, а знаком абсолютної впевненості поета у місії Слова - сприяти реалізації величної, одночасно, й утопічної у першій частині висловленого, однак такої, що відповідає «всесвітнім надіям та чеканням», як писав В.Ерн. Маємо на увазі слова: «Щезнуть сльози, сум, нещастя...». І далі нам нагадує автор про найважливіше в оптимістичній другій частині - «Сила родиться й завзяття». [3, 8]

Звернемо увагу також й на те, що у поезії «Декадент» І. Франко нагадує своїм опонентам, які не мали снаги чи змоги, аби заглибитися у його творчість,



тим, хто у свій час також не спромігся усвідомити головного посилу «Гімну. Замість пролога», що він сам є і завжди буде - «прологом», а не «епілогом».

Висновки. Наведені міркування щодо поезії І. Франка «Гімн. Замість пролога» опираються на врахування ваги ідеї саме у такому жанрі твору та, відповідно, на розуміння творчою особистістю ідеї індивідуальної свободи та індивідуальної відповідальності у творчому акті.

Маємо привід замислитися над вагою того, що той, хто декларує свою позицію у творі, - це alter ego автора - зі своїм знанням того, які цілі має ставити перед собою особа, аби стати особистістю, яку функцію у виборі завдань виконує свідомість, які плани і програми діяльності вона розробляє і як Буття і Дух людини корегує ті свідомі установки. Набуті «знання» і «розуміння», індивідуальний досвід збагачують свідомість і уяву автора, підводять його до необхідності з'ясування дійсного сенсу явищ і процесів. Чи достатньо тих знань і досвіду, аби досягнути власної відповідності «найвищому закону»? Без визнання потреби піднесення особистості до рівня гармонії з Духом цієї відповідності досягнути складно.

У поезії «Гімн. Замість пролога» І. Франком однозначно визнається примат Духу, і стверджується також, що без сили Духу не здобувається Свобода, світлом якої наповнюється «Розвидняющийся день». У поезії стверджується, що це має бути свідомий вибір кожного. Звичайно ж, це набуває значення за умови успішної реалізації усвідомленого.

У І. Франка із цією реалізацією в житті та творчості все склалось. Власне, сталося, бо: «Особистість - це морально самокерована система, результат свідомого вибору людиною свого власного образу. Це здатність, згідно визначення Канта, бути господарем самому собі» [18, 36].

А відбувся цей вибір, як пише автор у поезії «Чим пісня жива?» зі збірки «З вершин і низин», бо: «Бо нап'ятий мій дух, // Наче струна-прім; // Кожний вдар, кожний рух // Будить тони в нім» [3, 58]

На таку чіткість у означенні ваги персонального виміру автора твору й, одночасно, його права на примат ідеї, що реалізується у творчості, здатен не кожен талановитий митець, до цього може бути готова лише непересічна особистість, для якої творчість, як і філософія, є також спробою осмислення і пізнання життя через ідею. Згадаємо Платона, який вважав «Дійсне пізнання ми маємо, коли рухаємось від ідеї через ідеї до ідеї».

Це твердження Платона настільки рівноцінно досвіду І. Франка, що може знівелювати стоси розмислів щодо оригінальності, новаторства чи вторинності ідей та образів його твору «Гімн. Замість пролога». Тим паче й проблеми залежності цієї поезії від творчого досвіду суто Ю. Словацького.

На наш розсуд, у другому та третьому рядках поезії «Гімн. Замість пролога» маємо зразок не лише презентації наскрізних, стрижневих цінностей поета, а й акцентацію головних цілей і пріоритетів митця. «Дух, що тіло рве до бою, // Рве за поступ, щастя й волю» [3, 7].

Це дивовижно точний приклад самовідповідності у поетичному слові, - тому і не втрачає він надзвичайної сили впливу на читачів.

До слова, у І. Франка є твердження, яке на наш розсуд, має аксіоматичний



рівень: «Митець, який свідомо створює поетичний твір, передусім відбирає предмет, найбільш відповідний його індивідуальній вдачі і характерові його таланту, він намагається вивчити, опанувати той предмет, вдуматися і вслухатися в нього і потім заповнити його рамки, так би мовити викристалізованим змістом власного я» [1, Т. 31, 62].

Спробуємо замінити «предмет» на «ідею» і образний вислів «викристалізований зміст власного я» - також спрацює, бо сутнісно також йтиметься про право на відповідність особистості ідеям власної творчості.

Чому саме складає славень І. Франко? Як бачимо, не радикалізму драматичних соціальних перетворень. Ідея цього твору, що сконцентрована вже у перших трьох рядках поезії, визначає пріоритет Духу для нього особисто, бо без того «вічного революціонера», який стимулює міць особистості, не вистачить енергії на подолання власних недоліків заради реалізації великих максим людства.

Тому минулі багаточисленні акценти на виїмковій революційності соціально-політичних поглядів і мотивів поезії «Гімн. Замість пролога» І. Франка чи залежності цього твору від досвіду іншого поета є значно перебільшеними, адже саме сила власного Духу дала можливість поетові бути продуктивним у якості письменника, науковця, громадсько-політичного діяча протягом усього життя і, відповідно, лишитися рівновеликим тим завданням і викликам, що покладалися на нього талантом і часом.

Література:

1. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1976 – 1986.
2. Франко І. Твори в двох томах.- Т.І.- К., 1986.
3. Франко І. Зібрання творів: У 20 т. – К., 1954. - Т. Х.
4. Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО: У 2 кн. – К., 1990.
5. Вервес Г. Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин 70-90-х рр. ХІХ ст. – К., 1958.
6. Горак Р. Бажав я для скованих волі - Львів, 2015.
7. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота. (1856-1886). К., 2006.
8. Гундорова Т. Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х рр. – К., 1985.
9. Гундорова Т. Франко – не каменярь. - Мельбурн, 1996.
10. Дей О. Іван Франко і народна творчість. – К., 1955.
11. Дорошенко І. Іван Франко і зарубіжні літератури. – К., 1961.
12. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період. – К., 1992.
13. Зеров М. Франко – поет // Твори У 2 т. – К., 1991. – Т.1.
14. Історія української літератури другої половини ХІХ ст. Видання друге.- К., 1986.
15. Історія української літератури. Том перший. Дожовтнева література.- К., 1987.



16. Історія української літератури ХІХ ст. (70 - 90-ті роки) У двох книгах. Книга 2.- К., 2003.
17. Каспрук А. Філософські поеми Івана Франка. – К., 1965.
18. Кримський С. Запити філософських смислів.- К., 2003.
19. Ткачук М. Художній світ збірки «З вершин і низин» Івана Франка. – Донецьк, 1997.
20. Словацький Ю. Поезії.- К., 1999.
21. Филипович П. Шляхи Франкової поезії // Филипович П. Літературно-критичні статті. – К., 1991.

References:

1. Franko I. Zibrannia tvoriv: U 50 t. – K., 1976 – 1986.
2. Franko I. Tvory v dvokh tomakh.- T.I.- K., 1986.
3. Franko I. Zibrannia tvoriv: U 20 t. – K., 1954. - T. Kh.
4. Ivan Franko i svitova kultura. Materialy Mizhnarodnoho sympoziumu UNESCO: U 2 kn. – K., 1990.
5. Verves H. Ivan Franko i pytannia ukrainsko-polskykh literaturno-hromadskykh vzaiemyn 70-90-kh rr.XIX st. – K., 1958.
6. Horak R. Bazhav ya dlia skovanykh voli - Lviv, 2015.
7. Hrytsak Ya. Prorok u svoii vitchyzni. Franko ta yoho spilnota. (1856-1886). K., 2006.
8. Hundorova T. Intelihentsiia i narod v povistiakh Ivana Franka 80-kh rr. – K., 1985.
9. Hundorova T. Franko – ne kameniar. - Melburn, 1996.
10. Dei O. Ivan Franko i narodna tvorchist. – K., 1955.
11. Doroshenko I. Ivan Franko i zarubizhni literatury. – K., 1961.
12. Zabuzhko O. Filosofiia ukrainskoi idei ta yevropeiskyi kontekst. Frankivskyi period. – K., 1992.
13. Zerov M. Franko – poet // Tvory U 2 t. – K., 1991. – T.1.
14. Istoriiia ukrainskoi literatury druhoi polovyny XIX st. Vydannia druhe.- K., 1986.
15. Istoriiia ukrainskoi literatury. Tom pershyi. Dozhovtneva literatura.- K., 1987.
16. Istoriiia ukrainskoi literatury XIX st. (70 - 90-ti roky) U dvokh knykh. Knyha 2.- K., 2003.
17. Kaspruk A. Filosofski poetry Ivana Franka. – K., 1965.
18. Krymskyi S. Zapyty filosofskykh smysliv.- K., 2003.
19. Tkachuk M. Khudozhnii svit zbirkky «Z vershyn i nyzyn» Ivana Franka. – Donetsk, 1997.
20. Slovatskyi Yu. Poezii.- K., 1999.
21. Fylypovych P. Shliakhy Frankovoi poezii // Fylypovych P. Literaturno-krytychni statii. K., 1991.

Annotation: The article analyzes the I. Franko's poem "Himn. Zamist Prologa". It examines the causes of time-prolonged template formats of interpretation of the work. Based on the analysis of this work and a number of others, the priority of the Spirit category is considered. Thus, the absolutization of sociality and revolutionary pathos of this poem, which dominated in the past, is critically analyzed in this article. The study also analyzes the problem of the commonality or difference between figurative paradigms in Ju. Slowacki's poems and the work of I. Franko. Instead, the principle of I. Franko's manifestation of the Spirit category in the poem "Himn. Zamist Prologa" is emphasized as one of the basic ideas of his work.

Key words: interpretation, Spirit category, revolutionary pathos, ideological strategy of the work, reminiscences, self-relevance.

**Yaroslava V. Vilna, Doctor of Philology,
prof. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv**



УДК 378:7:005:336

**DESIGN-EDUCATION. FEATURES OF AESTHETIC EXPLORATION
OF SPATIAL - SUBJECT ENVIRONMENT****ДИЗАЙН-ОСВІТА. ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ОСВОЄННЯ
ПРОСТОРОВО-ПРЕДМЕТНОГО СЕРЕДОВИЩА****Romanenko N.G.***DSc-Tech, prof. / д.т.н., проф.*

ORCID: 0000-0003-2161-5736

*Черкаський державний технологічний університет,**м. Черкаси, бульвар Шевченка 460**Cherkassy state technological university,**Cherkassy, 460 Shevchenko Boulevard, 18006.*

Анотація Робота присвячена узагальненню особливостей естетичного освоєння просторово-предметного середовища шляхом аналізу дипломних творчих робіт студентів магістратури спеціальності Дизайн Черкаського державного технологічного університету. Розглянуто шляхи вирішення поставлених завдань щодо побудови дизайн-об'єкту за функціональним, об'ємно-просторовим, стилістичним і колористичним характером. Встановлено, що унікальність проектної практики дизайнера в умовах активного розвитку науки і техніки, впровадження сучасних технологій і нових матеріалів підтверджується тим, що в ній нерозривно пов'язані між собою три види творчої діяльності: художня, наукова та технічна, відповідно до чого візуальна мова дизайнерської форми формується та розвивається у процесі художньої та науково-технічної творчості.

Кожен розглянутий дизайн-проект робить свій внесок в розвиток національної української культури: акцидентний шрифт, створений за мотивами архітектурних пам'яток міста Черкаси, має привернути увагу спільноти до культурного надбання українського народу та необхідності його збереження, специфічна дактильна абетка - інтенсифікувати інклюзивну освіту дітей з вадами слуху, інтерпретація традицій українського народного житла в сучасний дизайн інтер'єрів – підкреслити побут і традиції нашого народу.

Ключові слова: дизайн, естетичне засвоєння середовища, акцидентний шрифт, дактильна абетка, етностиль для екотуризму.

Вступ

Зміни сучасного світу торкають усі сфери життя суспільства, зокрема й сфери вищої дизайнерської освіти. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки передбачає постійне духовне самовдосконалення особистості, набуття студентами індивідуальної творчої свободи й відповідальності. Пріоритетом на сьогодні залишаються і вимоги щодо підвищення якості підготовки студентів до здійснення професійної діяльності в умовах активного розвитку науки і техніки, в умовах впровадження сучасних технологій і нових матеріалів [1].

Одним із істотних важелів впливу на формування інтелектуального і культурного потенціалу нації є навколишнє інформативне й просторово-предметне оточення людини, де розгортається дизайнерська діяльність по естетичному його освоєнню. З кожним днем дизайн набуває міцної ходи, стає все більш вагомою складовою матеріальної культури людства, потребуючи постійного осмислення принципів та методів творення образу, з'ясування



засобів структурного перевтілення образу у форму і забезпечення гармонійної цілісності складових в системі: „Людина – просторово-предметне середовище” [2]. Викликає зацікавленість узагальнити сучасні особливості художньо-проектної практики студентів магістратури в процесах естетичного освоєння просторово-предметного середовища.

Мета роботи – визначити і узагальнити особливості естетичного освоєння просторово-предметного середовища студентами магістратури при розробці сучасних дизайн-проектів, окреслити їх внесок в розвиток національної культури.

Основний текст

Проблемним питанням діяльності дизайнера, специфіки цієї діяльності, дизайн-освіті присвячено багато робіт відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників: Віктора Даниленка, Олександра Бойчука, Олега Боднара, Оксани Фурси, Ростислава Шмагала, Володимира Прусака, Інни Яковець, Каріма Рашида, Віктора Папанека [3-6]. І хоча роботи цих авторів відрізняються за підходами щодо розкриття даної теми, за індивідуальними висновками й точками зору, аналітичне дослідження їх доробку дозволило окреслити особливості художньо-проектної практики студентів другого рівня освіти спеціальності дизайн, узагальнити їх внесок у матеріальну та духовну національну культуру.

Сучасний фахівець з дизайну має бути не тільки творчою особистістю, але відповідати вимогам європейських стандартів, володіти високим рівнем професійної компетентності та конкурентоспроможності, що передбачене Освітньою програмою Дизайн (за видами) підготовки магістрів спеціальності дизайн в Черкаському державному технологічному університеті (ЧДТУ) та навчальними планами чотирьох спеціалізацій: Графічний дизайн, Промисловий дизайн, Дизайн середовища і Дизайн одягу [7].

Художнє конструювання будь якої речі або komponування простору, як метод дизайну, не обмежується банальним проектуванням комунікативно-інформаційного простору або предметів інтер'єру, побуту, техніки тощо, наслідком цього творчого процесу обов'язково має бути щось особливо оригінальне і винахідливе, художньо-творче. Враховуючи специфічну сутність дизайнерської діяльності – досить обмежений час на позитивне вирішення проблеми, відкладати свої міркування та рішення на накопичення статистики студент магістратури не має часу і повинен видати практичний результат у межах восьми тижнів останнього семестру – стратегія дипломного дизайн-проектування будується на вирішенні питання, а не зосереджується на проблемі, а її динамічність активізує механізм творчості студента, пришвидшує досягання цілей в процесах ескізування, обґрунтування теми, ідеї та концепту. Відповідно до чого, формулюванням першої редакції теми дипломної кваліфікаційної роботи студент і його майбутній керівник починають займатися в першому семестрі, до початку переддипломної практики. Наступний етап щодо розробки дизайн-проекту та можливостей втілення задуму – цілеспрямовані дії із використанням як власних знань, умінь та навичок, так і запозичених: історико-культурних, соціальних, моральних і матеріальних, які



мають стати основою формування шляхів вирішення поставленого завдання за функціональністю об'єкта, його об'ємно-просторовим, стильовим і колористичним вирішенням.

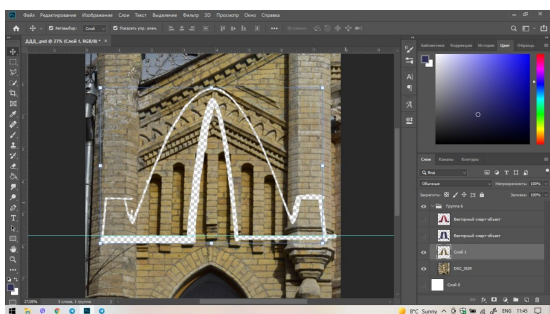
Шляхи вирішення поставлених завдань розглянуто на прикладі трьох різно-векторних дизайн-проектів студентів магістратури ЧДТУ.

1. Авторська пропозиція акцидентного шрифту за темою: «Естетика акцидентного шрифту за мотивами архітектурних пам'яток міста Черкаси» – дипломна кваліфікаційна робота студентки магістратури Мусатенко Анастасії. Маючи за мету звернути увагу громадськості на унікальну архітектуру рідного міста, її збереження і необхідність реставрації, було вибрано і досліджено за елементами культурного й історичного значення одинадцять відомих у Черкасах будівель, які стали джерелом творчості автора [8]. Функціональність проекту обґрунтована метою роботи. Об'ємно-просторова побудова літер акцидентного шрифту полягала у пошуку аналогії між елементами фасадного декору архітектурних пам'яток: колонад, сандриків, портиків, пілонів, барельєфів, розташуванням вікон тощо із графемами літер акцидентного шрифту. Стильове вирішення композицій літер обумовлюють авторські концепції доступного розуміння їх форм: структура літер пов'язана з емоційністю акцидентного шрифту, асоціативним сприйняттям елементів будівель – архітектурних пам'яток, виходячи із аксіоми – розпізнавання графеми є необхідністю, але не менш важливим є пізнавання образу, мотив, за яким створена літера.

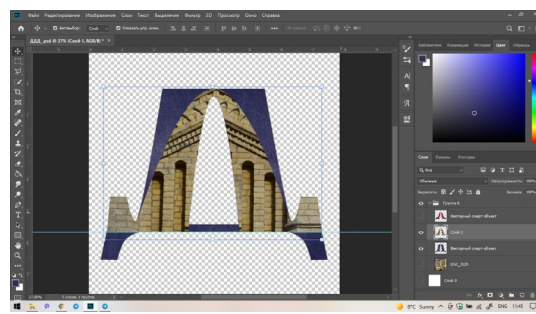
Методика створення акцидентного шрифту, на прикладі побудови літери Д, наступна: мотивом побудови літери, її пізнаванням образом став барельєф будівлі під назвою «Блакитний палац», розташований у місті Черкаси, на перехресті вул. Хрещатик і О. Дашкевича. Раніше це був готель «Слов'янський», побудований за проектом архітектора В. Городецького в кінці ХІХ століття на замовлення підприємця Скорини – відомої, на той час, особи в торгівлі. Стиль будівлі - еклектика, де поєднані класицизм, модерн та деякі елементи готики.

Першим етапом концептуального вирішення графем літер було їх ескізування, наступним - вимальовування векторного варіанту за допомогою сучасного редактора векторної графіки Adobe Illustrator. Подальша обробка в графічному редакторі Adobe Photoshop передбачала послідовність декількох операцій: перенесення об'єкту у графічну програму, графічна обробка шляхом накладання фото, співставлення частин літери, корекція та редагування літери. Нижче, наведені етапи формотворення літери «Д» (рисунок 1, а,б, в).

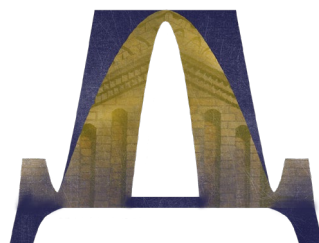
Пошуки кольорового вирішення проекту мали складні зміни. Спочатку були застосовані кольори: складний бардовий і синій, що обумовлювали кольори гербу міста Черкаси. Концептуально кольори підібрані логічно, але з естетичної точки зору архітектурного відчуття будівлі - не було. Літери виглядали в стилі модерн, як декор, взятий з будівель і трансформований на тло. Інтуїція, активний стан механізму творчості студентки підказували, потрібно рухатися в сторону жовтого, точніше – холодної вохри, кольору піску, який зустрічається в архітектурі, кольору цегли, стіни.



а) Проекція літери «Д» на фото елемента будівлі – джерела творчості.



б) Співставленні частини літери «Д».



в) Готова літера «Д» з накладеною фактурою та відредагованим кольором.

Рисунок 1. Графічний алгоритм побудови літери акцидентного шрифту.

Здатність літер розробленого шрифту асоціювати з елементами архітектурних пам'яток була використана при розробці листівок. Їх наявність давала можливість поширювати інформацію про соціально-культурну та історичну значимість українського архітектурного мистецтва на різного роду соціальних заходах. На кожен літеру була розроблена проста й інформативна листівка. Доповнюючи естетику літери за відповідним елементом архітектурної будівлі, а також надаючи інформацію про місце її знаходження, листівка викликала бажання у глядача її придбати.

На лицеву сторону листівки у вигляді картки квадратного формату накладалось фото та, керуючись правилами фотографії, композиції, обиралась певна ділянка елемента архітектурної будівлі, яка згодом підлягала кадруванню. Для надання фотографії «вантажності», старовини на фото накладався фільтр «сепія». На рисунку 2 наведено приклад картки лицевої і оберненої сторони для літери Б.

Обернена сторона листівки – мапа прилеглої території до місця розташування будівлі - джерела творчості. Ця архітектурна пам'ятка має назву «Будинок Белахова». Він був збудований на кошти купця Белахова, наприкінці XIX століття (архітектор невідомий) в стилі пізнього модерну. Станом на 1880-ті роки - один з найкрасивіших будинків Черкас. Як історична архітектурна пам'ятка привертає увагу поціновувачів і сьогодні (м. Черкаси, вул. Хрещатик 219).



Рисунок 2. Листівка (лицева і обернена сторона).

Обов'язковим елементом картки став карман з напівпрозорого матеріалу – кальки, розгортка якого наведена на рисунку 3. Літера «Б», розробленого акцидентного шрифту, розміщена на кальці, накладається на фото будівлі картки. Знак у вигляді краплі, розміщений на оберненій стороні карману, накладається на місце розташування будівлі на мапі картки.

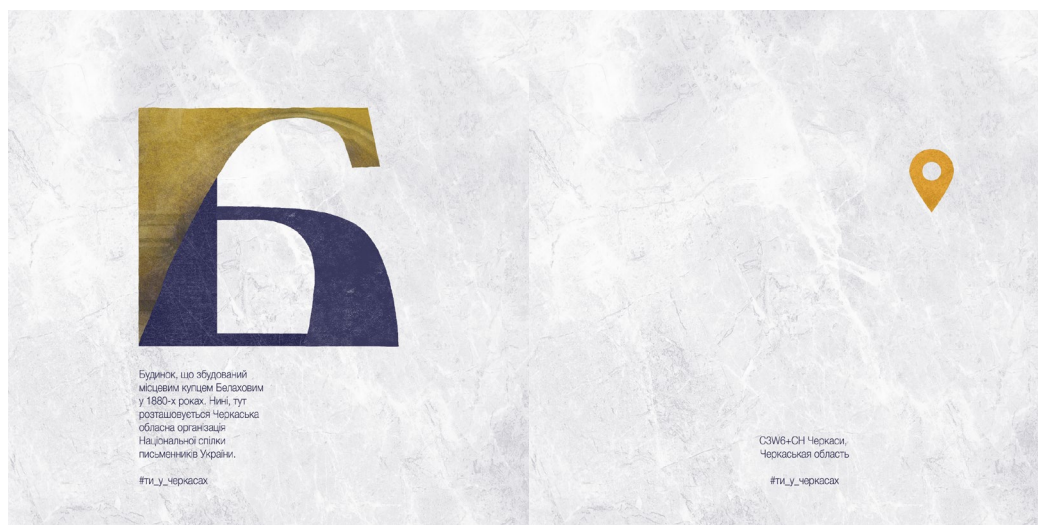


Рис. 3. Розгортка карману з кальки для літери Б.

Фактурність та напівпрозорий матеріал кальки дозволяють при накладанні на зображення створювати умови інтерактивності. Отже, вкладаючи листівку у карман, маємо комбіновану листівку-путівник, де іззаду макету позначено значком місце розташування архітектурної пам'ятки.

Висновок. Особливістю естетичного освоєння просторово-предметного середовища є комунікативні властивості графічного дизайну – авторська пропозиція акцидентного шрифту української абетки за мотивами елементів пам'ятних архітектурних споруд міста Черкаси та серія художніх листівок,



здатних привернути увагу світової спільноти до культурного надбання українського народу.

2. Авторське бачення специфічної української абетки дактильного мовлення. Дипломна кваліфікаційна робота студентки магістратури Ірини Ван за темою: «Графічне зображення жестів як засіб вираження літер дактильної абетки» направлена на вирішення проблем інклюзивної освіти дітей [9]. Більшість дітей з вадами слуху отримують середню освіту у спеціалізованих школах-інтернатах, де навчальні процеси вимагають постійного оновлення дидактичного матеріалу. Функціональність проєкту узагальнює поставлена мета – запропонувати авторське бачення специфічної дактильної абетки, яка може бути використана не тільки як візуальна навчальна комунікація, а і як дидактика освітнього процесу щодо пізнання Всесвіту.

Концепція об'ємно-просторового вирішення специфічної дактильної абетки для дітей молодшого шкільного віку, запропонована Іриною Ван, полягала у створенні візуальної комунікації серії двох-сторонніх карток із зображенням дактилю і першої літери терміну з астрономії, стилізованої форми слова, яке обумовлює цей термін. Обернена сторона картки містить пояснення терміну, розміщеного на лицевій стороні. Дизайн кожної картки здійснювався за однаковою схемою (рисунок 4) за різних змістовних ілюстрацій.

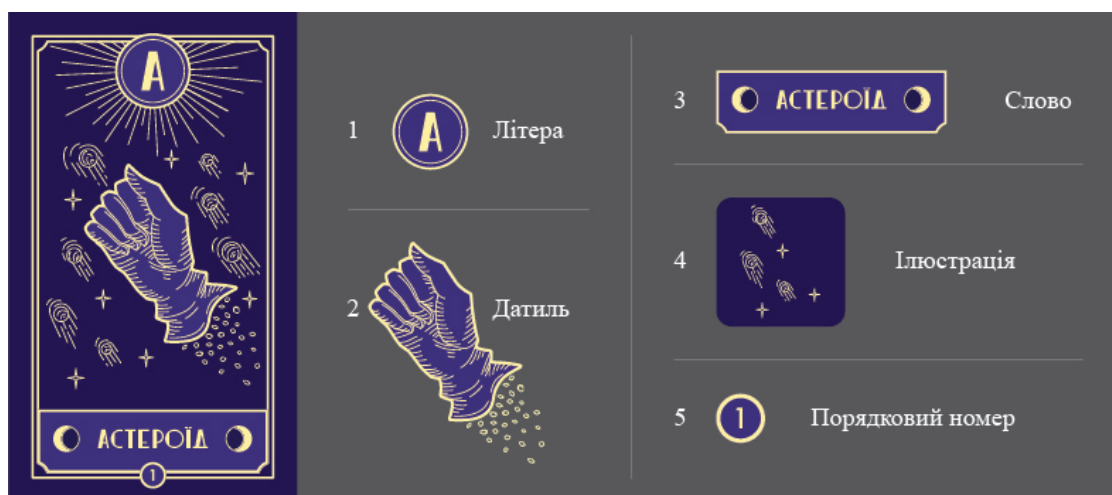


Рисунок 4. Схема побудови картки до дактильної абетки

Методика виконання роботи базується на сучасних методах комп'ютерної графіки. Аналіз термінів, пов'язаних з астрономічною темою було здійснено за допомогою пошукової мережі. Виокремлено для подальшого графічного оформлення найбільш популярні та цікаві елементи за цією темою, здійснено ескізний пошук, стилізація космічних об'єктів та їх опис. За такою методикою було систематизовано 33 дизайн-об'єкти згідно кількості літер української абетки. Подальша робота щодо доопрацювання ескізів та композиційного узгоджувалися їх із дактилем здійснювалася в графічному редакторі Adobe Illustrator.



За стильовими характеристиками побудови кожна картка відформатована згідно вищенаведеної схеми (рисунок 4), колористичне вирішення карток, наступне: тло лицьової сторони має темно-синій колір з фіолетовим відтінком (нічне небо), обернена сторона картки – інверсія в кольорі до лицьової сторони. Біле тло оберненої сторони передбачає мету не тільки заспокоїти око, а і виділити текстову частину тлумачення терміну й дактилі літер, з яких складається слово. Розгортка картки (лицева і обернена сторона) з літерою «С», з якої починається термін «Супернова», містить дактиль першої літери, а також дактилі літер слів, його складових, і наведена на рисунку 5.



Рисунок 5. Розгортка картки з літерою С.

«Супернова» – це останній етап життя всіх зірок. Цей процес починається з того, що зірка раптово збільшує свою світність у мільярди разів. Її світність у цей період порівнюється зі світністю цілої галактики. Графічний опис цього терміну – палаюча зірка в середині руки, яка зображує літеру “С” і узагальнює дактиль цієї літери.

Художньо-образні засади створених ілюстрацій дактилів (33 одиниці) в техніці середньовічної гравюри на тлі космічних елементів, що позначають зміст терміну, перегукуються з історією започаткування дактильного мовлення. Художньо-проектна практика створення української абетки дактильного мовлення за сучасними технологіями здатна інтенсифікувати навчальний процес дітей з вадами слуху.

Висновок. Особливості естетичного освоєння просторово-предметного середовища полягають у створенні візуальної навчальної комунікації для дітей з вадами слуху 6-8 років, що може бути використана не тільки в освітньому процесі надання грамоти, але і як дидактика освітнього процесу ознайомлення з космічними термінами.



3. «Інтерпретація традицій народного житла в сучасному дизайні інтер'єрів об'єктів екотуризму» - тема кваліфікаційної роботи студентки магістратури спеціалізації Дизайн середовища – Ольги Руль [10].

Художньо-проектна діяльність студентів у галузі дизайну середовища дещо відрізняється від графічного дизайну, але шляхи вирішення поставлених завдань також носять функціональний, об'ємно-просторовий, стилістичний і колористичний характер.

Підвищена увага людства до екологічного туризму за останні роки привертає увагу і дизайнерів просторового середовища щодо формування інфраструктури закладів розміщення екотуристів, де можуть бути за найкращий спосіб продемонстровані український побут та традиції, передано дух українського етносу через житло, в якому перебуватимуть відвідувачі, тобто функціональність проекту закладена в темі.

Дослідивши традиції давніх етнічних стилів житлових інтер'єрів і здійснивши аналіз можливостей інтерпретації окремих елементів в сучасні інтер'єри об'єктів екотуризму, студентка запропонувала авторську інтерпретацію традицій українського народного житла в дизайні інтер'єрів об'єктів екотуризму. Відтворюючи етнічні мотиви сільських будинків: природні обтічні форми, масивність дерев'яних меблів та великої кількості елементів декору, студентка органічно доповнила сучасний інтер'єр в українському стилі елементами етнічних стилів інших народів, зокрема – відомого стилю данської філософії щасливого життя «Хюгге».

Об'ємно-просторове вирішення поставленої задачі поділяється на об'ємно-планувальне і конструктивне. За основу планувального рішення (прототип) взято трикамерне українське житло кінця XIX – початку XX століття, згідно до якого проектом передбачена світлиця, санвузли, тераса. Головне приміщення об'єкту екотуризму – світлиця, а її основний конструктив суцільний з самими стінами і з одного матеріалу, це – піч. Піч - етнічна українська спорідненість, осередок тепла та затишку, українське «хюгге» (рисунок 6). Стіни, оштукатурені за давніми українськими традиціями - глиною, що «дихає», не виділяючи шкідливих речовин у повітря. Біля іншої стіни світлиці розміщений ще один суттєвий елемент затишку – обідня зона. Великий стіл із масивного дерева, лава та декілька стільчиків. Ця зона може бути використана як за призначенням, так і просто для відпочинку. Панорамні вікна, що ведуть на терасу, – один із сучасних елементів, який органічно доповнює всю архітектуру та наближує відпочивальників до природи. Стиль та концепція проекту узгоджені за обраною тематикою: розміщення об'єктів середовища щодо їх призначення раціональне і комфортне, поєднання кольорових рішень, матеріалів, текстур та світлотіньової композиції узгоджені.

Висновок. Особливості естетичного освоєння просторово-предметного середовища полягають в розробці дизайн-проекту інтер'єрів об'єкту екотуризму із сучасною інтерпретацією традицій українського народного житла, де через житло передано дух українського етносу, підкреслено український побут та традиції.



Рисунок 6. Світлиця з видом на терасу

Висновки

1. Особливості естетичного освоєння просторово-предметного середовища, узагальнені за трьома темами дипломних кваліфікаційних робіт студентів магістратури, надають можливість стверджувати, проектна практика дизайнера має унікальний характер, де нерозривно пов'язані між собою три види творчої діяльності: художня, наукова та технічна, а візуальна мова дизайнерської форми створюється в умовах розвитку сучасних технологій та впровадження сучасних матеріалів.

2. Кожний розглянутий дизайн-проект робить свій внесок в розвиток національної української культури: акцидентний шрифт, створений за мотивами архітектурних пам'яток міста Черкаси, має привернути увагу спільноти до культурного надбання українського народу та необхідності його збереження, специфічна дактильна абетка – інтенсифікувати інклюзивну освіту дітей з вадами слуху, інтерпретація традицій українського народного житла в сучасний дизайн інтер'єрів – підкреслити побут і традиції українського народу.

Література

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки / МОНУ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення 28.07.2022).

2. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Методологічні основи дизайн-освіти» для здобувачів освітнього ступеня



«магістр» зі спеціальності 022 Дизайн, Освітньої програми Дизайн (за видами): [Електронний ресурс] / [упоряд. : Романенко Н. Г.]; М-во освіти і науки України, Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: ЧДТУ, 2021. – 66 с. – URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4080>.

3. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ ст. (національний та глобалізаційний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. мистецтвознавства: спец. 05.01.03 – технічна естетика / В.Я.Даниленко. – Львів, 2006. – 35 с.;

4. Прусак В. Теоретичні та методичні основи системи неперервної екологічної підготовки фахівців з дизайну: дисер. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04- "Теорія і методика професійної освіти" / В.Ф.Прусак; ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Хмельницький: Видавець ПП Заколотний М. І., 2020. – 675 с.;

5. Oleg Bodnar. Golden Section and non-Euclidean geometry in science and art / LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 140 p.

6. Яковець І.О. Сучасний художній музей як мистецький патерн: сутність, функціонування, розвиток. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства (доктора наук): спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» (мистецтвознавство). – І.О.Яковець, Київ, 2018. – 38 с. URL:<https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/2513> ;

7. Освітньо-професійна програма Дизайн (за видами). URL : <https://drive.google.com/file/d/1BYSCE9CCpgfYqe5iWPXOJh-qqPzMnFJK/view> (дата звернення 28.07.2022).

8. Романенко Н.Г., Мусатенко А.М. Акцидентний шрифт як комунікаційний засіб спілкування / Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції Сучасне українське мистецтво: концепти, стратегії, візуальні практики. (11-12 листопада 2021 року). Черкаси: [ФОП Гордієнко], 2021. – С.38-40. URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/3749/>.

9. Романенко Н.Г., Ван І.М. Комунікативний дизайн дактильного мовлення / Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну та мистецтва // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (08-10 вересня 2021 р.), ХНТУ / за ред. Чепелюк О.В. – Херсон: ХНТУ, 2021. С. 39-42. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/3748>.

10. Сергеева Н.В., Руль О.В. Збірник тез «Матеріали VII Всеукраїнській науково-практичній конференції. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Черкаси, 2021: Сергеева Н. В., Руль О. В. «Актуальність етнічної стилістики в сучасному дизайні середовища» – С.177-179.

References

1. Stratehiiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky / MONU. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (data zvernennia 28.07.2022).

2. Metodychni rekomendatsii do samostiinoi roboty z dystsypliny «Metodolohichni osnovy dyzain-osvity» dlia zdobuvachiv osvitnoho stupenia «mahistr» zi spetsialnosti 022 Dyzaain, Osvitnoi prohramy Dyzaain (za vydamy): [Elektronnyi resurs] / [uporiad. : Romanenko N. H.]; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkaskyi derzhavnyi tekhnolohichniy universytet. – Cherkasy: ChDTU, 2021. –



66 s.– URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4080>.

3. Danylenko V.Ya. Dyzain Ukrainy u svitovomu konteksti khudozhno- proektnoi kultury KhKh st. (natsionalnyi ta hlobalizatsiyni aspekty): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dok. mystetstvoznavstva: spets. 05.01.03 – tekhnichna estetyka / V.Ya.Danylenko. – Lviv, 2006. – 35 s.;

4. Prusak V. Teoretychni ta metodychni osnovy systemy neperervnoi ekolohichnoi pidhotovky fakhivtsiv z dyzainu: dyser. d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04- "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / V.F.Prusak; DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». Khmelnytskyi: Vydavets PP Zakolodnyi M. I., 2020. – 675 s.;

5. Oleg Bodnar. Golden Section and non-Euclidean geometry in science and art / LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 140 p.

6. Yakovets I.O. Suchasnyi khudozhnii muzei yak mystetskyi patern: sutnist, funktsionuvannia, rozvytok. Avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia doktora mystetstvoznavstva (doktora nauk): spets. 26.00.01 «Teoriia ta istoriia kultury» (mystetstvoznavstvo). – I.O.Yakovets, Kyiv, 2018. – 38 s. URL:<https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/2513> ;

7. Osvitno-profesiina prohrama Dyzain (za vydamy). URL : <https://drive.google.com/file/d/1BYSCE9CCpgfYqe5iWPXOJh-qqPzMnFJK/view> (data zvernennia 28.07.2022).

8. Romanenko N.H., Musatenko A.M. Aktsyidentnyi shryft yak komunikatsiyni zasib spilkuvannia / Zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii Suchasne ukrainske mystetstvo: kontsepty, stratehii, vizualni praktyky. (11-12 lystopada 2021 roku). Cherkasy: [FOP Hordiienko], 2021. – S.38-40. URL : <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/3749/>.

9. Romanenko N.H., Van I.M. Komunikatyvnyi dyzain daktylnoho movlennia / Sotsiokulturni tendentsii rozvytku suchasnogo dyzainu ta mystetstva // Materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (08-10 veresnia 2021 r.), KhNTU / za red. Chepeliuk O.V. – Kherson: KhNTU, 2021. S. 39-42. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/3748>.

10. Serheieva N.V., Rul O.V. Zbirnyk tez «Materialy VII Vseukrainskii naukovo-praktychnii konferentsii. ChNU im. B. Khmelnytskoho, Cherkasy, 2021: Serheieva N. V., Rul O. V. «Aktualnist etnichnoi stylistyky v suchasnomu dyzaini seredovyscha» – S.177-179.

Abstract

Introduction

The present article deals with the generalization of the features of the aesthetic mastering of the spatial and subject environment by the analysis of diploma creative works of students of the master's degree in Design of Cherkasy State Technological for diploma design.

One of the essential levers of influence on the formation of the intellectual and cultural potential of mankind is the surrounding informative and spatial-object environment of a person, where the design activity unfolds for its aesthetic exploration. Every day, design is gaining momentum, becoming an increasingly important component of the material culture of humanity, requiring a constant pondering of the principles and methods of creating an image, clarifying out the means of structural reincarnation of an image into a form and ensuring the harmonious integrity of the constituents in the system: "A person - a spatial-object environment ". It is of interest to generalize the modern features of the art-project practice of master's students in the processes of aesthetic mastering of the spatial-subject environment.

The objective of this paper is to determine and generalize the features of the aesthetic development of the spatial and subject environment by master's students in the development of modern design projects, to outline their contribution to the development of national culture.

The main part

An analytical research of the work of well-known domestic and foreign scientists and practitioners in the field of design gave the possibility of outlining the features of the artistic design practice of students of the second level of education majoring in design, to generalize their contribution to the material and spiritual national culture.



A modern design specialist must be not only a creative person, but also possess a high level of professional competence and competitiveness, which is provided for by the educational program Design (by types) of the master's training in the specialty of design of Cherkasy State Technological University. The unique nature of the designer's design practice is that it inextricably links three types of creative activity: artistic, scientific and technical, according to which the visual language of the design form is created and developed in the process of artistic and scientific - technical creativity, deepening, at the same time, the exploration of the environment.

On the examples of three different-vector diploma qualification works of masters: "Aesthetics of the accidental font on the motives the architectural monuments of the city of Cherkasy", "Graphic representation of gestures as a means of expressing the letters of the dactyl alphabet", "Interpretation of the traditions of folk housing in modern interior design of ecotourism objects" defined functionality, volume-spatial and coloristic solution and generalized features of aesthetic mastering of the spatial-subject environment by master's students in the development of modern design projects.

Conclusions

1. The peculiarities of the aesthetic mastering of the spatial and subject environment, summarized by three topics of diploma qualification works of master's students, gave the possibility of stating that the design practice of a designer has a unique character, where three types of creative activity are inextricably : artistic, scientific and technical, and visual language of design form is created in the conditions of the development of modern technologies and the introduction of modern materials.

2. Each considered design project makes its contribution to the development of Ukrainian culture: the accidental font, created on the motives of the architectural monuments of the city of Cherkasy, has to attract the attention of the community to their preservation, a specific dactyl alphabet – to intensify the inclusive of education of children with hearing impairments, the interpretation of Ukrainian traditions national housing in modern interior design - to emphasize the everyday life and traditions of Ukrainian people.

Key words: *design, aesthetic assimilation of the environment, accidental font, dactyl alphabet, ethno style for ecotourism.*

Стаття відправлена 09.08.2022

Романенко Н.Г.



CONTENTS

Economy and trade

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-014> 3

ANALYZIS OF A MODERN SITUATION OF THE LOCAL BUDGETS
IN UKRAINE

Tymots M.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-020> 9

THE IMPACT OF ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE ENVIRONMENT

Huryna M. M., Averkyna M.F.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-026> 16

PERSPECTIVES OF GERMANY INVESTMENT POLICY IN UKRAINE

Atamanchuk Z., Pysarenko A.D.

Management and marketing

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-022> 23

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF CIRCULAR ECONOMY
MODELS AT UKRAINIAN ENTERPRISES

Zlotnik M.L.

Education and pedagogy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-002> 29

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF
UNIVERSITY STUDENTS AS AN EDUCATIONAL RESULT

Ridel T. M. , Kyrychenko T. O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-003> 35

THE PROBLEM OF FORMING THE PEDAGOGICAL COMPETENCE
OF PARENTS IN THE EDUCATION OF INDEPENDENCE IN
PRESCHOOL CHILDREN

Grigorieva N. A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-006> 40

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SCIENTIFIC
POTENTIAL IN HIGHER EDUCATION APPLICANTS

Olena Otravenko

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-008> 46

INTERNET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Anisimov N.V.



<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-012> 52

THE TEACHER'S MULTICULTURAL COMPETENCE AND THE IMPLEMENTATION OF MULTICULTURAL EDUCATION IN THE DNIPRO STATE MEDICAL UNIVERSITY

Khaniukov O.O., Kalashnykova O.S., Sapozhnychenko L.V., Smolianova O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-024> 62

INTERACTIVE ONLINE GOOGLE JAMBOARD: ADVANTAGES OF USAGE

Dolynskiy V.V., Samoilenko O.V., Samoilenko I.H.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-025> 66

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF THE PEDAGOGICAL PRACTICE OF MASTER'S STUDENTS, SPECIALTY 014.09 – SE_(INFORMATICS)

Litovchenko V.A.

Physical education and sport

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-019> 71

FEATURES OF TRAINING AND SOCIALIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION BY MEANS OF ADAPTIVE PHYSICAL CULTURE

Zyuz V.N., Balukhtina V.V.

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-004> 77

FORMATION OF THE SYNDROME OF «EMOTIONAL BURNING OUT» IN PARENTS OF PROBLEM CHILDREN

Teslyuk V.M., Kovach A.A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-027> 82

THE USE OF INTERACTIVE LEARNING METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCES OF STUDENTS WITHIN THE FRAMEWORK OF CIVIC AND HISTORICAL EDUCATION

Oleksenko S.V.

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj15-02-021> 88

I. FRANKO'S POEM "HIMN. ZAMIST PROLOGA" AS A MANIFESTATION OF THE AUTHOR'S SELF-AWARENESS

Vilna Y. V.



**DESIGN-EDUCATION. FEATURES OF AESTHETIC EXPLORATION
OF SPATIAL - SUBJECT ENVIRONMENT**

Romanenko N.G.



Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №15

Part 2

September 2022

In Bulgarian, Ukrainian, Russian and English

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 89.14)

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: September 30, 2022

e-mail: editor@sworldjournal.com

site: www.sworldjournal.com



www.sworldjournal.com

Articles published in the author's edition





www.sworldjournal.com